O CONVORBIRE CU PERICLE MARTINESCU

Interlocutorul s-a născut în Vlișcara din județul Constanța la 11 februarie 1911. A debutat în revista Floarea de foc din București, anul 1933. A colaborat la revistele : Vremea, Reporter, Revista Fundațiilor, Societatea de miine, Familia, Revista scriitoarelor și scriitorilor români, Discobolul, Contemporanul, Gazeta literară, România literară, Viața românească, Secolul 20, Ateneu, Tribuna, Steaua, etc. A debutat editorial în 1936 cu romanul Adolescenții din Brașov. Alte cărți : Sint frate cu un fir de iarbă (poeme, 1941), Costache Negri (monografie, 1966), Retrospecții literare (1973). Traduceri din Balzac, Th. Dreiser, F. Caldwell, Rousseau, Al. Dumas, Em. Roblès etc.

despre

NEAGU RĂDULESCU

— Te întreb, prietene Pericle Martinescu, coleg de generație cu gazetarul, scriitorul și caricaturistul Neagu Rădulescu, pe care ne propunem să-l evocăm acum, care au fost împrejurările cînd viața v-a apropiat, v-a împrietenit, v-a făcut să vă cunoașteți mai bine ?

— Găsesc cît se poate de nimerit ca, în această evocare a unui confrate de generație — pe care l-am cunoscut amîndoi la fel de bine — firul ce ne propunem să-l toarcem împreună din caierul amintirilor să înceapă prin specificarea „împrejurărilor cînd **viața**" (subliniez cuvîntul) a făcut să ne întîlnim și să ne apropiem. Probabil că în intenția ta, formulînd această întrebare, noțiunea de „viață" să aibă un sens metaforic — „viața literară", să zicem — însă aș vrea să precizez, din capul locului, că în cazul de față gîndurile noastre s-au întîlnit exact în punctul de unde voiam eu însumi să pornesc. Deoarece împrejurările în care l-am cunoscut pe Neagu Rădulescu n-au fost numai de natură „literară", așa cum se întîmplă îndeobște în lumea scriitoricească, ci multe alte episoade exterioare mediului literar, împlîntate adînc în existența noastră din anii tinereții, au contribuit să ne apropiem și să rămînem prieteni, în sensul cel mai frumos al cuvîntului, pînă cînd plecarea lui precipitată, și aș spune prematură, dintre noi ne-a despărțit pentru totdeauna. De-a lungul anilor am avut destul timp să cunosc și să fiu în relații mai strînse sau mai puțin strînse cu multe categorii de oameni, de tipuri, temperamente și structuri diferite, relații bazate pe criterii de gust, de cultură, de afinități intelectuale sau pe elemente de ordin conjunctural (frecventarea acelorași cercuri, întîlniri prin aceleași redacții etc., etc.), unele fiind doar simple legături superficiale și trecătoare, altele transformîndu-se în prietenii sincere și durabile, dar toate, avînd ca liant un factor comun : fenomenul literar. Cu Neagu Rădulescu s-a întîmplat oarecum altfel. Pe el l-am cunoscut nu numai ca „scriitor", deși am străbătut viața rămînînd amîndoi devotați muncii scriitoricești, în afara căreia pe nici unul nu ne-au tentat alte aspirații sau vocații. Rareori mi-a fost dat să întîlnesc un artist, un scriitor, absorbit zi de zi de obligațiile lui profesionale, totdeauna puse sub semnul urgenței și îndeplinindu-le cu promptitudine și cunoștiinciozitate, dar care în același timp să fie și un **om**, adică o ființă ce trăia procesul existențial sub toate formele acelea intense și complexe ce definesc conturul unei individualități pe plan social, moral, temperamental etc. Neagu era o astfel de individualitate bine alcătuită, de un echilibru psihic și fizic ce nu-și pierdea niciodată busola, gata să soarbă cu apetență din toate plăcerile vieții. Era însetat de prietenie, de dragoste, de puritate, de dreptate, muncea mult, dar găsea timp și pentru distracții și relaxări, pentru evadări prelungi în mijlocul naturii sau în compania ființelor dragi.

În astfel de „împrejurări" ne-am întîlnit pe culoarele Facultății de Litere și Filosofie, pe la începutul anilor '30. L-am văzut prima dată în ipostaza de „copil teribil" care — împreună cu alții, cu Eugen Ionescu, de pildă — îi juca

tot felul de feste şi-i scotea peri albi profesorului său preferat, Mihail Dragomirescu (acesta îl iubea la rîndul său cu o afecţiune aproape părintească şi-i îngăduia orice zburdălnicie), apoi l-am cunoscut ca „director" de reviste literare, căci în primii ani de studenţie scosese două reviste, „X. Y." şi „Herald", cu o mare difuzare mai ales prin amfiteatrele universitare. Dar ceea ce m-a legat de el au fost împrejurări de altă natură, pe care, fără falsă pudibonderie, căci ele constituie în definitiv apanajul tinereţii, voi cuteza să le reînviez aici. Întîmplarea a făcut să fim actorii unor idile sentimentale concomitente, în sensul că partenerele noastre, fiind ele însele prietene şi colege la aceeaşi facultate, au reuşit să creeze un cerc format din şase persoane (trei fete şi trei băieţi, al treilea dintre noi fiind Ion Stancu, admirabil om, căzut pe frontul antihitlerist), iar grupul acesta rămînea nedespărţit de dimineaţa pînă seara. Eram veşnic împreună pe sălile facultăţii, la bibliotecă, în vesele plimbări prin Cişmigiu, uneori făceam excursii de o zi sau două, la „maici", la mînăstirile Ţigăneşti sau Pasărea, şi totdeauna Neagu era cel ce iniţia şi conducea aceste scurte şi romantice periplurí prin jurul Bucureştiului. Deşi nu eram colegi de studii — el urma Româna, în amfiteatrul „Odobescu" de la parterul facultăţii, eu eram la Filosofie, în amfiteatrul „Maiorescu", de la etajul întîi (două lumi diferite) — totuşi ne împrietenisem mai mult decît cu alţii dintre colegii noştri de studii. Exaltam libertatea, ne plăcea să hoinărim, să citim, să iubim, să scriem, eram şi trişti şi fericiţi, şi prea bogaţi şi prea săraci, n-aveam nimic, dar nu rîvneam nimic din comodităţile lumii — într-un cuvînt, şi cu mult înainte ca termenul să fi fost descoperit şi consacrat, eram nişte „beatnici" pe malurile bătrînei noastre Dîmboviţa.

În toamna lui 1932, urmînd să fie ales un nou comitet de conducere al Societăţii Studenţilor în Litere şi Filosofie, Neagu Rădulescu, în dorinţa şi în elanul lui generos de a îmbunătăţi condiţiile de viaţă ale studenţilor, s-a hotărît să candideze la preşedinţia acestei societăţi — se bucura de multă simpatie printre studenţi — şi a format o partidă în acest scop, constituită din reprezentanţi ai tuturor secţiilor facultăţii, publicînd şi un manifest împănat cu formulele electorale de rigoare, ce cuprindea programul său de realizări şi revendicări. Numai că lista comitetului în fruntea căruia s-a prezentat în alegeri era alcătuită mai mult din poeţi şi visători, ce nu ofereau garanţii prea sigure pentru înfăptuirile practice invocate în manifest. Iată şi numele candidaţilor: Neagu Rădulescu (preşedinte), iar ca membri: Grigore Băjenaru (română), Simion Stolnicu (franceză), Emilian Băcov (germană), Pericle Martinescu (filosofie), N. Cristinoiu (italiană), Anton Mystakide (filologie clasică), Atanase Nuşi (istorie), I. Zaharescu (geografie), George Orzea, Dumitru Gherassy, Ion Stancu. Bineînţeles, la alegeri lista noastră a căzut, dar nu la mare diferenţă de voturi de aceea a învingătorilor în frunte cu doctorandul Emil Turdeanu. Drept consolare, noii aleşi ne-au invitat şi pe noi la banchetul care a avut loc imediat după despuierea scrutinului la „Carpaţi", mare restaurant popular cu terasă şi grădină pe colţ, peste drum de Universitate, în locul unde se află astăzi librăria „Mihai Eminescu".

Această experienţă electorală, dealtfel prima şi singura din biografia noastră, m-a apropiat şi mai mult de Neagu Rădulescu, rămînînd prieteni, chiar după ce am părăsit zidurile Universităţii şi am păşit, încărcaţi de iluzii, în ceea ce se numeşte cu un simpatic eufemism „viaţa literară".

— În vremea cînd îşi începea cariera scriitoricească Neagu Rădulescu, nu era uşor să te afirmi, să-ţi impui personalitatea, să captezi atenţia cititorilor şi a criticii, să evoluezi urmărit cu interes de public. În acea vreme concurenţa valorilor propulsate pe piaţa literară era de o stringentă acuitate. Numele mari înscrise cu slove de aur în istoria noastră literară erau în plină afirmare. În vitrinele librăriilor şi pe stradă le întîlneai cărţile noi apărute şi te încrucişai cu silueta fugoasă a lui N. D. Cocea, cu statura „de Ceahlău" a lui Mihail Sadoveanu, cu rubiconda înfăţişare a genialului poet Tudor Arghezi, cu „nordicul" Liviu Rebreanu, cu adolescentul întîrziat Ionel Teodoreanu, cu febrilul Camil Petrescu. În amfiteatrele facultăţilor studenţii şi alţi numeroşi auditori mai vîrstnici abia îşi puteau face loc ca să asculte conferinţele şi prelegerile lui N. Iorga, Tudor Vianu, Mircea Eliade... Dar să mă opresc aici cu enumerarea. După cîte ştiu, în acest context nu era prea lesnicios să pătrunzi, să te afirmi. Neagu Rădulescu totuşi a reuşit să se bucure de timpuriu de succes şi popularitate. Care au fost datele scrisului său, ale activităţii sale artistice, ale manifestărilor sale publice, care i-au înlesnit accesul la atenţia contemporanilor ?

— Într-adevăr, în decursul deceniului al patrulea marii creatori ai literaturii române din secolul XX erau în plină fază de consacrare, unii se aflau la apogeul carierei lor, dar nici pe departe prezenţa acestora nu monopoliza piaţa literară, cu atît mai puţin putea să constituie un obstacol în calea afirmării tinerilor scriitori. Dimpotrivă, tocmai ei erau aceia care-i susţineau şi-i încurajau pe cei tineri, făcîndu-şi uneori un titlu de glorie din a-i ajuta să intre în circuitul public. Exemplul lui

Arghezi la **Bilete de papagal**, al lui Rebreanu la **România literară**, al lui Cocea la **Reporter**, al lui Lovinescu la cenaclul său, ca să nu le citez decît pe cele mai notorii, sînt edificatoare. Acolo unde scriitorul tînăr întîlnea o piedică, o adversitate chiar : erau uşile editorilor. Fiind nişte simpli negustori, care aveau în vedere doar sporirea planului financiar la capitolul „profit", aceştia nu se hazardau să tipărească volumele sau volumaşele unor debutanţi, oricît de talentaţi ar fi fost ei, atîta vreme cît nu erau siguri că sumele investite în asemenea „riscuri" nu le-ar fi adus cîştiguri înzecite. (Excepţie făcea editura Fundaţiilor, dar aceea era o excepţie şi era singura). În aceste condiţii poeţii, eseiştii, romancierii tineri – ca să nu mai vorbesc de cei care, fascinaţi de mirajul tiparului, îşi rupeau pîinea de la gură ca să scoată o revistă literară, oricît de efemeră – se vedeau obligaţi să-şi publice primele opere „în regie proprie", cum s-ar spune astăzi. Aş putea să dau aici o listă întreagă de opere intrate în fondul de bază al literaturii noastre moderne, tipărite în primă ediţie pe spezele autorilor, şi cititorul actual ar rămîne stupefiat să afle astfel de situaţii incredibile.

Revenind însă la Neagu Rădulescu, voi spune că el n-a avut soarta celorlalţi confraţi ai lui de generaţie. El n-a cunoscut acel cumplit calvar al tribulaţiilor editoriale şi prima lui carte, **Dragostea noastră cea de toate zilele**, publicată în 1934, s-a bucurat de un mare succes de public, ceea ce i-a deschis repede perspectiva spre o largă popularitate. În fiecare an după aceea Neagu apărea în vitrinele librăriilor cu o nouă carte, toate întîlnind acelaşi succes, unele se reeditau la intervale mici, tînărul scriitor devenise foarte curînd un răsfăţat al publicului, pentru ca volumul său de răsunet, **Turnul Babel** – o frescă a pulsaţiilor celei mai tinere generaţii de scriitori şi artişti – să-i creeze o aură de celebritate ce-l va introduce definitiv în atenţia contemporaneităţii. Să nu uităm că a fost un moment (cîţiva ani la rînd) cînd numele lui Neagu Rădulescu avea o circulaţie extrem de mare.

Mă întrebi care este explicaţia sau care sînt datele ce i-au conferit, încă de timpuriu, această situaţie cu totul privilegiată în comparaţie cu ceilalţi confraţi din generaţia sa. Aş invoca în primul rînd prodigalitatea lui, risipa de talent de care dădea dovadă. Apoi generozitatea sufletească, apoi umorul lui, savoarea prozei sale, un ascuţit spirit de observaţie, jovialitatea, dezinvoltura, candoarea lui, în fine maliţiozitatea manifestată faţă de unele moravuri şi figuri ce-şi arogau poziţii de fals prestigiu – toate acestea în paralel cu zîmbetul de înţelegere şi aprobare arătat celor ce se devotau cu abnegaţie şi modestie vocaţiei lor artistice. Asemenea însuşiri au creat în jurul lui o atmosferă de simpatie generală în lumea artistică şi literară – în pofida cîtorva cazuri izolate de răbufniri vindicative – în care Neagu s-a scăldat totdeauna cu o euforie interioară nedisimulată, totuşi bine strunită în gesticulaţia exterioară.

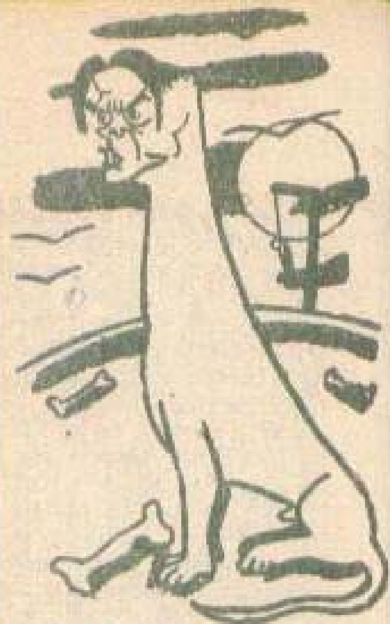
Poate, şi desigur, că unul din secretele succesului său se datorează şi faptului că Neagu nu era numai scriitor, ci şi excelent desenator, consacrîndu-se caricaturii, unde a repurtat mari izbînzi.

– În ce sens ?

– Caricatura lui depăşeşte profilul obişnuit al genului, căpătînd, în ansamblul creaţiilor sale din acest domeniu, dimensiunea unui epos al cărui limbaj nu mai este cuvîntul, ci metafora plastică. Prima lui expoziţie de caricaturi – a avut nenumărate în decursul anilor – a fost organizată în 1932 şi la vernisajul ei Camil Petrescu, în cuvîntul de deschidere, îl numea pe Neagu „un poet al caricaturii". Nu era un epitet de circumstanţă, ci o definire subtilă a stilului şi viziunii artistului, din a cărui paletă se revărsau cascade de poezie şi hazlii naraţiuni epice. Fiecare caricatură a lui Neagu era o mică poemă, o povestire succintă, o biografiere redusă la elementele esenţiale şi specifice, din care se deduceau caracterul, preocupările, ticurile, comportamentele celui portreturat. Anumite detalii sugerau atmosfera lirică sau îngroşau tenta ironică ce lua adesea o turnură grotescă de mare efect anecdotic. Te plimbai prin expoziţie ca printr-un Disneyland, unde fauna respectivă era compusă din scriitori, actori, gazetari, sportivi sau politiceni români surprinşi în poziţii, atitudini sau situaţii de notorietate publică, redate aici prin cîteva trăsături de peniţă. Această latură a activităţii lui Neagu Rădulescu a contribuit în mod evident la cîştigarea unei largi popularităţi, întregită ulterior – sau paralel – cu succesele obţinute de el ca scriitor.

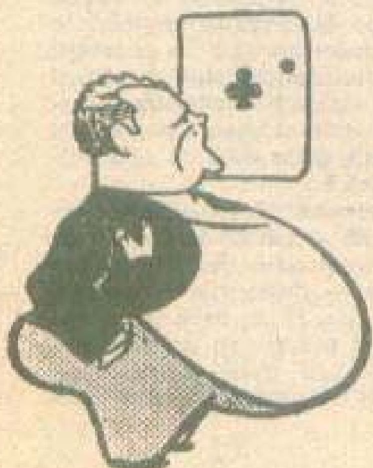
– Literatura ca şi publicistica lui Neagu Rădulescu îl recomandă pe autorul lor ca un evident deţinător de nete contraste. E sarcastic şi sentimental, ironic şi compătimitor, generos şi acid, tandru şi grotesc... Dar şi în ordinea calităţii artistice scrisul lui Neagu e contrastant. Pagini de certă valoare literară se află în vecinătatea unora de facilă extracţie... Ca tonalitate generală scrisul lui e unul de atitudine, el atestă un scriitor ce nu trecea indiferent pe lîngă inechităţile timpului în care s-a consumat tinereţea sa... Ce socoteşti că rămîne tributar momentului cînd a activat Neagu, adesea din obligaţii profesionale exterioare, răspunzînd, cum ai spus mai înainte, comenzilor de urgenţă, şi ce crezi că este viabil în opera lui literară ?

– Dacă ne-am propune să judecăm „valoric" opera lui literară – adică din punct de vedere estetic, al conţinutului de idei, al puterii de sugestie etc. – desigur că rezultatul n-ar fi prea spectaculos. El nu face parte din clasa creatorilor ce-şi propun să aprofundeze fenomenul existenţei sau chiar istoric, mulţumindu-se să fie un observator lucid şi acid

Zaharia Stancu

Camil Petrescu

O CONVORBIRE DESPRE NEAGU RĂDULESCU

Cezar Petrescu

V. Voiculescu

Perpessicius

Mihail Sadoveanu

G. Bacovia

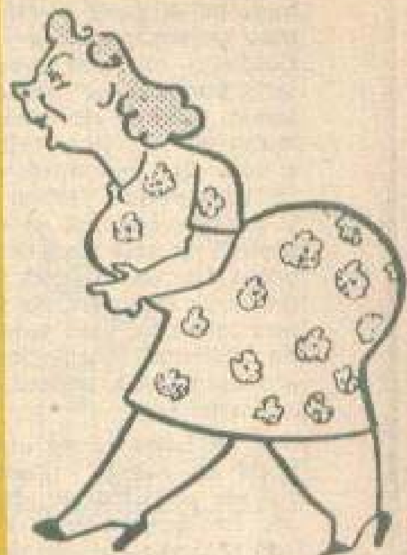
Tudor Arghezi

Ion Minulescu

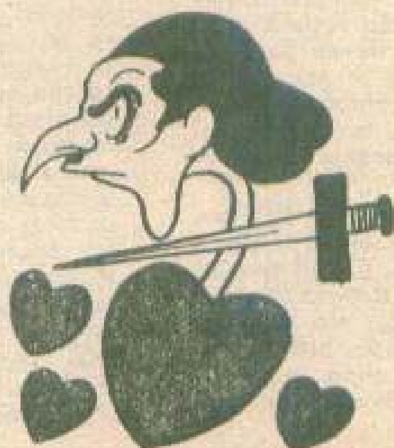
Mihai Beniuc

Sidonia Drăgușanu

Liviu Rebreanu

Eugen Jebeleanu

Gala Galaction

al mediului şi epocii în care a trăit şi să le reflecte cît mai fidel cu putinţă în paginile sale, destinate în exclusivitate amuzării sau instruirii contemporanilor, fără vreo pretenţie la sufragiile posterităţii. Dar tocmai prin această fidelitate faţă de materialul abordat şi prin dorinţa — căci era la el o dorinţă aceasta — de a se bucura de adeziunea cît mai multor cititori din ambianţa imediată, scrisul lui întruneşte destule merite spre a rămîne în atenţia istoriei literare. Căci Neagu Rădulescu avea, înainte de orice, talent. Indiferent de amploarea, sau de profunzimea, sau de „rafinamentul" aspectelor problematice, era un scriitor de talent şi prin asta şi-a cîştigat el popularitatea, chiar dacă se cantona într-o zonă lipsită de mari ambiţii, în sens artistic, sau lăsa impresia de facilitate. Călinescu afirmase despre scrisul său, în **istoria literaturii** că „stenografiază, nu fără pitoresc, limbajul mahalalelor". În această afirmaţie eu văd şi o notă bună, pozitivă, dar şi una uşor peiorativă, exprimată prin verbul „a stenografia". Numai că Neagu, la fel ca şi alţi umorişti, unii de anvergură, nu „stenografia", ci crea limbajul eroilor săi, şi făcea aceasta cu multă trudă, în ciuda aparenţei de facilitate. Dar oare nu tocmai asta este măsura talentului unui scriitor, de a da impresia de facilitate, atunci cînd fiecare frază a sa e o luptă surdă, secretă, cu materia amorfă a cuvîntului ?

În perioada lui de activitate intensă a publicat un număr însemnat de cărţi. Unele din ele sînt, desigur, cum ai spus tu însuţi, „de facilă extracţie". Printre ele se găsesc însă şi cîteva care ar merita să fie reeditate.

N-aş cita alte titluri, dar aş vrea, acum, să accentuez ideea că în tot ceea ce a făcut, ca scriitor şi caricaturist, Neagu Rădulescu a fost, cum iarăşi foarte just ai remarcat tu, un om de atitudine. În primul rînd, un anti-conformist. Spiritul său de independenţă îl îndrepta în mod firesc spre aceasta. Dar un anticonformist cu implicaţii adînci în veştejirea resorturilor maligne ce alterau viaţa socială, politică, morală sau culturală a vremii. Şarja lui era necruţătoare atunci cînd în raza ei de acţiune intrau parvenitismul, afacerismul, politicianismul venal, impostura, fanfaronada şi toate celelalte năravuri şi moravuri dezavuabile din epocă.

El avea mereu ceva de spus — să înfiereze un abuz, să denunţe o inechitate, să blameze infatuarea şi reaua credinţă — şi cînd voia să „ardă" pe cineva sau ceva acţiona în mod foarte coroziv, căci nu-i lipsea nici causticitatea, de care nu făcea paradă, nici curajul de opinie. În **Turnul Babel**, de pildă, se găsesc nenumărate exemple cînd atacurile la persoană — totdeauna îndreptăţite şi avînd ca ţinte figuri cu poziţii solide ce puteau să reacţioneze brutal (ceea ce s-a şi întîmplat de cîteva ori) — sînt executate cu fente de spadasin fără teamă şi prihană. În acelaşi timp — şi asta este un aspect tot atît de important — Neagu îşi manifesta dragostea şi compasiunea pentru oamenii de jos, modeşti şi cinstiţi, pentru victimele societăţii burgheze, al căror apărător se arăta în activităţile lui publicistice. Aş aminti în acest sens paginile din Turnul Babel consacrate acelor scriitori tineri morţi în primăvara vieţii lor, ca Alexandru Sahia, Bogdan Amaru, Al. Călinescu, M. Cantonieru, pe care Neagu îi evocă într-un patetic gest de indignare şi revoltă : „Crezuseră că prin muncă, prin scris curat, vor răzbi... S-au jertfit ! Jertfa lor însă cere o răzbunare". Şi încheie, exhortînd : „Mai mult curaj, fraţi de condeie !" Lui, în orice caz, curajul, sentimentul de solidaritate, spiritul de echitate nu i-au lipsit.

— Să nu ocolim faptul că Neagu a fost un om dornic de publicitate, de reclamă. Dar a fost în acelaşi timp şi un om foarte harnic, căruia munca îi absorbea mai tot timpul. Neagu era într-o permanentă activitate de „documentare". Era prezent pretutindeni : în teatre, pe stadioane, la şezători literar-artistice, în redacţii, la cenacluri, în biblioteci, la expoziţii, în sălile de spectacol, la conferinţe, chiar la şedinţele parlamentului.

— Aş face mai întîi o precizare. Lui Neagu îi plăcea, într-adevăr, publicitatea, dar nu numaidecît în sensul de „reclamă", adică de a-şi promova produsele proprii în vederea vreunui profit material. Îi plăcea să-şi vadă numele tipărit în cît mai multe reviste şi ziare, se bucura de fiecare dată, ca un debutant, cînd recitea sau contempla în pagină o bucată de proză sau o ilustraţie grafică proprie, pe care le savura el însuşi cu un ochi de cititor obişnuit şi cu un zîmbet discret de mulţumire. Se observa la el gestul narcisic al creatorului încîntat de opera lui, pe care şi-o admira, admirîndu-se pe sine. Era, adică, un veritabil temperament de artist.

Într-o perioadă urmărea şi şedinţele parlamentare, de unde recolta un bogat material caricatural. (Scosese, împreună cu un veleitar, un oarecare M. Z. Man, ce dispunea de fonduri, şi o revistă săptămînală cu un titlu mirobolant impus de patronul său : **Tribuna politică, parlamentară, economică, socială, culturală, literară şi artistică,** pe care o alimenta cu texte şi desene din cronica actualităţii. Combinaţia a durat doar cîteva numere, pînă la epuizarea fondurilor). Dar terenurile unde îşi desfăşura cu predilecţie activitatea erau acelea din lumea scriitorilor, actorilor şi sportivilor. Aici era la el acasă şi nu existau culise, coterii, cancanuri pe care el să nu le cunoască şi să nu le demistifice în prozele şi desenele lui. Acestea erau extrem de acidulate, însă

departe de orice grimasă de înverșunare, din contra, marcate de bonomie afectuoasă, de o simpatie caldă față de „victimele" sale.

Un fapt surprinzător poate, dar absolut real, era alergia lui la climatul cafenelei. Desigur, nu ocolea cafeneaua ca local în sine (aici găsea doar o sursă inepuizabilă de inspirație), însă nu era un frecventator impătimit al ei ; aparițiile lui erau scurte și limitate la strictul necesar ca să culeagă un subiect sau o temă. N-a fost niciodată văzut stînd cot la cot cu maeștrii șuietelor savante sau făcînd corp comun cu toți acei corifei ai locvacității ce-și petreceau ore întregi vegetînd dinaintea unui șvarț. În schimb, ca și cum ar fi dispus de niște antene miraculoase, știa tot ce se discuta și se vîntura acolo, ca la o bursă a valorilor spirituale, unde acestea oscilau de la o masă la alta, în funcție de umori, de interese, de rivalități, de simpatii sau de antipatii personale. Neagu căuta să rămînă în afara unei asemenea atmosfere, tocmai pentru a-și păstra libertatea de a acuza, persiflînd confuzia de valori, falsificarea ideii despre misiunea scriitorului, sau tendința de vulgarizare a conștiinței artistice. Crochiurile lui satirice, oricît de bonome și „confraterne" erau în aparență, intenționau să fie un corectiv al înclinării generale a spiritului de cafenea de a denigra și a minimaliza adevăratele valori aflate în circulație.

— Avea el destulă autoritate ca să facă acest lucru ?

— La drept vorbind, noțiunea de „autoritate" devine ceva foarte relativ, cînd intră în gura contemporaneității. Un spirit prestigios poate să fie bagatelizat în fel și chip, sau invers, unei bagatele oarecare i se pot acorda credit fără acoperire. În cazul lui Neagu nu e vorba de vreo **autoritate** — pe care el nici nu și-o revendica dealtfel — ci de o poziție **morală**, de unde privea lucrurile cu discernămînt nealterat de optica deformantă a boemei.

— Dar, fiindcă l-ai cunoscut mai bine, aș vrea să te întreb dacă în relațiile lui personale cu oamenii, cu prietenii și confrații, manifesta același gust al persiflării.

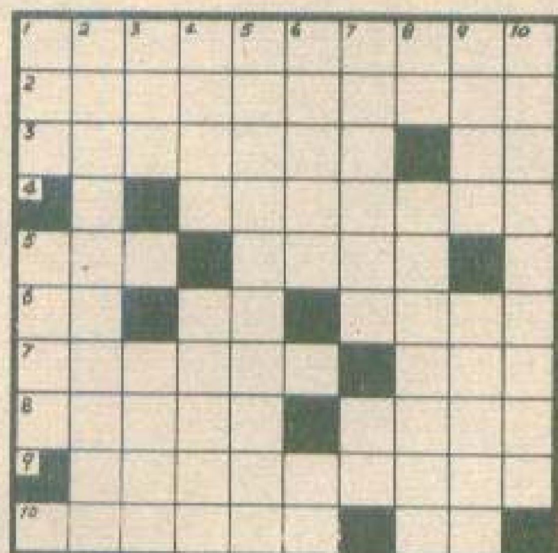
— Nicidecum ! Mai întîi că își alegea prietenii și li se dăruia cu toată generozitatea sufletească ce-l caracteriza. În al doilea rînd, în cercul confraților, respectiv al scriitorilor, indiferent de motivele ce-l puteau apropia sau depărta de unii sau de alții, era în permanență animat de conștiința de breaslă, de o caldă camaraderie literară. Erau cu totul străine de firea lui răutatea, invidia, perfidia — și în cadrul generației noastre Neagu Rădulescu rămăsese, la anii maturității, același suflet deschis, capabil de entuziasme, ca și în epoca tinereții. Își păstrase o anumită ingenuitate, o anumită candoare sufletească pînă în zilele sumbre cînd, pe patul de spital, făcea eforturi morale extraordinare ca să accepte destinul implacabil ce-i bătea la ușă. A plecat dintre noi cu regretul că părăsește o lume și niște oameni pe care i-a iubit cu sinceritate.

— Cum ai vrea să încheiem această evocare ? Are ea vreo justificare ?

— Moștenirea literară a lui Neagu Rădulescu nu este dintre cele mai substanțiale, incontestabil. A fost o figură integrată profund în fenomenul cultural interbelic, cu un profil foarte personal, cu o prezență activă și continuă în epocă, astfel că evocarea lui contribuie nemijlocit la conturarea imaginii de ansamblu a epocii. A climatului ei literar și moral.

TRAIAN STOICA

NU SÎNT CE PAR A FI

ORIZONTAL : 1) Creație de vîrf. 2) Îți face părul măciucă. 3) Dă ocol puilor — Merge înainte! 4) Om de pază. 5) Aleargă în caz de pericol — Renumită săritoare. 6) Cînd se lasă umbra! — Sfîrșit de carnaval! — Calitate de murături (sing.). 7) Obișnuit să ia plase — Frînă de mînă. 8) Înaintea unei adrese oficiale — Adevărata greutate. 9) Te primește cu căldură. 10) Puncte de sprijin — Cînd nu dai.

VERTICAL : 1) Își macină singur — Vede totul în mare. 2) Serviciu de plăți cu anticipație (pl.). 3) Un pic de poțiune ! — Impune o asigurare. 4) Scos din minți — Neamuri de vultur. 5) Separator de lichide. 6) A face cinste — Pase pe extreme! 7) O mare manifestație — Nivel scăzut! 8) Prinse într-un rebo ! — Haină de ocazie. 9) Ce din coadă au să sune — Merge ca o rață. 10) Prins în cursă.

PETRE VESA
Arad

Totul despre

ALICE COCEA

Această povestire despre una dintre marile artiste române — Alice Cocea —, Mircea Grigorescu a scris-o în urmă cu 11 ani, imediat după moartea actriței.

Dată fiind calitatea ei cît și incitați de amănuntele referitoare la artistă, am socotit de cuviință s-o restituim cititorilor noștri cu atît mai mult cu cît apariția cărții lui Mircea Grigorescu pare a fi amînată la infinit, întrucît un manuscris al său zace aruncat pe nedrept în biroul unei edituri bucureștene.

Lumina curge în apartament de pretutindeni, printre frunze de plante exotice și panglici de alge, de-a lungul pereților de sticlă. Un imens acvariu pentru Ondine, construit pe trei etaje, în vîrful unei clădiri impersonale, pe strada Nungesseret-Coli din cartierul parizian cu parcuri și peluze, Auteuil. În dreapta și în stînga imobilului două blocuri cu sclipiri de oțel par a fi anume înălțate pentru a înlocui legile echilibrului firesc printr-un echilibru nou, mai îndrăzneț, creat de geniul lui Le Corbusier. Din fața casei, piscina Molitor, cu ape cristaline, strălucind pe lespezi de ceramică lustruită își oglindește apele de-a-dreptul în ferestrele de sus — și le înfioară cu mii de reverberații.

Este o dimineață generoasă, albă, de iulie. Dar împotriva evidenței, lumina zilei devine irealã în apartamentul acesta intim, ca într-un decor de cinematograf absurd. Totuși, mobilierul stă cuminte, la locul lui, grațios și fragil, în cel mai bun gust Louis XV. Doar undeva, între cer și podelele orbitoare, întocmite din cea mai albă marmură de Carrara, a rămas, de parcă ar pluti, un pat cu așternutul de catifea cu vergele subțiri și sculpturi bizare din Renașterea pervertită de meșterii spanioli. Alături, pe o măsuță de argint ciocănit, un puf uriaș, cu nuanțe roz, umple aerul sidefiu al camerei de presimțirea unui parfum deosebit: „Femme", de Rochas.

De pe singurul perete solid, tapetat cu satin de culoarea cerului după ploaie, Jean Cocteau privește stingher, timid, uitat într-o fotografie făcută acum 42 de ani, a doua zi după triumfala repetiție generală cu *Les Parents Terribles*, la „Théâtre des Ambassadeurs". În colțul de jos, din dreapta al fotografiei — un strigăt, ca o spaimă: „Alice, mon amour, mon fol amour, Alice...". Dedicația, palidă, cu cerneala ofilită de prea multe amintiri, nu se mai adresează nimănui...

Sofia-Alice Cocea, ci-devant contesă de la Rochefoucauld, artistă româncă pe scene pariziene, îngrozitor de singură după o viață frenetică, în lungul căreia și-a împletit numele ei cu numele sutelor de prieteni și de dușmani, deopotrivă de celebri și de fideli, Alice Cocea nu mai visează în apartamentul ei de sticlă, de marmură și flori.

Poate că nimeni nu va ști — și nici nu e nevoie să știm — în ce loc anume s-a născut și cîți ani avea artista aceasta care ura, din toată inima ei pătimașe, scurgerea anilor. „Sînt dușmanca timpului ce trece și nu-i voi ierta niciodată, nimic", exclamă Alice Cocea în jurnalul ei intim.

„A încetat din viață, scriu ziarele pariziene, în vîrstă de 71 de ani". Un biograf ocazional afirmă, însă, că Alice s-ar fi născut în 1897. Ea însăși, în amintirile publicate de editura „Flammarion", practică o aritmetică relativistă și dacă aflăm că era cu zece ani mai puțin tînără decît unul dintre bărbații pe care i-a iubit în scurte și de cîteva ori tragice idile, confesiunea aceasta, în aparență fără cochetărie, nu face decît să complice eventualele socoteli indiscrete.

*

Nu i se știe nici locul nașterii. Oricît ni s-ar părea de neverosimil, avea dreptate alt biograf al său de ocazie, care se întreba plin de candoare, dacă Sofia-Alice, fiica cea mai mică a ofițerului Dumitru Cocea, s-a născut la București, la Focșani, la Galați sau în altă garnizoană prin care trecuse, ca o cometă, familia ei militară, în interes de serviciu. În niciunul din orașele acestea, răspunde Alice — în memoriile pe care le-a scris din vîrful gloriei sale friabile — dar nu pune nici un alt nume geografic în loc. Nu știe nici unde, nici cînd s-a născut, în schimb un singur amănunt și-l aduce bine aminte: „nașul" ei a fost un batalion întreg de „gardă regală", „le bataillon du roi", aflat în reședință la Sinaia. Și cu toate că fratele ei mai mare — cu 17 ani — N. D. Cocea, avea un dispreț timpuriu față de panașul prejudecăților burgheze, Alice nu-și ascunde, în materie de biografie, orgoliul de a descinde în linie dreaptă, din spița „căpitanului" Cocea, brav oștean „acoperit de glorie", cu ocazia numeroaselor bătălii la care a luat parte „în secolul al 16-lea, sub comanda lui Mihai Vodă-Viteazul".

Precoce, în familie, nu era numai viitorul gazetar, scriitor, om de teatru și om de lume N. D. Cocea — despre care Alice credea, pe nedrept, că-ar fi fost directorul ziarului „Adevărul". Precoce a fost ea însăși, de vreme ce-și amintește că la vîrsta de cinci ani citea, în cărțile de școală, isprăvile strămoșului căpitan și se credea „de o esență superioară față de ceilalți copii". Nesimțitor la această esență, fratele Nicolae nu-i îngăduia micuței lui surioare — pe care o vedea, totuși, „ca pe o păpușe" — să deranjeze vreuna din cele 9 ordonanțe ale casei generalului Cocea, pentru a-i cere un pahar cu apă...

Plină de farmec, în aceste aduceri aminte transfigu-

ALICE COCEA

rate este însă ceremonia la care asista fetița, în fiecare zi, spre seară, de la fereastră : „garda", înapoiată „după manevre" depunea în curtea generalului, cu fast și muzică militară, drapelul de care Alice își amintește „foarte bine" și-l vede în gînduri, „întocmai", adică „vulturii lui de aur și cele trei culori naționale, roșu, galben și... negru"!

Din „casa luminoasă" de la București, în care prindeau aripioare visurile ei de copil, Alice sare, direct în vrăjile adolescenței. Cartea de amintiri publicată în 1958, sub ispititorul titlu „Mes amours que j'ai tant aimées", lasă sau estompă anii dinaintea primului război mondial. Dușmancă fățișe a cronografiilor exacte, Alice nu-și face nici un reproș din amnezia aceasta și trece la primele sale iluzii de dragoste. Pe acestea, le vom vedea și noi, mai departe. Să stăruim, deocamdată, asupra altui domeniu.

Din felurite scrieri și confesiuni, ar părea că prima relație a fragedei Alice cu lumea intensă a teatrului și a literaturii s-a produs chiar în casa generalului Cocea — devenită, de fapt, a tînărului și foarte impetuosului publicist Nicolae D. Cocea, prieten, pe vremea aceea, cu „avangarda" epocii : Tudor Arghezi, Gala Galaction, V. Demetrius. Dintre artiști, veneau la N. D. Cocea, trecînd peste diferențele de vîrstă, Petre Liciu, Agatha Bîrsescu și, cîteodată, Alexandru Davilla.

Erau la modă, firește — deși musafirii lui Cocea nu le gustau deloc — „baladele", „idilele" și „firele de tort". Două-trei strofe de Coșbuc, recitate, cu grație naivă de Alice, într-o zi, după masa de prînz, în fața Agathei Bîrsescu, au îndrumat fetița spre conservator. A fost primită în clasa lui Petre Liciu. Îndată după intrarea în școală, vocația, sau mai bine zis apetența timpurie pentru spectacol, pentru public și aplauze, au și îndemnat-o pe Alice să primească un rol de mîna a doua, într-o piesă de la Teatrul Național, aflat sub conducerea lui Pompiliu Eliade. Dacă ne orientăm după aritmetica ei foarte feminină, Alice ar fi trebuit să aibă, pe atunci, doar zece ani. E greu de crezut că influența fratelui ei Nicolae să fi fost atît de puternică încît să aducă pe scenă un copil într-un rol — pare-se — de îndrăgostită. La una din primele repetiții, Pompiliu Eliade, nimerindu-se în sală, a concediat-o pe juna Alice, înainte de a mai da a doua replică.

E adevărat sau nu ? De asemenea, este, oare, adevărat că la scurt interval după acest incident neplăcut, Alice, aflată tot la începutul studiilor artistice, a interpretat un rol din „Les Romanesques" ale lui Rostand pe o scenă bucureșteană, alături de Yonnel, venit în turneu, de la Paris ? O certitudine ar fi lipsită de haz, în genul acesta de amintiri — din evocarea cărora nu e necesar să rezulte un adevăr, ci doar detaliile unei psihologii a pasiunii, de la primele pînă la ultimele solicitări ale vieții. Biografii tinerei artiste se simt obligați să o urmărească în niște debuturi mai mult sau mai puțin imaginare, la teatrul lui Alexandru Davilla — în timp ce Alice notează, cu o încîntătoare precizie, că primele piese de teatru pe care le-a văzut — nu pe care le-a interpretat — au fost jucate de Eleonora Duse și de Réjane. La teatru s-a dus acompaniată de „atașatul de ambasadă al Turciei la București", același care o însoțea, dealtfel, în lungi și vijelioase partide de călărie la șosea. Calul ei venea din țara Islamului. Era „un cal arab cumpărat din Turcia, unde crescuse în libertate între copii, în curțile caselor". Cu toate acestea, calul rămăsese „suplu și simțitor la cea mai mică atingere cu cravașa". Fie vara, pe dunele de nisip dintre Constanța și Mamaia, fie, apoi, pe aleele din lungul Șoselei Kiseleff, fie, seara, în lojile de la teatru, Alice se simțea admirată și de multe ori „a auzit" cum cei ce o priveau nu se puteau împiedica să exclame : „ce frumoasă va fi, mai tîrziu, fetița aceasta", sau „cît de bine-i șade, ce frumos' e făcută !"

După orele de călărie și admirație, adolescenta nu putea să evite influența directă, precisă, a fratelui ei, om în toată firea, bărbat cu succes, erou al cercurilor intelectuale nonconformiste din capitala tinerei țări vag constituționale, în care el cravașa „democrația" de tip caragialesc. Pentru a o zmulge pe Alice din vanitățile mondene, N. D. îi întocmise un program copios de citiri...

Alice nu putea visa oriunde, ci exclusiv în fotoliile din salon. Pentru un motiv ce stăruie de-a lungul întregei sale vieți — dar rămîne inexplicat, — ea detesta patul, pe care-l considera opus ideii de viață. „Are aerul că mă așteaptă", scria artista, mai tîrziu, despre patul ei somptuos — și obsesia aceasta o împiedica să doarmă. Îi plăcea în schimb să fie furată de somn oriunde în altă parte, pe fotolii, pe scaune și comode, pe covoare mătăsoase, pe blănuri sălbatice. Adormea, uneori, și la repetiții, dar niciodată din plictiseală — ci pentru că s-a aflat toată viața ei în criză de odihnă. Uita, cu nepăsare, dacă a dormit în ajun și scădea din viață, numai cu regret, cîte două-trei ore de somn sperat.

Care din cei doi muguri minunați ai sufletului ei s-au deschis, mai întîi, la lumină ? Teatrul sau dragostea ? O văzuse pe Réjane în „La Parisienne". Avea, probabil, 10—12 ani, dar din seara aceea a știut că se va sui pe scenă și va fi

„a doua Réjane" a lumii teatrale.

Cam tot atunci a cunoscut pe unul din prietenii lui Nicolae, junele deputat „Tilică" (Ioanid ?) înalt, seducător, spiritual și tandru, cu care s-a și logodit, în imaginație. A suportat, o vreme, suferințele acestei iubiri necomunicate, convinsă că numele ei, de botez, i-ar fi conferit numai pentru a o face să trăiască, pe rînd, voioasă ca „Alice în țara minunilor" și tristă ca în „nenorocirile Sofiei".

În timp ce-și depăna zîmbetele și lacrimile primei iubiri, adolescenta se mai și plimba de la București la Bacău, de acolo la Constanța și înapoi la București, după cum o duceau vînturile și valurile carierei migratoare a generalului ei tată. Peste tot era înconjurată de întreg statul major de ofițeri și nici nu-i greu de înțeles că o duzină de sublocotenenți, cu mustăcioară îi scriau, pe furiș, numind-o „prințesă prea frumoasă". Mai rău este că înapoindu-se în Capitală, s-a dus, din nou, la teatru și a văzut, acolo, chiar în fotoliul din fața ei, pe deputatul Tilică, însoțind o femeie, ale cărei două defecte grave, — că era blondă „în vîrstă" de 20 de ani — o scoteau pe Alice din competiție.

A fost de ajuns acest semn discret al soartei, amplificat de împrejurarea că sora ei mai mare, Florica, tocmai plecase la Paris pentru o călătorie de studii.

Alice s-a hotărît s-o urmeze. A îndesat toate rochiile într-un imens cufăr „Innovation" cu care a speriat controlorii trenului „Orient-Expres" și a pornit spre capitala Franței, cu sufletul zdrobit de Tilică. A plîns, a plîns, tot timpul, cuprinsă de o durere mortală, pînă la frontieră. „La frontière passée, c'est fini", exclamă Alice, această mare magiciană a uitărilor, fără balsamul cărora n-ar fi putut supraviețui.

Șederea la Paris a fost scurtă. O singură lună, la capătul căreia atentatul de la Sarajevo, a avut, printre nenumăratele sale consecințe și pe aceea de a o readuce pe Alice Cocea la București. Aici, atmosfera era ardentă. Nicolae milita pentru intrarea în război alături de Franța. Alice îl susținea cu entuziasmul adolescenței și cu impresiile covîrșitoare din capitala Franței. Mai înainte ca guvernul român să se decidă încotro se îndreaptă, Alice s-a hotărît pe cont propriu. A plecat înapoi la Paris. Ingratul de Tilică se logodise oficial, așa că fata nu mai avea pe cine plînge. Între timp, veniseră la București, într-un turneu întîrziat, Suzanne Després și Lugné-Poe, cu „Casa păpușilor". Imaginația pasionatei Alice fusese zguduită ca de o mare explozie. Suzanne îi va fi profesoară. Lugné-Poe maestru și ea se va sui pe scena pariziană, disprețuind stupiditatea războiului și dezlănțuind avalanșe de entuziasm...

Franța era, însă, mai departe ca oricînd. „Orient-Expresul" ar fi trebuit să treacă, peste tranșeele săpate în latul Europei, iar ambasada Kaizerului refuza viza pentru sora ziaristului N. D. Cocea, pe care-l considera dușman de moarte.

Nu-i nimic. Fermă ca în mai toate circumstanțele vieții pe care și-o începea atît de impetuos, Alice a plecat, alegînd drumul cel mai lung, prin recele nord al Rusiei țariste. A nimerit la Arhanghelsk, a trecut în Suedia, în Norvegia, s-a îmbarcat pe un vapor de pescari, la Bergen, a plutit pînă la Newcastle, s-a dus cu un autocar la Londra, s-a îmbarcat din nou pentru a traversa Mîneca, veghează de nave militare, și, după vreo două luni de periplu a sosit la Paris.

A fost o călătorie lungă, e adevărat, dar dacă n-a putut s-o uite, niciodată, cauza nu este drumul în sine, ci un tovarăș de drum. Pornise de la București încredințată grijii părintești a ministrului României la Moscova, rubicondul diplomat Diamandi, un prinț al plictiselii. Trenul înainta încet, timpul se prelingea greu, peste un peisaj fără relief. Pînă într-o gară oarecare, de cîmp, unde s-a urcat, chiar în vagonul lui Diamandi, un tînăr „locotenent din garda imperială", douăzeci și unu de ani, venit de pe front, plecat în permisie la Petrograd, frumos cum numai în vis se arată, „un făt-frumos ca-n basme cu dolman roșu și aur". Era, așa cum se credeau mai toți tinerii ofițeri ruși de pe vremea aceea, „fiul guvernatorului Odesei", prințul Nicolae Vadbolsky.

În sufletul tinerei călătoare dorul de iubire se păstra viu ca o flacără fără obroc. Privirile s-au întîlnit. Pasiunea s-a declanșat instantaneu. La Moscova au abandonat trenul „în care-și întîlniseră visul". Au urmat clipe de fericire la restaurantul „Ermitage" unde veneau toate deșeurile decadenței imperiale. Prințul a oferit voiajoarei un dejun din a cărui copioasă dezlănțuire de bunătăți, Alice ține minte o farfurie cu „rastigai", un amestec de pește prăjit cu aluaturi și sosuri picante, totul acoperit cu un strat gros de „caviar glacé". Cînd au reluat drumul de fier, pînă la Petrograd și mai tîrziu pînă în septentrionalul Arhanghelsk, Alice și Nicolai au trăit oră cu oră, fără un moment de răgaz, deliciile chinuitoare ale dragostei. Ea stătea în brațele lui puternice iar el îi săruta mereu mîinile și, din cînd în cînd, o săruta pe gît. Prinț înflăcărat și romantic, Nicolai s-a legat, cu jurăminte eterne, că se vor regăsi îndată după război. I-a și scris zeci de scrisori în primul an după despărțire — în lungul căruia Alice s-a simțit, din nou, eroină de roman, dar de data aceasta de roman rus. În cea din urmă scrisoare, prințul o anunța că va veni la Paris. Nu l-a mai văzut niciodată...

În capitala franceză, unde ororile de pe front ajun-

geau frivolizate de un penibil optimism monden, Alice şi-a început lecţiile de artă dramatică la Suzanne Després, acasă. Acolo — o, destin fugace! — a cunoscut, imediat, un tînăr şi — bineînţeles — superb marchiz Henry de Lavallière. Numele pare a fi improvizat, dar obîrşia aristocratică a noului flirt era autentică. Alice nu se mai visa decît în eroine din romanele „de cape şi spade". Marchizul era ofiţer pe front, la „Sambre-et-Meuse". Din această cauză, Alice îşi împărţea gîndurile între soarta nobilului ei amor şi examenele la Conservatorul din Paris. Lecţiile luate cu Suzanne Desprès se dovediseră atît de utile, iar darurile ei naturale atît de eficace, încît a reuşit „a doua din două sute de candidaţi", după ce nu fusese lăsată să debiteze decît vreo cîteva cuvinte din rolurile ce le învăţase.

*

Aşadar, Alice, tînăra româncă frumoasă, de o fermecătoare frăgezime şi puritate — „malgré Henry", — cum scrie ea însăşi, în memorii, îşi începe lucrul la clasa profesorului Leitner. Era o studentă „cu faţa rotunjoară, cu obrazul necaracteristic, nu avea un tip scenic anumit", însă opinia tuturora concorda: va reuşi să-şi impună talentul, dacă va munci.

A muncit. Toată viaţa ei, cocheta Alice Cocea, — stăpîna dominantă a cronicii mondene pariziene, eroina unor drame sentimentale extrem de zgomotoase — a muncit pentru scenă cu frenezie, cu o perseverenţă înverşunată, deopotrivă de sensibilă faţă de succese şi eşecuri, dar niciodată amăgită de efectele trecătoare. Dealtfel, necazurile au cuprins-o de pe băncile şcolii. Profesorul Leitner o persecuta, pe faţă, din cauza... neutralităţii prelungite a guvernului de la Bucureşti. Şi pentru că nici campania de presă a lui N. D. Cocea în favoarea aliaţilor nu-l convingea pe ireductibilul Leitner, Alice a fost obligată să se transfere la clasa lui Georges Beer, profesor celebru, foarte talentat, binevoitor cu tînăra româncă. La examenul de fine de an, pentru care pregătise o scenă din „Ecole des Femmes", Alice a fost handicapată de un partener distrat, tînărul Alcover, devenit mai tîrziu actor vestit. Doborît de trac el însuşi „Alco" a înghiţit o replică şi a împiedicat-o pe Alice să spună, cu incomparabilul său accent, versul cel mai emoţionant „pisicul a murit!"... Disperată că n-a reuşit să promoveze decît cu o biată „menţiune", ea, care savura, în vis, suflul marilor premii, Alice a plecat de la conservator „cu lacrimi în ochi". Pe unul din bulevarde l-a întîlnit pe celebrul ei compatriot şi prieten, actorul De Max, însă cum acesta nu compătimea deloc genul feminin, a rugat-o să nu-l compromită cu prezenţa ei înlăcrimată.

Ce putea face o tînără şi mai ales ambiţioasă actriţă „in spe" cu un sărman „accesit" în poşetă? S-a dus, de-a dreptul, la *Théatre des Variétés*, condus de Max Dearly, apoi la *Théatres des Bouffes Parisien ?*, la Sacha Guitry. Era „bucălată, trandafirie" dar a trimis-o, amabil, înapoi, la şcoală. Discursul pe care-l pregătise pentru Max Dearly s-a volatilizat în faţa înfăţişării lui severe. În schimb, la propunerea acestuia de a-i da un rolişor oarecare, Alice i-a strigat, cu pătimaşa ei voinţă de a sui pe scenă şi cu amintirea cavalcadelor pe calul arab din Turcia: „Vreau să joc un rol mare. Eu nu sînt făcută pentru două-trei vorbe. Sînt un „pur-singe" şi nu mă descurc pe distanţe scurte". Dearly a zîmbit. N-a fost convins şi nici perspicace. După vreo cîteva zile, Alice a fost angajată de Guitry. Rolul era tot „o distanţă scurtă", dar Alice juca alături de Gaby Morlay şi prezenţa acestei tinere, dar mari artiste, o captivă.

La repetiţii asista, întotdeauna, Sacha Guitry, a cărui grijă pentru pregătirea fiecărui spectacol era proverbială. Numai că, în zilele acelea, Sacha era atît de proaspăt amorezat de Yvonne Printemps, încît stătea — întocmai ca Alice în trenul spre Petrograd — mînă-n-mînă, ochi-în-ochi, cu Yvonne fără nici o privire suplimentară pentru ce se petrecea pe scenă. Abia într-un tîrziu, aproape de repetiţia generală, Sacha a întrerupt-o brusc pe Alice cu un surprinzător: — „Bien, Mademoiselle, très bien!", cu care a hotărît întreaga carieră următoare a debutantei cu ochi negri.

De bucurie, Alice a început să cînte, în cabină, o romanţă pe care o ştia de la Bucureşti. Trecînd, din întîmplare, prin culise, Edmond Rose, administratorul şi finanţatorul teatrului de pe „Rue des Bouffes-Parisiens", s-a oprit şi a ascultat-o cu atîta plăcere, încît i-a şi propus un angajament la teatrul de varietăţi „L'Abri", adăpostit, aşa cum arată numele, într-un subsol de pe „Boulevard Poissonnière", de teama obuzelor imprevizibile pe care le arunca în Paris „Die dicke Bertha" de la vreo 70 de kilometri depărtare.

*

Cu o voce „proaspătă, bine plasată, captivantă", Alice, pornită pe treptele succesului s-a pomenit că le suie pe toate odată, în ziua cînd i s-a dat rolul cel mare din „Phi-Phi". Era un fel de operetă cam frivolă, cam stupidă, însă ariile fără de pretenţii şi partitura naivă, scrise şi compuse de Albert Willemetz, Fabien Sollar şi Christiné găsiseră interpreta cea mai fermecătoare din tot Pari-

sul. Alice era frumoasă, ca o floare de cîmp. Își adora rolul, lucra douăzeci de ore pe zi. Fremăta de teamă și speranțe. Pentru că un regizor i-a spus, în treacăt, că e cam grăsuță, n-a mai mîncat nimic, timp de două săptămîni, pînă cînd a leșinat pe scenă, a fost dusă la spital și n-a fost trezită decît cu baloane de oxigen.

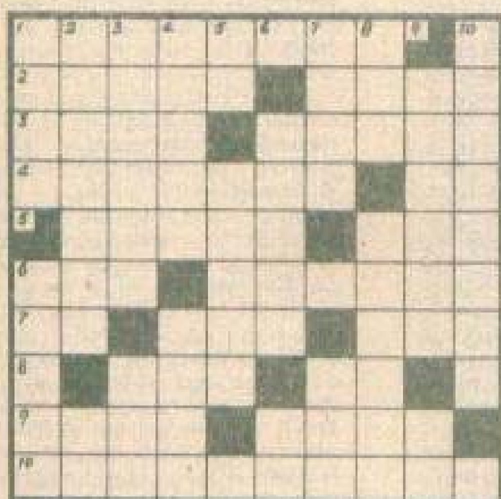
În sfîrșit, a sosit premiera, „La générale", cum i se spune în jargonul culiselor pariziene. Era fixată pentru după-amiaza zilei de 11 noiembrie 1918. În timpul dimineții s-a anunțat armistițiul. La spectacol, triumful artistei s-a împletit cu entuziasmul publicului. Spectatorii și actorii plîngeau, se îmbrățișau. Alice cînta cu lacrimile pe obraji, splendidă de frumusețe și bucurie. Într-o singură zi, „Phi-Phi" a devenit eroina Parisului exuberant. La cea de a doua reprezentație, din 12 noiembrie, adevărata premieră cu public de gală, Alice Cocea a fost aclamată de un strălucit „parterre des rois": Marthe Chanal, „care cînta „La Marseillaise" fără să se mai poată opri, Anna de Noailles, însoțită de Henri Bergson, filozoful la mare modă, criticii cei mai de seamă, Vuillermoz, Palomski, Lucien Dubech, Paul Souday. Le Tout-Paris était là!" aplaudînd, chemînd pe Alice de 15 ori la rampă, consacrînd cel mai mare succes de teatru, cu „Phi-Phi"! Nu era decît un spectacol plăcut, între operetă și comedia de bulevard, însă verva, cochetăria, umorul fin, feminin, doza de grațioasă picanterie pusă de Alice în personajul ei au înălțat-o pe culmile gloriei artistice.

De 14 000 de ori a fost jucată *Phi-Phi* pe scenele din lumea întreagă timp de 20 de ani. A fost tradusă în 21 de limbi — inclusiv chineza și japoneza — după cum afirmă Alice. În 3 500 de reprezentații rolul principal a fost interpretat de ea însăși. De fiecare dată găsea nuanțe inedite, cu care vrăjea spectatorii. Sala cînta odată cu ea și serile se încheiau în interminabile jerbe de aplauze și aclamații. Urmau nopțile „Chez Maxim's". Nopți de mare vedetă. Cu trena lor de aur, de flori, de rîsete.

Totuși, pe undeva, pe aproape, erau și lacrimile. Alice Cocea, căsătorită cu Stanislas, Conte de Rochefoucauld, trăia, în secret, poezia amară a unei iubiri pătimașe, din a cărei cauză viața ei de artă și de dragoste va purta un dublu stigmat de durere.

MIRCEA GRIGORESCU ■

ȘAH

ORIZONTAL: *1)* Legătură solidă între două piese. *2)* Tura din dreapta lîngă un ne-bun! — Variantă de pat. *3)* Negru — Junior circulînd de la masă la masă. *4)* Turnul cu încurcături (leg.) — Rocada „in extremis"! *5)* Cunoscut loc de confruntare, cu cai și „piese grele" — Albul, negrul (reg.) sau... cum merg caii. *6)* Piesă ce blochează calul — Bate orice cîmp. *7)* Jucător perfect... la masă! — Echilibru între alb și negru — O parte a partidei. *8)* A obține avantaj material — Mutare în deschidere! *9)* Deschide o linie, blochează alta — Aici nu-i nici calul alb, nici cel negru. *10)* În mare, amenință în opt direcții.

VERTICAL: *1)* Un cal valoros — Un pat mai rar. *2)* Calul ce ne dă probleme — Indică o poziție egală. *3)* În criză de timp — Larsen, în deschidere! *4)* Blitz — Deschidere. *5)* Autorul problemei șahiste — A da o piesă. *6)* Un cal nedezvoltat — O piesă pentru un cal. *7)* Mai puțin decît un cal — Final de partidă. *8)* Partidă — Cîmpuri libere. *9)* Pătrundere urmată de cîștig material — Gambit bilateral! *10)* Înaintează cu caii.

Dicționar: ȘAR, LAR.

ION CARAIMAN ■
București

Abia în 1968 englezul Sidney Wignall descoperă, după ani de eforturi, „Nuestra Señora de la Rosa", nava amiralului Armadei, scufundată între insulele Blaskets și coasta comitatului Kerry, în partea de sud-vest a Irlandei. În același timp, Robert Sténuit pornește și el în căutarea epavelor Armadei. Își dorește să găsească „Girona", scufundată undeva în largul coastelor Irlandei și care transporta la bordul său pe Don Alonzo de Leiva, 60 de tineri nobili spanioli și o comoară de aur, argintărie și bijuterii. Pentru a-și atinge scopul, Robert Sténuit parcurge mai întîi bibliotecile din lumea întreagă. Erudit și arheolog în același timp, el este convins că manuscrisele îi vor da răspunsurile la nenumăratele întrebări pe care și le-a pus înainte de a începe cercetările submarine. Pentru ce Armada s-a aventurat în largul unor coaste pe care nu le cunoștea? Unde s-a scufundat ea oare? Pentru a afla unde a eșuat „Girona", Sténuit repune acest naufragiu în contextul său istoric.

În anii 1580 catolicul rege al Spaniei, Filip al II-lea, fiul lui Carol Quintul, domină o mare parte a lumii. În afară de Spania este rege al Portugaliei, al celor două Sicilii, al Indiilor occidentale și orientale, al Algerului, al Braziliei și al nenumăratelor colonii. Este, de asemenea, arhiduce de Austria, duce de Milano, de Limbourg, de Brabant, de Luxemburg, marchiz de Anvers, conte de Habsburg, de Bourgogne, de Tirol... Să ne oprim aici căci ne-ar lua mult timp să enumerăm toate titlurile lui Filip al II-lea. Acest rege puternic suportă cu greu prezența pe tronul Angliei a Elizabetei I. Protestantă, declarată eretică de Papă, Elizabeta nu ezită — culmea erorii! — să o execute pe vara lui Filip, catolica Maria Stuart. Cînd Filip al II-lea află vestea, la 23 martie 1587, ia, după propria-i expresie, „hotărîrea cea mai dureroasă din viața sa". Va trimite Invincibila Armada, care-i asigură stăpînirea asupra celor mai îndepărtate posesiuni, împotriva Angliei pentru a o alunga pe Elizabeta de pe tron și a restabili catolicismul.

După moartea marchizului de Santa Cruz care trebuia să comande Armada, Filip al II-lea îl pune la conducerea acesteia pe ducele Medina Sidonia. Cu o sănătate fragilă și neavînd experiența mării, Medina Sidonia nu este omul situației. Ducele însuși își recunoaște, într-o scrisoare, incapacitatea de a-și asuma o sarcină atît de mare. În ochii întregii Spanii, în locul acestui om slab și nehotărît ar fi trebuit să fie numit prestigiosul Don Alonzo de Leiva, cavaler de Santiago, care se remarcase în nenumărate bătălii. Dealtfel, marile familii din Spania își încredințează fiii lui Don Alonzo și nu lui Medina Sidonia. Toți își iau cu ei argintăria, bijuteriile, bani de aur și argint „pentru a străluci demn la Londra la sărbătoarea victoriei". De asemenea, el ar fi urmat să preia comanda Armadei în cazul în care Medina Sidonia deceda. În acest sens, o scrisoare a regelui, pe care scria „secret", îi este remisă înaintea plecării.

ÎNVINGEREA INVINCIBILEI ARMADA

La 27 mai 1588, după nenumărate tergiversări și întîrzieri, prima navă a Armadei, „San Martin", nava generalisimului duce de Medina Sidonia părăsește estuarul fluviului Tage. Dar ea nu va pleca din portul La Corogne, în Galiția, decît la 23 iulie. Urmează 131 de nave, ducînd cu ele 24 607 soldați și matelоți. Șansa nu este deloc de partea acestei Armade pe care, dealtfel, nimeni nu se gîndește s-o califice de „invincibilă". Vîntul îi este permanent împotrivă și faimosul corsar englez Francis Drake, întrecînd vapoarele spaniole, devastează porturile care se află în drumul dușmanului. Cînd Armada acostează într-un port nu mai găsește aici nici un fel de provizii. Curînd, foame-

tea și boala pun stăpînire pe multe din vapoare. Echipajele, slăbite și bolnave, trebuie să facă față navelor engleze ale lui Howard, Drake, Wawkins cu echipaje împrospătate și valide. În largul coastelor Angliei, Armada este înfrîntă, zeci de nave deteriorate, mii de oameni uciși sau înecați. După zile și nopți de groază, flota spaniolă, dizlocată, încearcă să revină în porturile din Spania, prin nord, ocolind Scoția și Irlanda. Dar, pe drumul de întoarcere, ea este surprinsă de o furtună puternică și navele sînt dispersate. Unele reușesc să găsească drumul, dar altele, precum cea a lui Don Alonzo, se scufundă. Don Alonzo, împreună cu cîțiva supraviețuitori, reușește să ajungă pe pămîntul irlandez catolic; naufragiații găsesc un vas abandonat de echipajul său, la Killybegs, în rada portului McSwynes. Încarcă nava cu ceea ce pot duce cu ei: aproape 50 de tunuri, bijuteriile, argintăria, aurul și se îndreaptă spre Spania, via Scoția catolică. Dar, din nou, furtuna se pornește și mătură coastele Ulsterului. Supraîncărcată de oameni și materiale de tot felul „Girona" se zdrobește de stînci și se scufundă. La 15 octombrie 1588, la miezul nopții, marea înghite cîțiva din cei mai nobili copii ai Spaniei.

Dar unde s-a scufundat exact „Girona"? Sténuit încearcă să dezlege misterul. Majoritatea istoricilor situează naufragiul în larg de Dunluce sau chiar la Port Ballintrae. Dar ipoteza se dovedește a fi falsă, nici o epavă nu se află în aceste locuri. De aceea, Sténuit adoptă o metodă radical diferită. În loc să se încreadă în istorici, el se întoarce la vechile cronici locale irlandeze, în care descoperă un lucru de-a dreptul uimitor: irlandezii, care îi găsiseră pe cei nouă supraviețuitori ai „Gironei", mințiseră deliberat asupra locului unde se afla epava, pentru simplul motiv că doreau să recupereze în liniște imensa comoară înghițită de ape precum și armele, dar mai ales pentru a nu ceda guvernului englez partea care îi revenea în mod legal. Minciuna lor s-a perpetuat de-a lungul secolelor. În cursul investigațiilor, Sténuit găsește într-o cronică locală un paragraf ciudat: „Locuitorii comitatului Antrim, din nordul Irlandei, au păstrat obiceiul de a numi un anume loc Portul Spaniolilor între Portrush și Hathlin Island".

„AM GĂSIT «GIRONA» !"

Sigur de descoperirea sa, Robert Sténuit pleacă în comitatul Antrim la Port na Spaniagh, în iunie 1967. Ia cu el pe prietenul său Marc Jasinski, campion de scufundări submarine, dar și unul dintre cei mai buni fotografi submarini ai generației sale. Deși vara se apropia, era foarte frig în acest loc din Irlanda, unde vîntul sufla în rafale. Port na Spaniagh este o adevărată capcană pentru vapoare. Vîntul se lovește de falezele negre și înalte de 120 de metri, provocînd valuri furioase care se sparg de stînci. Resturi de epave acoperă plaja. Observînd acest peisaj de capăt de lume, Sténuit nu poate să nu se gîndească la „Girona". La 27 iunie, a doua zi după sosirea sa în Port na Spaniagh, el organizează o scurtă scufundare de recunoaștere. Nu poate face mai mult, căci n-a luat cu el decît o mică barcă pneumatică, patru costume de scafandru și un mic compresor de înaltă presiune. Apa este foarte rece dar arheologul își continuă curajos coborîrea. Peisajul submarin este la fel de straniu ca și în Port na Spaniagh: pretutindeni, blocuri de piatră de sute de tone formează grote inexplorate sau coboară abrupt în crevase insondabile. Ajuns la șapte metri adîncime, observă o formă albă pe o esplanadă la capătul unui bloc imens de piatră. Se apropie cu inima zvîcnindu-i. Este o piesă de balast, un prim indiciu că se află pe drumul bun. Își continuă investigațiile și zărește, nu departe, pe jumătate acoperit de o grămadă de pietre, un tub gros, după toate aparențele resturile unui tun. Fericit, Sténuit revine la suprafață. — Am găsit „Girona"! strigă el către Marc Jasinski, care rămăsese pe vapor.

A doua zi se dezlănțuie furtuna, ceea ce face imposibilă scufundarea. În sfîrșit, la 1 iulie, marea se calmează și cei doi arheologi se scufundă iarăși. În timp ce Marc Jasinski fotografiază fragmentele de tun, Robert Sténuit găsește o mică rotiță gri pe care era gravată crucea Ierusalimului.

— Dar este un ban de argint! gîndește el.

Gesticulînd și agitîndu-se, semnalează prietenului său că a descoperit o monedă spaniolă. Dau la o parte grămada de pietre ce-i înconjura și descoperă o altă monedă, un fragment dintr-un lanț, șase verigi de aur, aplatizate și legate unele de altele. Încîntați de cele descoperite cei doi revin la suprafață.

Din iulie 1967 pînă în aprilie 1968 Robert Sténuit și Marc Jasinski se agită să constituie o echipă de specialiști și să găsească fonduri pentru a subvenționa cheltuielile expediției. La 27 aprilie 1968, echipa sosește la Port Ballintrae unde își instalează cartierul general. Din ea face parte și Francis Dumont, desenator și student la arhitectură, speolog și scufundător, care se va ocupa de hărți, de crochiuri și planuri. Henri Delauze, mecena expediției, l-a adus cu el pe Maurice Vidal, care și-a petrecut 15 ani din viață în marină, unde a fost rînd pe rînd instructor de luptă fără arme, pușcaș marin, parașutist, comando, instructor în demolare-sabotaj, scafandru și înotător. Era omul cel mai blînd, cel mai pașnic și cel mai... vorbăreț! Louis Gorsse, un alt recrut al lui Delauze, este tot atît de taciturn pe cît este de expansiv tovarășul său! Timp de trei ani și jumătate el a exersat una din cele mai periculoase meserii din lume: scafandru deminator. Este un grup de oameni cu experiență dar mai ales cu pasiunea mării și a muncii lor. Transportul materialelor s-a făcut cu trei vehicule.

O MINĂ DE AUR

Chiar a doua zi, la 28 aprilie 1968, Robert Sténuit se scufundă pentru a-și regăsi obiectele lăsate în grotă cu un an înainte. Adevărata operațiune poate începe. După cîteva zile proaste, echipa își reîncepe la 2 mai căutările. Chiar seara, descoperirile se dovedesc fructuoase: două monezi de patru ducați și... o piesă de aur! Prima! Continuînd să scotocească toate cotloanele din stînci, cei patru arheologi observă o imensă grotă. Primul care se aventurează spre ea este Sténuit, care, dînd la o parte grămada de pietre ce acoperea intrarea, constată că o parte din comoară se afla aici. Scufundătorii descoperă monezi de aur și argint fixate în rocă, instrumente de pe navă, precum și lanțuri din aur. Pe măsură ce înaintează cercetările, Robert Sténuit își dă seama că pereții grotei amenință să se năruie. Dar tovarășii săi își continuă săpăturile. Într-o bună zi, Robert Sténuit descoperă, sub o grămadă de pietre, brațul unui sfeșnic; asumîndu-și toate riscurile continuă să sape în stîncă și după cîteva ore de muncă reușește să smulgă din piatră tot candelabrul.

A doua zi revine în grota cu comori, sperînd să găsească și al doilea sfeșnic. În sfîrșit, eforturile îi sînt recompensate, căci în mijlocul unei pietre zărește strălucind sfeșnicul atît de rîvnit. Puțin mai departe strălucește o bijuterie de aur. Apreciind echilibrul rocilor suficient de solid, el deplasează o piatră enormă și la capătul grotei zărește încastrat în rocă un lanț de aur. În secundele care au precedat prăbușirea grotei, Robert Sténuit reușește să extragă lanțul și să revină la suprafață. Coechipierii săi își continuă, la rîndul lor, lucrările. Francis Dumont are mania de a aduna tot ce este de plumb. Marc Jasinski, continuă imperturbabil să facă fotografii asupra fiecărui vestigiu, și să-l claseze. Maurice Vidal și Louis Gorsse se încăpățînează să-și adune mica lor provizie de aur și argint.

Încetul cu încetul, febra cercetătorilor se liniștește fără ca entuziasmul lor să scadă totuși și căutările ar fi putut continua dacă evenimente neprevăzute n-ar fi intervenit. Echipa lui Sténuit era instalată de o lună la Port Ballintrae. Locuitorii nu se interesau deloc de activitățile acestui grup de străini. Bineînțeles, ei știau că un galion spaniol încărcat cu aur se scufundase prin acele locuri... dar aceasta era doar o legendă! Și apoi, de ce francezii s-ar fi interesat de o navă spaniolă naufragiată în apele engleze? Din fericire, Sténuit n-a ținut seama de discreția oamenilor pentru a păstra secretul și s-a gîndit să-și protejeze legal epava. După spusele unui avocat britanic, consultat de Robert Sténuit, orice descoperitor lucrînd fără întrerupere pe o navă găsită pe fundul mării și balizată prin grija lui este „salvor in possession" — proprietar salvator al epavei.

Sténuit a agățat deci în apropierea locului naufragiului o baliză din plastic roșu care purta pe ea o inscripție în engleză: „aviz tuturor scufundătorilor; toate obiectele care se găsesc pe fundul mării pe o rază de jumătate de milă în jurul balizei aparțin grupului de arheologi conduși de dl. Robert Sténuit în calitate de salvator exclusiv. Este interzisă atingerea vreunuia dintre obiecte; contrariul va antrena urmărirea judiciară". De asemenea, arheologul face publică descoperirea sa angajîndu-se să facă un inventar detaliat al vestigiilor aduse la suprafață.

Dar conștiința sa profesională și cinstea sa nu-l pun, din păcate, la adăpost de reaua credință a unora. Într-o zi echipa descoperă un tun. Este ușor să disimulezi niște piese de aur și argint, în schimb, este foarte greu să faci să treacă neobservat un tun. La vederea acestuia, o mulțime de gură-cască se adună și comentează descoperirea. A doua zi, o armată de ziariști și fotografi debarcă la Port Ballintrae și-l chestionează pe Robert Sténuit, care se preface că nu știe nimic; el se află aici, după cum declară, spre a face simple cercetări pentru Institutul geografic englez și aceste cercetări sînt secrete. Atît de secrete încît a doua zi în presă apare titlul: „Misterul planează asupra tunului de pe coasta Antrim...".

Tot atunci, un club de scufundători din Belfast anunță că va pleca în căutarea „Gironei". Robert Sténuit se grăbește să-i înștiințeze pe conducătorii clubului că epava a fost deja găsită și face obiectul unui studiu în curs. Propune scufundătorilor să asiste la lucrările echipei sale, duminica următoare. Și, în acea duminică, mai precis la 26 mai, 12 scufundători din Belfast sosesc la Port Ballintrae. Fără să țină seama de avertismentele lui Sténuit, care le atrage atenția că epava este a lui, aceștia pleacă spre Port na Spaniagh la bordul unei bărci cu motor. Indignați de atîta dezinvoltură și temîndu-se să nu le fie date peste cap toate cercetările, Robert Sténuit și prietenii săi se urcă în barcă și încearcă să-i depășească pe „pirați". Îi ajung din urmă și chiar îi depășesc. Se vor posta undeva prin apropiere pentru a-i putea supraveghea. Cîțiva scufundători ai echipei adverse se plimbă printre vestigii fără... a le vedea, pînă în momentul cînd unul dintre ei pune o bucată de plumb într-un săculeț. Atunci, Robert Sténuit, care supraveghează locurile, se scufundă și-l somează pe acesta să-i dea înapoi obiectul furat. Cîteva secunde mai tîrziu el este înconjurat de o mulțime de „pirați" care-l amenință, afirmînd că epava nu-i a lui și că el nu este decît un intrus venit să jefuiască coastele Irlandei. Văzîndu-și prietenul la ananghie Ja-

sinski, Vidal, Gorsse și Dumont îi vin în ajutor și „pirații" sînt obligați să părăsească locul. Contrar așteptărilor, incidentul nu s-a închis. Cînd Sténuit și prietenii săi revin la suprafață sînt întîmpinați de polițiști care, puțin jenați, îi anunță că un scufundător din Belfast s-a plîns de violențele lor... fără a avea însă vreo urmă în acest sens! Cei cinci acceptă să răspundă la interogatoriu și polițistul își dă imediat seama că plîngerea nu se bazează pe nimic și se mulțumește să le ureze noroc arheologilor. Dar afacerea reizbucnește a doua zi. Ascultînd radioul Sténuit aude, spre marea lui mirare, povestit incidentul în termeni exagerați. Puțin neliniștit de amploarea luată de evenimente Sténuit pleacă la Londra, pentru a rezolva problema. După multe zile de demersuri plictisitoare, Înalta Curte a Irlandei de Nord confirmă: „apare evident faptul că dl. Sténuit este salvatorul în posesie... Orice persoană care ia un obiect de pe epavă nu acționează legal... Toți înotătorii submarini și arheologii trebuie să se abțină să ia vreun obiect din jurul epavei Girona...". Dar arheologul nu cunoștea faptul că, în ajun, la 30 mai, un membru al parlamentului pusese următoarea întrebare Secretarului de stat al apărării: „Știe ministrul că o epavă situată la Port na Spaniagh, în comitatul Antrim, epavă care este proprietatea departamentului său, este în acest moment jefuită de scufundători străini și ce măsuri se iau pentru a se face față situației?". La care ministrul răspunde că afacerea nu este de resortul său ci depinde de serviciul epavelor. Întrebarea onorabilului parlamentar declanșează o cascadă de telefoane din partea locuitorilor din Port Ballintrae. Toți confirmă cinstea perfectă a lui Robert Sténuit.

Scufundătorii își reiau activitățile. Cercetările din lunile iunie și iulie se vădesc foarte fructuoase: o cruce de cavaler din Malta din aur, sute de piese de aur și argint, camee și o mulțime de alte lucruri... La 12 iulie, întreaga echipă sărbătorește găsirea piesei de aur numărul o sută. Într-o zi, Robert Sténuit și Marc Jasinski se aventurează pînă la Lacada Point, un mic cric nu departe de Port Spaniagh. Speră să găsească și aici relicve ale „Gironei". Aici, apa nu este adîncă. Abia se scufundaseră și Jasinski descoperă, între două roci, un inel de aur pe care era gravată inscripția „Doamna de Champagney, 1524". Un mister care va trebui să fie dezlegat la sfîrșitul expediției, notează în minte scufundătorul. Toamna se apropie, este timpul să se întoarcă acasă. Pentru ei, într-adevăr, căutarea comorii nu s-a întrerupt decît provizoriu.

Robert Sténuit va profita de lungile seri de iarnă pentru a lămuri anumite probleme. Relicvele nu-i sînt suficiente, vrea să descopere proprietarii acestora și să le situeze în contextul lor istoric. Cine este doamna de Champagney și cui i-a dăruit ea inelul? Cine sînt împărații de pe camee. Pentru a răspunde întrebărilor, el începe din nou să parcurgă bibliotecile. Enigma doamnei de Champagney este rezolvată repede. Născută Nicola Bonvalot, ea se căsătorise cu Nicolas Perrenot, căruia îi aduce drept dotă titlul de Champagney. Din căsătoria ei iau naștere cinci copii despre care nu se știe nimic. Cel mai cunoscut dintre copii este Antoine (1517—1586), cardinal de Granvelle, care a fost, rînd pe rînd, episcop de Arras, consilierul Margaretei de Parma, inchizitor în Flandra, cardinal-episcop de Malines, vice-regele de Napole și prim-ministru al lui Filip al II-lea al Spaniei. Intrînd în posesia acestor date, Robert Sténuit încearcă să afle proprietarul inelului. Istoria generală a lumii, a lui Antonio Herera, îi dă răspunsul. Jean Thomas Perrenot, nepotul cardinalului de Granvelle, fiul lui Thomas, care este fratele cardinalului și nepot al doamnei de Champagney, se îmbarcase pe una din navele Armadei. Născut în 1566, patru ani înaintea morții bunicii sale în 1570, el moare în 1588, cu inelul doamnei de Champagney la deget.

În iunie 1969, arheologul redevine scafandru; se întoarce cu toată echipa la Port na Spaniagh. Contrar anului precedent, vremea este foarte proastă. Reîncep momente de rutină: scufundarea, căutarea comorii, descoperiri — mediocre sau bogate, după noroc — analiza vestigiilor, seara, și întocmirea raportului respectiv. În iulie, fiecare scafandru va aduce zilnic la suprafață cîte 15 bani de aur. Cea mai superbă relicvă este un somptuos lanț de aur lung de 2,56 metri și cîntărind 1,8 kilograme.

Într-o zi, Marc Jasinski descoperă o mică biblie conținînd pastile: pilule? tămîie? otravă? Nimic din toate acestea. Sînt niște simple agnusdei, obiecte de devoțiune cu virtuți „miraculoase" fabricate cu ceară provenind din lumînările de paște și amestecate cu ulei sfințit. La sfîrșitul verii, bilanțul expediției este prodigios.

Putem afirma, în final, că ceea ce a fost cel mai important pentru cei cinci oameni de știință care au reușit această superbă aventură, a fost materializarea visurilor lor. Ei și-au dovedit lor înșiși că exista aur în adîncul mării. A fost, de asemenea, și o fantastică lecție de istorie. Prin intermediul vestigiilor pe care le aduceau la suprafață ei au putut cunoaște acea lume spaniolă. Reconstituirea odiseei tragice a erorilor Armadei, a suferințelor lor și a morții lor a fost, pentru Sténuit și tovarășii săi, cea mai pasionantă aventură intelectuală și sportivă din viața lor. După cum se vede, marea rămîne încă cel mai bogat muzeu din lume ale cărui mistere și fantastice bogății, arheologii subacvatici nu încetează să le dezvăluie.

ATLANTIDA MIT SAU REALITATE

Platon, într-un pasaj destul de scurt al unuia din „Dialogurile" sale pomenește prima dată de „un mare și minunat imperiu", Atlantis. Imperiul ar fi fost o insulă uriașă, undeva în Atlantic, și el ar fi creat o civilizație extraordinară. Palatul principelui șiroia de metale prețioase — aur, argint, bronz — dar, în urma unor zguduiri a scoarței terestre, un cutremur catastrofal a scufundat Arhipelagul Fericit. Din pasajul dialogului scris de filozoful antic, mitul Atlantidei s-a propagat, apoi, pe căi ocolite, în Egipt și, de acolo, pînă la noi. Numai că în drumul lung pe care l-a străbătut, Atlantis și-a schimbat nu numai numele, devenind Atlantida, dar chiar obîrșia. Căci de astă dată el nu mai era insula înconjurată de apele înspumate ale Atlanticului, ci se înălța din nisipurile deșertului Saharei. Iar conducătorul imperiului nu mai era un principe, ci o fefemeie, de o tulburătoare frumusețe Antineea, care știa atît de bine să-și vrăjească admiratorii, încît ei n-ar fi șovăit nici o clipă să-și dăruiască viața pentru ea.

Deși au trecut două milenii de cînd s-a vorbit pentru prima dată de acest fabulos imperiu, el revine mereu și mereu în discuțiile oamenilor, atît de puternic s-a înrădăcinat acest mit.

Totuși, de ce tocmai Sahara, cînd Platon, redînd tradiția greacă, situează Atlantida dincolo de strîmtoarea Gibraltar în Oceanul Atlantic, în ale cărui ape spumegate ar fi și dispărut? Doar Sahara presupune, în contradicție cu mitul egipteano-platonician, nu o insulă prăbușită, ci un fund oceanic, din care a țîșnit brusc acest continent misterios. Să fie și aici vinovat Herodot, „părintele istoriei" și, am spune noi, și al geografiei, care, în cartea a patra a imenselor sale „Istorii", pomenește de niște locuitori care ar fi trăit la sud de Syrtes[1] și s-ar numi garamanți? („Garamanții, spunea Herodot, îi urmăresc pe etiopienii troglodiți pe care trase de patru cai, căci acești etiopieni troglodiți sînt oamenii cei mai iuți la fugă din lume. Acești troglodiți se hrănesc cu șerpi, șopîrle și alte reptile. Vorbesc o limbă care nu seamănă cu nici o alta din lume, ci seamănă mai degrabă cu țipătul liliecilor"). Sau faptul că acum mai bine de jumătate de veac, Pierre Benoit[2] a reluat și exaltat atît de mult prestigiul anticei legende, transpus în cadrul sălbatic al munților Hoggar, încît „Atlantida" lui a încîntat multe imaginații, făcînd credibilă ceea ce părea de necrezut: mitul unui continent ieșind — nu ca Venus, din spuma mării — ci din nisipurile de aur ale Saharei și apoi dispărînd, tot așa pe neașteptate cum a apărut.

Dar Atlantida e doar un mit? Nu cumva ascunde el și un oarecare adevăr, așa cum și „Istoriile" lui Herodot îmbină adevărul cu legenda? Adevăr? Întemeiat pe ce? Pe imensa frescă descoperită de expediția lui Henri Lhote[3], din 1956—57, în apocalipticul Tassili, frescă aparținînd paleoliticului superior[4] și reprezentînd o hieratică figură de femeie, trufașă prințesă a nisipurilor, adormită de mii de ani în sipetul munților și pe care cei mai mulți s-au grăbit s-o numească Antineea. Lhote n-a descoperit doar această frescă rupestră, ci un adevărat muzeu de „artă modernă" veche de cîteva zeci de secole. Pe flancul falezelor cercetate, în văgăunele munților, în fața ochilor uimiți ai arheologilor au apărut figuri hieratice, parcă izvorîte din viziunea unui coșmar: eroi mascați, dansuri mitologice, prințese purtînd diademe strălucitoare pe cap. Aceste opere de artă n-au fost cunoscute doar de Lhote. Arheologul francez a avut predecesori. Într-adevăr, istoria acestor îndepărtate opere de artă, care par a susține ideea unei Atlantide fabuloase, a început cu o jumătate de veac în urmă, cînd un ofițer al Afacerilor indigene — cum i se spunea pe atunci departamentului ce se ocupa de problemele băștinașilor din fostele colonii franceze — căpitanul Cortier a semnalat, pentru prima oară, în 1909, existența cavernelor cu gravuri policrome din Tassili. După el, locotenentul Gardel — tot în Tassili, devenit de pe acum un centru arheologic al artei — descria gravuri de bovine și de antilope văzute de el pe pereții peșterilor.

---

[1] Nume antic purtat de două golfuri: Marele Syrte și Micul Syrte. (n.a.).

[2] Romancier francez (1886—1962), autorul mai multor romane, printre care și „Atlantida", primul „best-seller" francez (n.a.).

[3] Henri Lhote (n. 1903), actualul director de cercetări al Comitetului Național de Cercetări Științifice din Franța, membru al Academiei de științe de peste mări (n.a.).

[4] Denumire a celei mai vechi faze din istoria omenirii, care începe odată cu apariția omului, cuprinzînd etapa cam dintre 100 000 — 10 000 î.e.n. (n.a.).

După primul război mondial, în 1928, Conrad Kilian — un aventurier în sensul cel mai larg al cuvîntului — descoperă fresce înfățișînd o vînătoare de girafe, dar și petrolul saharian, numai că nimeni nu l-a luat în serios și descoperirile lui, atît arheologice, cît și energetice, au fost primite cu ironie. În 1932, doi ofițeri francezi au studiat scene reprezentînd vînători și care de luptă trase de cai (cai, în plină Sahară !), ambele descoperite tot în Tassili. Colonelul Brenans trebuie însă să fie considerat ca adevăratul „inventator" al acestui fabulos muzeu în aer liber al Tassili-ului, care, spre a exista, n-a așteptat decît ca, începînd din 1956, marea presă să se intereseze de el scornind, cu acest prilej, tot felul de ipoteze, una mai delirantă decît alta. Brenans a descoperit și a studiat zeci și zeci de locuri reprezentînd numeroasele și variatele aspecte ale vieții unei omeniri de mult dispărute, urme ale unei vechi civilizații. Căci a existat o frumoasă și puternică civilizație sahariană, deșertul furnica pe atunci de oameni.

După Brenans, Henri Lhote a întreprins un studiu științific și sistematic al tuturor descoperirilor din Tassili, cărora li se adăuga, între timp, altele noi, în Hoggar și în Sahara occidentală, căci tot întinsul „Saharei de piatră" a servit de suport pictografiei „primitivilor" — în accepția estetică a cuvîntului — din epoca aceea. În timpul unei campanii arheologice extrem de anevoioase, Henri Lhote a alcătuit un prețios inventar al documentelor. Azi sînt cunoscute peste o sută cincizeci de locuri, dar mai rămîn probabil de descoperit multe altele. Datorită acestor documente adunate timp de peste treizeci, patruzeci de ani, confirmate apoi de alte expediții, ce se poate spune despre trecutul saharian ?

FRESCELE DIN TASSILI, O ADEVĂRATĂ ISTORIE A SAHAREI

Istoria Saharei, încă dinaintea neoliticului[5], schițată cu ajutorul frescelor, se desfășoară ca o carte de imagini, în mai multe capitole.

Primul capitol începe la sfîrșitul perioadei paleolitice, cu șase sau șapte mii de ani înaintea erei noastre. Pe atunci Sahara nu era un deșert, ci mișuna de oameni, iar peisajul ei nu era dezolant ca azi, ci plin de verdeață, de cursuri de apă, de turme de vite, de pășuni, de ogoare cultivate. Clima umedă făcea ca fauna să fie în mare parte acvatică. Gravurile din această perioadă au dimensiuni mari, iar desenele de pe pereții stîncilor înfățișează o întreagă grădină zoologică tropicală și ecuatorială : hipopotami cu botul turtit, rinoceri cu colți redutabili, antilope — vaci mai zvelte, crocodili uriași. Această faună este completată de reprezentări umane : oameni ciudați, mascați, sau siluete acefale, al căror tip etnic nu se poate deduce.

Capitolului al doilea îi corespunde al doilea grup de gravuri, cu patina mai puțin întunecată, diferită de aceea a rocei. Ele aparțin neoliticului, așadar cam mileniului al patrulea î.e.n. Scenele se schimbă, înfățișînd o faună a savanei : elefanți mari și liniștiți, girafe și antilope zvelte, struți cu picioare lungi, așadar animale sălbatice. Apoi, într-un decalaj cronologic — care n-a fost încă stabilit — apar animale domestice : un șeptel de bovine, ca și păstori și vînători goi, dar înarmați cu arcuri și săgeți. De astădată clima Saharei nu mai e atît de umedă și ea evoluează spre stadiul pastoral.

Mai tîrziu, după mai multe milenii — căci Sahara savanei a dăinuit probabil o perioadă foarte lungă — ea devine un ținut de stepă, evocat de desenele rupestre : faza ecvideelor[6] începe în jurul primului mileniu al erei noastre. Apare calul. Artiștii necunoscuți, acești misterioși călăreți ai nisipurilor, îl reproduc cu multă măiestrie. Apare, firește, și carul. Dar cine să fi fost oare acești călăreți care, cu o mie de ani înaintea erei noastre, să fi gonit, în zgomotul de fierărie al carelor, deșerturile spăimîntătoare de nisip galben al Saharei ? Niște misterioși năvălitori care, veniți din Creta sau de pe alte meleaguri îndepărtate, au debarcat în mai multe locuri din nordul Africei la începutul primului mileniu ? Nu știm. Răspunsul ni-l vor da poate alte expediții arheologice. Oricine ar fi călăreții și producătorii de care, veniți din răsărit, probabil de pe malurile Nilului, fapt cert e că ei au reușit să colonizeze Sahara, datorită calului „nava deșertului", cum i-au spus poeții.

Dar ecoul cavalcadelor se stinge încetul cu încetul căci spre a trăi, calul are nevoie de o atmosferă avînd un oarecare grad higometric. Uscăciunea întinzîndu-se din ce în ce mai mult, călăreții au început să se retragă și ei, condițiile de locuit devenind, cu cîteva secole înaintea erei noastre, tot mai precare. Atunci s-a produs, probabil, un hiatus între dispariția cailor și apariția succesorilor lor, cămilele. Ea deschide a patra perioadă, ilustrată și de frescele rupestre, din care a dispărut toată fauna tropicală de astă dată apărînd și legende scrise în tifinagh — scriere berberă, folosită încă și azi de tuaregi. Această epocă lungă coincide cu marea colonizare berberă a Saharei care, pînă atunci, fusese locuită de negri și negroizi, agricultori, vînători și pescari. Dar condițiile climatice devenind din ce în ce mai aspre, populațiile negre au emigrat spre sud.

[5] Perioadă din istoria omenirii, caracterizată prin perfecționarea tehnicii șlefuirii uneltelor de piatră, prin cultivarea primitivă a plantelor și creșterea animalelor, prin închegarea organizării tribale pe baza ginței matriarhale (n.a.).

[6] Familie de mamifere imparicopitate, din care face parte calul, măgarul, zebra etc. (n.a.).

ATLANTIDA, VICTIMA UNUI CATACLISM ?

Şi acum, cînd am cunoscut această dramă a Saharei, cu atîtea şi atîtea transformări, zeci şi zeci de întrebări ne asaltează ca un roi de albine. Cine au fost locuitorii neoliticului ? Cine au fost temerarii călăreţi ai stepelor ? Ce explicaţii se pot da ciudatelor fresce rupestre din Tassili, care dezvăluie o lume apocaliptică, izvorîtă parcă din paginile unui roman de ştiinţă fantastică ? Nisipurile dese din pustiul african nu sînt cumva fundul unei foste mări ? Şi, fireşte, Atlantida nu trebuie căutată aici, la poalele masivului vulcanic al Hoggarului ?

Atlantida ! Desigur, specialiştii, arheologi sau etnologi, nu-şi vor pierde vremea ca să studieze aceste probleme, situate mai degrabă pe plan literar decît ştiinţific. Dar oamenii îndrăgesc tot ce-i învăluit de mister şi vor, pretind chiar, să fie informaţi. Dealtfel, nu sînt rare cazurile cînd preştiinţa marelui public a precedat ştiinţa propriu-zisă... Ca să nu mai pomenim de Jules Verne !

Să vorbim deci de Atlantida, aşa cum ne-am propus din capul locului, ca despre un continent fabulos, a cărui regină trăia într-un palat uriaş, cu sute de încăperi spaţioase sclipind de aur şi pietre preţioase, a căror boltă era susţinută de pilaştrii înalţi de marmură şi coridoare în al căror labirint uşor te rătăceai. Dar în ce epocă să fi existat el oare, cînd nici una din fresce nu lasă să ghicim măcar existenţa acestui palat dintr-o mie şi una de nopţi ? În epoca acelor ciudaţi călăreţi şi a carelor lor de luptă ? Cînd unii cercetători sugerează că reprezentările lor rupestre n-ar fi altceva decît ilustrarea unor amintiri, un fel de cărţi poştale în culori — executate de călători care, vizitînd cetăţile greceşti sau romane din Africa de Nord şi asistînd la curse de care, ar fi reprodus pe pereţii stîncilor din Tassili imaginile festivităţilor la care au participat ? Desigur, această ipoteză nu stă în picioare, căci desenele înfăţişează care, iar nu curse de care. Dar chiar aşa, nimic nu ne lasă să înţelegem că aceşti călăreţi ar fi făcînd parte din oastea acelei ameţitoare, fascinante Antineea. Atunci ?... Ei bine, atunci, cei care susţin existenţa Atlantidei spun că, în urma unui înspăimîntător cutremur, care a zguduit din temelii întregul continent, Atlantida a fost rasă de pe faţa pămîntului, mai exact spus, de pe faţa arhipelagului, căci ea ar fi fost un arhipelag scăldat de o mare limpede şi albastră ca un smarald, care ar fi Sahara de azi.

Căci mitul mării sahariene rezistă vremurilor, aşa cum rezistă şi cel al Atlantidei. Trebuie să recunoaştem însă că Sahara pare să se potrivească legendei : cuvetele ei imense de nisip, peisajul ei cu linii monotone sugerează funduri marine care au secat în urma unor mari zguduiri geologice. De aci vine poate şi tradiţionala comparaţie care se face cu marea ori de cîte ori se vorbeşte despre Sahara, ceea ce este inexact, Sahara nefiind altceva decît un pustiu cît se poate de terestru şi continental. „Arhipelagul" oazelor, „nava deşertului", toate acestea nu sînt decît termeni poetici scăpaţi de sub pana unor călători grăbiţi. De fapt, Sahara n-are nimic dintr-un fund de mare. Istoria ei geologică e cu totul alta. Şi totuşi...

MITUL LUI PLATON STĂRUIE DE VEACURI

Şi totuşi, într-o epocă recentă (recentă, pe scară geologică), în cuaternar, au existat într-adevăr în Sahara mări sau cel puţin mari golfuri marine. A existat mai întîi o mare interioară, dar care n-avea nici o legătură cu oceanul, acoperind regiunile semipustii ce se întind azi în jurul lacului Ciad. A doua mare sahariană a fost un adevărat golf al Mediteranei, care ocupa regiunea şoturilor[7] din sudul Tunisiei şi sudul provinciei algeriene Constatine, şoturi care, azi, se află sub nivelul mării.

Unde s-ar putea situa atunci acest fabulos continent Atlantida, al cărui mit, în pofida tuturor dovezilor, stăruie încă şi azi, căci miturile — am mai spus-o — au viaţă lungă şi nu se încurcă prea mult cu demonstraţiile ştiinţifice. Ba şi mai mult : el îi schimbă uneori chiar şi obîrşia, cum e în cazul de faţă. De atunci, de cînd Platon pomenea în „Dialogul" său despre Atlantida, amatorii de senzaţii, dar şi eruditii, tot caută şi caută urmele acestei legendare Atlantide. Noi n-o să-i urmăm însă pe drumul acestor cercetări, care nu mai iau sfîrşit, căci se hrănesc continuu cu alte şi alte noi născociri. Trebuie să subliniem însă că **nimic**, dar **absolut nimic** din toate aceste poveşti şi legende nu ne evocă Sahara. Am spune ba dimpotrivă, căci în Atlantida mitului egipto-platonian se pomeneşte de o insulă care s-a afundat pentru de-a pururi în apele adînci ale Atlanticului, pe cînd malul mării sahariene presupune o insulă care a irupt brusc din fundul mării. Dar mitologia nu prea ţine seama de itele contradicţiilor şi de acelea ale Atlantidei mai puţin decît de oricare altele. Noi ştim însă acum că n-a existat nici un fel de Atlantidă sahariană. Pe Antineea, dalba şi strania ei regină, trebuie s-o lăsăm înconjurată de aburul legendei, de unde se străduiesc mereu s-o scoată la iveală noi şi noi amatori de senzaţional.

Paul B. MARIAN

---

[7] Lacuri sărate care seacă în timpul perioadelor secetoase, frecvente în zonele de stepă şi semideşerturi (n.a.).

1861 DESĂVÎRȘIREA UNIRII

În tezaurul de documente istorice al Bibliotecii Academiei se află, între altele, și unul dintre afișele răspîndite în București și în țară, în luna decembrie 1861, pentru anunțarea înfăptuirii definitive a Unirii. Proclamația cuprinsă în acest afiș fusese citită în ședința Adunării Naționale la 11 decembrie 1861 și prin ea se confirma realizarea unității constituționale și administrative — Țara Românească și Moldova formînd un stat unitar, cu numele de România. „Românii ! — spune domnitorul Cuza — Unirea este îndeplinită ! Acest fapt măreț, dorit de generațiile trecute, aclamat de corpurile legiuitoare, chemat cu căldură de noi, s-a recunoscut de puterile garante și s-a înscris în datinile națiunilor. Vă iubiți Patria, veți ști a o întări. Să trăiască România !". Trecuseră aproape trei ani de la dubla alegere a lui Cuza ca domn al celor două țări românești, dar puterile garante abia în acel decembrie 1861 recunoscuseră starea de fapt a națiunii noastre — Unirea Munteniei cu Moldova.

1864 UNIVERSITATEA

Învățămîntul superior din București urcă o nouă treaptă, la 4 iulie 1864, cînd domnitorul Cuza dă un decret pentru înființarea Universității : „Facultățile din București, unite împreună, vor purta numele de Universitatea din București. Profesorii facultăților se vor aduna și vor alege pe rectorul Universității". La vremea aceea ministru al instrucțiunii publice era poetul Dimitrie Bolintineanu. Primul rector ales a fost Gheorghe Costa-Foru. Universitatea și-a început cursurile la 14 octombrie 1864, cu trei facultăți : Științe, Drept, Litere și Filozofie, care aveau, împreună, 19 profesori și 136 de studenți. Palatul Universității (în imagine) a fost construit între anii 1857—1869.

1864 VIVANDIERELE

Înaltul ordin de zi nr. 1048, publicat în „Monitorul oficial" din august 1864, hotăra : „Se aprobă ca fiecare corp de armată să aibă cîte o vivandieră. Leafa și întreținerea ei va fi din masa generală de întreținere a corpului". Astfel, în toamna anului 1864 au fost văzute în București primele femei înregistrate în cadrele armatei române. Vivandierele purtau uniforme oarecum asemănătoare cu ale ostașilor din trupa respectivă, dar diferențiate prin fuste și șorțuri puse peste pantaloni. Funcția de vivandieră era cunoscută încă din secolul al XVII-lea, în Franța. Aceste femei-ostași aveau misiunea de a însoți trupele în deplasare, la manevre și în campanii, spre a le servi alimente și băuturi. În fotografie : una dintre primele zece vivandiere din armata bucureșteană

Povestirile lui PUCĂ

Ieri am fost pe la Casa Scriitorilor și am stat la masă cu Florin Pucă, marele grafician. Mai erau la masă I. Grinevici și Augustin Frățilă. Pucă ne-a povestit de cînd era tînăr și se ocupa cu retușatul pozelor.

Lucra de exemplu pe Rahova la Foto Stella, la un fotograf evreu, Feldman sau așa ceva.

Era undeva pe la margine și trecea pe-acolo și calea ferată. De-aia îi zicea locului și La Șină.

Vine o dată o babă plîngînd și văietîndu-se.

— Ce e mătușă? o-ntreabă Pucă.

— Păi mi-a murit găina și aveam o găină, maică, nici una nu era ca ea.

— Și ce vrei, mătușă?

— Păi vreau să-i faceți o poză, cum era ea săraca, da în culori și-n tablou mare.

— Bine, mătușă, zice Pucă.

— Da știi mata cum era? zice baba.

— Da, cum nu? zice Pucă.

Și pleacă baba.

— Ce faci acum? îl întreabă patronul.

— Foarte bine, zise Pucă și trimise după abecedarul fetiței patronului.

Fotografiă de-acolo o găină, o copilă, o mări, o coloră cu anilină și cînd veni baba i-o arătă:

— Poftim, mătușă.

— Vai, zise baba, parcă e vie, zău așa, da' maică parcă avea ea creasta mai pleoștită.

— Foarte bine, răspunse Florin Pucă, treci mata mîine și ai găina cu creasta pleoștită.

Și-ntr-adevăr, prin tehnicile atît de firești ale retușului, făcu găinii creasta mai pleoștită.

Și veni baba, luă găina și plecă mulțumită cu tabloul sub braț.

Altădată, Pucă lucra la Foto Puișor, în Piața Puișor din Dealul Spirii, veni un om din cartier și ceru să-i facă și lui șase poze că-i trebuie pentru rude.

— De care vrei, taică? îl întrebă fotograful și-i arătă mai multe modele.

— Uite-așa vreau, zise bătrînul.

— Așa?

— Da.

Era în model o poză sepia, deci o poză ca oricare alta, virată în culoarea maron.

— Vrei sepia, dom'le?

— Da, sepia, neapărat, răspunse bătrînul.

Îi făcu bătrînului țăran pozele, că era de fapt un fel de țăran din comuna suburbană Domnești, și peste cîteva zile cînd veni moșul și primi pozele, rămase nemulțumit.

— De ce nu-ți place?

— Păi, vroiam așa...

Și spunînd această propoziție moșul se așeză din profil.

— Adică din profil?

— Da, taică, din profil!

— Păi de ce nu ziseși?

— Păi `n-am zis?

— Ai zis sepia.

— Păi nu-i asta, nu e, taică?

— Nu e, taică, spune, ce facem?

— Păi mai faceți-mi încă șase dintr-o parte-așa și le plătesc și pe unele și pe altele.

— Bine, moșule, zise fotograful, uite urcă-te aici pe scaun.

Și fotograful își puse cearșaful în cap așteptîndu-l pe țăran să se urce.

Dar curînd, înainte chiar să declanșeze, îl cheamă pe Florin Pucă, care era prin preajmă:

— Ia vino și uită-te aici!

Florin băgă și el capul sub cearșaf și ce văzu? În obiectiv erau două opinci.

— Așa ar merita să-l fac, zise fotograful și-l înjură prietenește pe țăran, care, bietul de el, în loc să se urce cu fundul pe scaun se urcase cu picioarele.

A treia întîmplare din viața de fotograf a lui Florin Pucă s-a petrecut cu un iaurgiu.

Vine iaurgiul, un iaurgiu din cartier, și-i spune lui Pucă:

— Știți, domnule Pucă, aș vrea și eu o poză.

— Ce să-ți fac ție poză, mă, că ești urît, îi zise artistul.

— Păi nu mie dom'le, lui tata. Că mi-e dor de el săracu.

— Păi adu-l aici.

— Nu pot, c-a murit de mult.

— Și-atunci cum vrei să-l fac?

— Păi nu știu, da am eu o poză de cînd era tînăr.

— Bine, ți-l fac.

— Da, da nu așa tînăr, zise iaurgiul.

— Bine, lasă că știu eu cum era.

— Da? făcu iaurgiul.

— Da, răspunse Florin Pucă.

Apoi luă o fotografie a lui Hemingway și o reproduse. O mări și i-o dădu iaurgiului.

— Vai, ce-a-mbătrînit tata, zise iaurgiul și-ncepu încet să plîngă.

A patra poveste din viața de fotograf a lui Florin Pucă s-a petrecut la o nuntă.

— Mă duceam pe la nunți, povestește Pucă, și pozatul era al meu, cinci lei poza, restul — copiatul, măritul — îl încasa fotograful la care lucram, Foto Puișor.

Eu, cînd mă duceam la o nuntă, mă duceam mai din vreme, cu vreo două ore înainte. Trebuia să cunosc nașii, mirii, lumea, făceam niște poze și pe la bucătărie, cînd băga rața sau găina la cuptor și făceam principalul. Dar la nunta asta a fost ceva mai deosebit. Adică n-au venit nuntașii. Dar eu apucasem să fac pozele de bază. Făcusem pe mire și mireasă în dormitor, cu un colț de perdea ridicată, le făcusem și o poză-portret cu buchetul, îi făcusem cu nașii și altele. Dar mireasa era cam bolnavă, nu știu ce-avea. Eu, dac-am văzut că nu vin nuntașii, am propus totuși să bem. Și au fost de acord. Am început să mă-mbăt, dar făceam poze. Între timp, miresei i s-a făcut rău și au dus-o la spital, am aflat că e-n afară de orice pericol, am continuat să bem. Cînd am văzut pozele, îi scosesem pe toți fără cap.

Cei cu care eram la masă rămaseră perplecși.

Dar eu, priceput și la fotografie, am descoperit imediat cauza:

— N-ați calculat eroarea de paralaxă.

— Sigur, spuse Pucă și le explică și celor doi despre eroarea de paralaxă care trebuie compensată și care apare cînd fotografiezi cu un aparat care nu are vizare prin obiectiv, reflex sau direct.

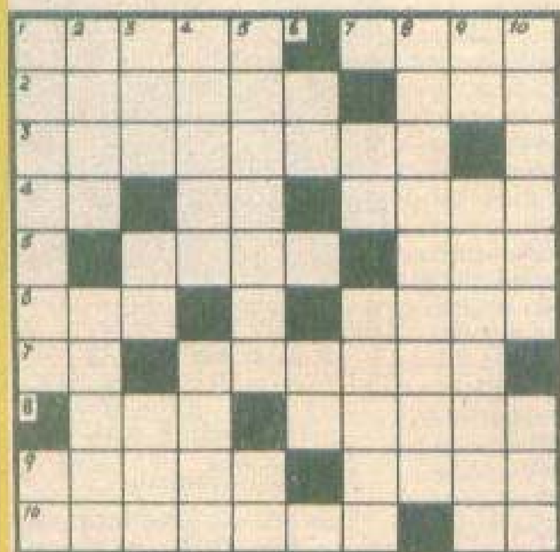
— Așa, continuă Pucă și cînd am văzut pozele... da, mi-a zis mirele cînd le-a văzut, numai pe tata trebuie să mi-l scoți la masă, că ceilalți nu mă interesează. Și-atunci am luat o poză mai veche a lui ta-su care mi-a dat-o el și l-am reprodus, l-am copiat apoi în locul capului respectiv și-am rezolvat problema.

— Cum? am rîcanat eu, și ceilalți au rămas fără cap?

— Da, răspunse simplu Florin Pucă.

DUMITRU DINULESCU ■

ACVAFORTE

ORIZONTAL: 1) Apă vie — Apă gazoasă. 2) Cădere într-un curs repede... de apă — Puhoi urmînd o nouă matcă. 3) Serviciu de apă de calitate superioară (pl.). 4) Prinși la țărm (!)... — ...aruncînd o ocheadă ... la nudiste! — Specialitate de salată verde, spălată în mai multe ape. 5) Băgat la apă — Iarnă fără pic de nea! 6) Pui de baltă — Ridicate în spatele bazinului... într-un corp aparte. 7) Răsare din pămînt după ploaie — Vase... cu aburi (pop). 8) Susținătoare la o cursă acvatică — Încadrat în colectivul de băieți. 9) Apă moartă, care poate provoca mare pagubă... în ciuperci (pl.). — Stinsă cu apă. 10) Sursă comună de apă rece și caldă — Ape mari!

VERTICAL: 1) Vechi proprietari de vase comerciale pentru ape... de interior — Grăbește... cura! 2) Coadă de...broască — A ancora o navă la chei. 3) Bustul lui Neptun! — Aproape uzi! — Limpede de tot. 4) Specie de „Terra Nova"... în Delta Dunării — Florile... flotei comerciale. 5) O gură de apă...extrem de mare (pl.). și... — ... două înghițituri de bere! 6) Apă... chioară! — Avizo fără echipaj! 7) Marină! — Izvoare și... 8)... surse de ape minerale, extrem de prețuite. 9) Insulițe izolate pe fluviul ... Yukon! — Vas de apă... mai mult de ploaie în felul său. 10) Stricare a timpului, care produce mici valuri de suprafață — În fine... puneți un dop mare (ca să nu mai curgă nimic!).

COLEA HERESCU — București ■

SCRISORI ÎN TIMP

Într-un afund de multă vreme nescotocit al biroului de la redacţie — am descoperit, mînat de-o curiozitate pe care abia de mi-o explic, o scrisoare nedesfăcută, trimisă pe adresa „Flăcării" în 1968, pentru rubrica de odinioară a revistei „Dialog cu cititorii".

Pentru că îndeobşte nu mă interesează scrisorile ce nu-mi sînt adresate, am vrut să o arunc la coş. Dacă totuşi mi-am îngăduit să o deschid, e fiindcă pe un plic, purtînd ştampila „Bucureşti cartare", cu data de 04.05.'71, am aflat numele lui Eugen Seceleanu.

Puţini ştiu că Eugen Seceleanu — regretatul nostru coleg Eugen Seceleanu — a scris şi a publicat una din cele mai teribile cărţi cu umor din cîte a avut literatura noastră şi, foarte probabil, un umor de referinţă pentru toată literatura interesînd genul. Cartea se cheamă „Eternitatea locală" şi are un destin ingrat. În recapitulaţiile tematice, criticii uită să o amintească, dicţionarele mai noi de scriitori o consideră cu moderaţie, cei care o citesc prin bibliotecile publice se miră ca de o esenţă foarte tare şi tot ca la desfătarea cu o esenţă foarte puternică şi proaspătă rămîn la mirare. Scrisul năzdrăvan al lui Eugen Seceleanu e, ca să-i zicem astfel, neintegrabil. Stilul lui de blîndeţi sagace şi sarcasm cuviincios nu seamănă cu al nimănui. E greu să te naşti cu un talent special şi să laşi impresia că n-ai împrumutat nimic de la nimeni. Criticii, se înţelege, sînt obligaţi de meserie să circumstanţieze, să lege lucrurile între ele, să cerceteze legătura cu tradiţia. Or, cărticica lui Eugen Seceleanu nu-i ajută deloc în acest sens. Hazul lui, cînd sublim, cînd atroce, vine în tabelele mendeleeviene ale hazului pe un loc curat. Cine-i citeşte tomu, e fericit, un timp, ca la întîlnirea cu o carte importantă, simte că aici e literatură şi că-i place dar nu ştie dacă e bine că-i place lucrul care a ajuns să-i placă atît de mult. Eugen Seceleanu a fost un ins paradoxal. La el tot firescul părea niţel anapoda. Îi cunoşteam fiecare cîte-o parte din fire şi doar cînd s-a săvîrşit, la fel de repede pe cît s-a ivit, am priceput că nu trebuie să ne sfiim atîta de lucrurile care ne plac.

O ultimă bizarerie a existenţei lui e şi scrisoarea în chestiune. Cu excepţia unui interviu, unde cuvîntul avea sunetul predestinderii, el n-a prea spus nimănui ce gîndeşte despre profesiunea de scriitor şi despre rosturile lui în lumea scrisului. A încercat într-o epistolă şi, cum se vede, n-a fost să fie la vreme. El, omul tainic şi orgolios în adevăr, a compus un răvaş căruia i-au trebuit exact zece ani şi un drum lung, prin nişte colţuri de sertare ca să ne ajungă. E un text pe care orice biografie a prozatorului trebuie să-l ia în seamă, o desluşire sufletească şi o angajare cum puţini scriitori tineri se încumetă să facă.

Citind şi recitind scrisoarea în timp a lui Eugen Seceleanu iată, mă gîndesc la una din povestirile de cîteva rînduri semnate de Julio Cortazar, o istorisire a cărei tălmăcire îmi e cu atît mai anevoioasă cu cît mă străduiesc mai mult la ea. E vorba acolo de un bătrîn care-şi scapă într-o zi ochelarii pe caldarîm. Culegîndu-i de pe jos, observă — c-au rămas întregi şi exclamă: s-a întîmplat o minune! Pe urmă, vîră ochelarii în tocul lor de piele cu ramă metalică şi, umblînd să-i pună în buzunar, se întîmplă că-i mai scapă odată. Cînd să-i ia constată că, în ciuda tocului protector, lentilele sînt numai cioburi. Bătrînul, cugetă Cortazar, n-avea să ştie niciodată că abia atunci se petrecuse minunea.

TUDOR OCTAVIAN ■

Bucureşti, 3 mai 1971

Stimate tovarăşe,

Sper să vă reamintiţi de mine: „Sînt Seceleanu Eugen, redactor la revista „Paza contra incendiilor". Am fost impresionat că mi-aţi răspuns acasă şi mi-aţi indicat chiar o cale de rezolvare a situaţiei „descrisă cu atîta vervă".

N-am întreprins nimic în acel sens şi nici nu ştiu pentru ce. E atît de greu să-ţi faci singur dosarul! Ce să scriu acolo?

Nu v-am scris prima dată chiar totul pentru că aşteptam încă cu sufletul la gură un rezultat: în luna octombrie 1970 am terminat de scris un roman la care mă gîndeam de mulţi ani. Are 132 de pagini şi se intitulează „Rîul din faţa porţii

tale". Mi-ar fi greu să-l încadrez în vreun gen și cu atît mai greu să-l povestesc. L-am trimis în aceeași lună lui Miron Radu Paraschivescu pe care-l cunoșteam puțin.

Am primit o scrisoare extrem de elogioasă și recomandarea să-l predau Editurii „Cartea Românească". După cîteva luni Georgeta Dimisianu, redactor de carte, l-a aprobat prietenește, cu entuziasm. Apoi Mihai Ungheanu i-a făcut un referat de asemenea elogios — nu știu, nu l-am citit și nici pe Ungheanu nu-l cunosc. Ar fi scris acolo că sînt cel mai puternic concurent al lui I. Băieșu, glorie la care nu rîvneam dealtfel.

Cartea va pleca pe 10 mai la Direcția Presei. După ce l-am predat editurii, am mai făcut ceva, neștiut de nimeni; am pus cartea într-un plic și i-am trimis-o lui Lucian Pintilie, pe care, firește, nu-l cunoșteam. După vreo două-trei luni mi-a telefonat spunîndu-mi că vrea să facă un film cu mine pentru că „propun un gen de umor nou în cinematografie".

Urmează să ne apucăm de lucru prin toamnă. Firește, dacă veți dori, v-aș putea pune manuscrisul cărții la dispoziție.

Toate lucrurile astea sînt foarte complicate. Ele nu pot să-mi ia sentimentul ratării lente și nemeritate, sentimentul asasinării cu lipsa acordului dintre subiect și predicat. Trăiesc între niște oameni care doresc să explice de fiecare dată ce au înțeles și asta este greu de suportat. Discută despre crimele de la Brașov și despre cît o să le mai meargă chelnerilor și coafezelor. Valori fixe, idoli, vedete etc. O lume imposibil de mișcat.

Credeți că dacă m-aș prezenta la o redacție și aș spune: știu să scriu, simt ce înseamnă scrisul, m-ar lua cineva în serios? Cred că nu.

Adevărul este că pentru mine timpul scrisului este tot timpul. E și greu de fapt să suporți tirania asta: cum i-ar sta scris lucrului pe care tocmai l-am auzit, omului pe care-l văd? De fiecare dată gîndesc așa și probabil de asta scriu puțin.

Există un secret al scrisului și el se numește plăcere. Foarte multe lucruri se pot scrie repede și chiar bine dar adevărul începe după ce știi asta. Nu cred că-ți trebuie subiecte ci doar capacitatea de a te mobiliza, de a fi într-o stare specială în care să crezi totul, să sari peste orice și oricine, să ai iluzia că ești primul om care scrie prima carte. Firește, eu am și niște avantaje. Am trăit într-o familie săracă și sentimentală în sensul bun al cuvîntului. Tata este un foarte bun povestitor — nu spune niciodată cum de fapt s-au întîmplat lucrurile și nici nu se acceptă învins deși în realitate a fost. Ce altceva înseamnă a povesti?

Am avut de mic intuiția lucrului comun, a locului comun în exprimare. M-am ferit de el în viață dar îl folosesc în literatura pe care o scriu. De aici mi se trage reputația că aș fi un om dificil și încrezut și nimeni nu vrea să mă ajute. Un unchi al meu care urma prin 1952 cursuri de calificare și pronunța fericit „adelhido" în loc de „adelhidó" obișnuia să-mi dea exemplu pe un tip care ajunsese inginer pentru că o dată se dovedise șmecher: viitorul inginer se dusese la examenul de admitere. Acolo profesorul universitar le-a spus: uite băieți, mîine vă dau problema cutare. Gîndiți-vă! S-au gîndit toți dar degeaba! Ocoleau problema dar nu-i dădeau de cap. Unul singur a văzut în josul paginii ceva scris cu litere mici: Această problemă se va rezolva în felul următor... Cine a fost tipul, lesne de înțeles!

Așa că, stimate tovarășe, ce ne facem dacă 80% din oameni, din cărți, din filme, se întemeiază pe asemenea povești?

Vă mulțumesc pentru scrisoarea dumneavoastră.

Al dumneavoastră,

SECELEANU EUGEN

Remember bucureștean

1907
UN ARTICOL DE IORGA

În luna februarie 1907 încep răscoalele țărănești, la Flămînzi, în județul Botoșani. În mai puțin de trei săptămîni toată țara este cuprinsă de flacăra revoluției și o armată de 150 000 de soldați este pusă pe picior de război. Ordinul generalului Averescu: „Reprimați în mod exemplar distrugînd totul și împușcînd pe capii răzvrătiților", este îndeplinit fără șovăire. Bilanțul reprimării: 11 000 de țărani uciși. Primii căzuți pe frontul inegal al luptei: patru săteni aflați în fruntea gloatei care intră în orașul Botoșani, la 5 martie. În București, ca și în restul țării, fruntașii vieții culturale și științifice iau atitudine. Nicolae Iorga publică, primul, un impresionant articol în „Neamul românesc", la 8 martie: „Dumnezeu să-i ierte", în care spune: „Dumnezeu să-i ierte pe cei patru țărani români împușcați în orașul românesc Botoșani, de oastea românească, la 5 martie 1907. Să-i ierte Dumnezeu pentru cîtă muncă de robi au muncit, pentru ce trai de dobitoace au dus, pentru cîtă înșelare au îndurat. Să-i ierte Dumnezeu pe ostașii care, de frica poruncii, au împușcat pe frații lor (...). Să nu ierte Dumnezeu pe ciocoimea obraznică și proastă, care n-a știut și nu știe a-și iubi, apăra și măcar cruța pe cei de o lege și de un neam cu dînșii, pe hîzii politicieni mîncați de pofte și nevolnici; să nu-i ierte Dumnezeu pe cîrmuitorii neghiobi sau vînduți înaintea cărora, cufundați în orgii bugetare, fumegă acum acest sînge nevinovat (...)".

Acest articol, de mare rezonanță politică, a fost retipărit în foi volante, la București, și răspîndit în toată țara, printre răsculați, devenind astfel piesă „incriminată", în marele dosar al răscoalei de la 1907.

RĂȚUȘCA LA ORIZONT...

Un episod eroic din lupta oamenilor cu forțele dezlănțuite ale mării

Ne aflăm pe vremea cînd minunatele mașini zburătoare nu apucaseră încă să răpească pîinea de la gura vapoarelor de pasageri. Pe atunci, în călătoriile spre exoticele porturi ale orientului apropiat se foloseau **poștalele** românești. De la Constanța se pleca de obicei la miezul nopții; în zori, vasul străbătea deja Bosforul, acostînd, ceva mai tîrziu, pentru o primă escală, la umbra numeroaselor minarete ale Istanbulului. A treia zi o nouă oprire, la Pireu, a patra la Beirut, iar a cincia zi, călătorul se găsea de-acum față în față cu admirabilele priveliști ale unuia din cele mai frumoase orașe ale nordului african: Alexandria.

Decenii la rînd, **lebedele albe** ale Serviciului maritim român străbăteau în sus și în jos, pe vreme bună sau rea, întinsul albastru al Pontului Euxin, Egeea, Mediterana. Cîți dintre vîrstnici nu-și amintesc și azi de „Împăratul Traian", de „Dacia", „România", „Principesa Maria", micile dar elegantele nave sub pavilion tricolor? Cîtă eleganță pe aceste veritabile hoteluri plutitoare, precursoare ale numeroaselor și modernelor vapoare românești care străbat azi mările și oceanele lumii!

De ce amintim cele de mai sus? Ca un preambul la un episod eroic destinat să readucă la lumină, exact după șaptezeci de ani, iscusința și abnegația marinarilor români atunci cînd au de luptat cu stihiile dezlănțuite ale mării.

Revenim deci la anul 1911. În acea perioadă de început de secol, mezina flotei noastre comerciale era mica dar eleganta „Principesă", destinată curselor de pasageri. Suplețea cu care făcea față deselor furtuni de pe Marea Neagră a adus acestui mini-pakeboot porecla de **Rățușcă.** O merita pe deplin: se strecura pe sub valurile uriașe aidoma unui submersibil, rezista vîntului și curenților puternici, ieșea victorioasă din orice împrejurare dramatică! Într-un cuvînt, **Rățușca** n-a fost niciodată învinsă în confruntările cu nemilosul Poseidon. Dar cea mai teribilă bătălie cu stăpînul absolut al mărilor a dat-o în iarna anului care marca trecerea în cel de al doilea deceniu al secolului nostru. Confruntarea respectivă a rămas înscrisă nu numai în memoria unor oameni care mai sînt în viață, dar și în analele marinei.

Așadar, furtună îngrozitoare pe Marea Neagră! Ieșită din Bosfor abia de o oră, **Prințesa** devine o jucărie a valurilor: cursa ei de la Istanbul la Constanța pare destul de dificilă! La bordul navei, în afară de pasageri români mai sînt și mulți călători străini, aceștia din urmă trebuind să prindă în continuare Orient-Expressul cu destinația Budapesta-Viena-Paris. Cerul e complet acoperit, zăpada cade întruna, temperatura cu mult sub zero grade, iar tempesta se transformă în uragan. Valurile au acum înălțimea de zece metri, vizibilitatea e complet redusă!. Cu toată presiunea maximă a cazanelor, nu se mai poate înainta! Deci, nici o speranță ca vaporul să se îndrepte spre un port de refugiu. În schimb, uraganul împinge vasul spre coasta Anatoliei. Se navigă în întuneric deși e în plină zi. Noaptea e și mai rău. **Principesa** pribegește, în derivă, spre necunoscut... La un moment dat, o bubuitură îngrozitoare care înspăimîntă călătorii: se prăbușește catargul de la pupa.

O zi, două, patru! Aceeași situație. Se plutește într-un infern din care, ar părea, că nu mai există scăpare. Cărbunii cu care sînt alimentate cazanele vaporului sînt pe sfîrșite — notează secundul în Jurnalul de bord. Alimentele la fel. În acest timp, marinarii, folosind topoare, depun eforturi supraomenești pentru a îndepărta blocurile de gheață care acopereau ca o carcasă sticloasă bordajul vasului și elicea. Neîndepărtarea la timp a gheții ar fi condus la o adevărată catastrofă.

Între timp, alarmă la Constanța, unde **Principesa** era așteptată de aproape o săptămînă; alarmă și la Viena, la Paris, la Londra, acolo unde parte din pasageri urmau să ajungă de mult. Telegraful țăcăne permanent între marile agenții de navigație. La București, birourile Serviciului maritim român sînt luate cu asalt; lumea face coadă în holul palatului din strada Sărindar al importantelor ziare de atunci **Adevărul** și **Dimineața** pentru a lua cunoștință, din ultimele telegrame afișate, de soarta navei. Veștile erau însă foarte reduse. **Principesa**, ruptă de orice legătură de restul lumii, continua să navigheze în derivă.

În a șasea zi, căpitanul Mărăcineanu, comandantul vasului, trece la măsuri de extremă urgență: călătorii — absolut toți — sînt mutați din cabine în salonul de la clasa întîi. Claie peste grămadă! Se doarme pe jos. Hrana? Din rezerva obligatorie de galeți a navei; sînt consumate ultimele băuturi scumpe de la barul vaporului sau de la cambuză — la fel ca înaintea naufragiului.

Apoi sînt aruncate peste bord mărfurile, inclusiv cîteva zeci de butoiașe conținînd gustoasa lacherdă turcească. Ceva mai tîrziu intră din nou în funcțiune topoarele; tot materialul lemnos al frumosului vapor devine combustibil pentru cazane. Sînt astfel distruse interioarele unor importante compartimente ale navei, dar ceea ce era mai dramatic, cade victimă a împrejurărilor, splendida mobilă stil, confecționată din lemn de mahon. Înainte de a aparține Serviciului maritim român, **Principesa** sau **Prințesa**, cum vrem să-i spunem, fusese iahtul unui armator foarte bogat și se numea **Iganzio Florio.** La sfîrșitul secolului trecut, atunci cînd a părăsit șantierul naval în care s-a născut, iahtul a fost considerat ca una din cele mai elegante și confortabile vase de acest gen, la faima respectivă contribuind în bună măsură mobilierul, despre care se spune că l-a costat pe armator o avere. Acum, în această groaznică furtună, mobilierul atît de prețios a fost și el sacrificat — jertfă aceluiași nemilos stăpîn al mărilor. Ce altceva, oare, era de făcut? Focul cazanelor de la mașini nu putea fi lăsat să se stingă!

Astfel a trecut și ziua a șaptea.

A venit a opta. În acea zi s-a petrecut cea mai fantastică minune pentru năpăstuiții de pe navă: s-a potolit brusc furtuna.

....

Cîțiva tineri, elevi ai liceului din Constanța vin să admire peisajul polar pe care-l înfățișa în acele zile de iarnă grea, marea înghețată de-a lungul falezei de la Cazinou. Blocurile de gheață acopereau totul: marea pînă aproape de orizont, digurile, intrarea în port.

Unul dintre elevi, Traian Tulbure (el însuși acum la vîrsta senectuții), privind spre zări cu ochii săi tineri, observă cu surprindere un fenomen de o măreție de neînchipuit: un munte de zăpadă care plutește în depărtare. Are halucinații? E vorba de un fenomen neobișnuit de Fata Morgana? Un aisberg care plutește pe Marea Neagră, aidoma celora care rătăcesc pe apele din extremitatea nordică sau sudică a oceanelor?

Muntele alb se mișcă! Înaintează! E din ce în ce mai aproape. Acum îl văd cu toții. Disting chiar ceva care răzbate prin crusta de gheață a acestei stranii apariții: un catarg de vapor.

Fuga la căpitănia portului, aflată la doi pași de faleză! Gîfîind de emoție, unul dintre tineri n-a reușit să scoată decît trei cuvinte:

— **Rățușca** la orizont!

Așa era. **Principesa** se înapoiase. Învinsese uraganul. Numai că această memorabilă cursă Istanbul-Constanța a durat opt zile în loc de opt ore!

Refăcută după acest uragan, **Rățușca** a mai navigat încă două decenii. Pînă în 1934 cînd a suferit primul **infarct** în vreme ce efectua o croazieră pe Marea Neagră cu un grup de excursioniști. Cazanele deja uzate nu mai puteau face față nici măcar unor călătorii scurte.

Nu după multă vreme, echipajul a organizat o masă de adio pe bordul navei invitînd și pe unii din vechii ofițeri sau simplii marinari cu care a conlucrat, după care **Principesa**, bătrînă și obosită, a pornit în ultima ei cursă pe mare, apoi pe Dunăre pînă la Turnu Severin. Unde, după ce i s-a semnat actul de deces, a fost transformată într-un munte de fier vechi.

F. URSEANU
și ALEX. DOINARU

CINE ESTE WOODY ALLEN?

În imagine se vede un conac rusesc, tipic perioadei cunoscute nouă din „Război și pace". O voce bărbătească povestește: „M-am născut și am crescut aici. Tatăl meu... (și în imagine apare ca în desenele animate, direct în centrul cadrului, un bărbat îmbrăcat cu o cămașă rusească, cu mîinile la spate)... tatăl meu avea ceva pămînt..." Bărbatul ia mîinile de la spate și ne arată ce ținea în palme: chiar o bucată de pămînt, un fel de brazdă de gazon de mărimea podului palmei. Așa începe filmul „Dragoste și moarte", scenariul și regia lui Woody Allen. Vocea care povestește cu un ton confidențial, grav, este a lui Boris, eroul principal al poveștei de dragoste și moarte din timpul invaziei napoleoniene. Boris este tot Woody Allen. El scrie, regizează și interpretează filme. Are cîte ceva din Chaplin, Harold Lloyd și Buster Keaton. Geniul este al lui.

Cu ochelari negri sau cu ochii închiși pare a fi doar un omuleț urît, slăbuț, puțin cam chel (și prin compensație cu două smocuri crețe, cînfoîite deasupra urechilor mari.) Dar cînd își scoate ochelarii, cînd i se văd ochii... În primul rînd că ochii i se văd prin niște ochelari mari, de vedere, așezați pe nasul lui mare, ochelari care nu-l părăsesc nici cînd este descoperit în anul 2352 (cred) în filmul Sleeper (Cel care doarme) înghețat (fără voia sau știința lui), ambalat în folii de staniol încă din anul 1973 cînd se dusese la o clinică să se opereze de ulcer... Privirea îi este fixă, ușor uimită, deloc descurajată, oricît de descurajată este lumea pe care o vede el. El vede, constată, explică cu vorbe. Se luptă cu indiferența, cu mașinile, cu problemele considerate „tabu", cu „tabu"-urile sociale, artistice, religioase, și tot ce face el face cu seriozitate, cu o îndîrjire calmă, o dîrzenie ce-i alimentată poate de candoare, candoare ce îi dă toată forța dar și imensa tristețe a privirii. Deși filmele lui nu au fost vizionate încă la noi în țară (doar cine-și amintește din aprilie 1977, la televizor, „Paravanul" în care era interpret principal).

Răsfoiam într-un tren o revistă, citeam cîteva rînduri din fiecare material publicat, pînă cînd, la unul dintre ele, m-a pufnit rîsul; cunoșteam seriozitatea doctă de tratare a problemelor omenirii, cunoșteam tonul acesta candid admirator, am întors repede paginile: nu mă înșelasem — autorul articolului pe care l-am tradus este Woody Allen.

RADU CRISTIAN NICOLAE ■

NOBILULUI INVENTATOR AL SANDWICHULUI

de WOODY ALLEN

(din „New Yorker Magazine")

Răsfoiam o revistă așteptînd ca Joseph K., cîinele meu, să-și termine ședința săptămînală de marți cu veterinarul psihoterapeut de formație Jung, (din Park Avenue), care, contra a 50 de dolari ora (ora de 50 de minute) își scoate sufletul ca să-l convingă că fălcile nu sînt o tară socială, cînd ochii mei au fost atrași în josul unei pagini de o frază atît de izbitoare ca anunțul unei bănci că aș avea de ridicat niște bani. Fraza figura într-una din rubricile cunoscute, de genul: „Ați fi crezut că?..." sau „Alături de istorie" dar această frază a avut o rezonanță de puterea primelor măsuri a simfoniei a 9-a de Beethoven: „Sandwich-ul, anunța fraza, a fost inventat de contele de Sandwich".

Cutremurat, am recitit-o. Ce noutate! Tremuram. Pe urmă m-a cuprins amețeala la ideea visurilor mărețe, a speranțelor, a încercărilor care trebuie să fi condus la această creație. Cu ochii umeziți de lacrimi de emoție contemplam prin fereastră turnurile strălucitoare ale orașului și am fost năpădit de sentimentul eternității, fermecat de locul unic al omului în Univers. Omul, acest creator! Caietele lui Leonardo da Vinci, splendidele schițe răspunzînd celor mai înalte aspirații ale speciei umane, s-au impus spiritului meu. Pe urmă a fost Aristotel, Dante, Shakespeare, Newton, MESSIA lui Haendel, Monet, Impresionismul, Edison, Cubismul, Stravinski, $E = mc^2$.

De atunci, fără pauză, mi-am imaginat primul sandwich expus într-o vitrină la British Museum și mi-am petrecut următoarele trei luni să elaborez o scurtă biografie a ilustrului său inventator. În ciuda faptului că la ora aceea cunoștințele mele istorice erau puțin cam șchioape și că tendința mea de a fabula depășește cu ușurință orice limită psihedelică, sper să fi sesizat bine esența acestui geniu puțin cunoscut și socotesc că notele acestea disparate vor inspira o veritabilă istorie.

1718 — Nașterea contelui de Sandwich într-o familie din înalta societate. Tatăl lui este în momentul în care are bucuria de a fi numit Mare Maréchal-ferrant[1] sarcină care-l va copleși cîțiva ani pînă în clipa în care descoperă că nu e altceva decît un potcovar de cai și demisionează, umilit. Mama sa este o simplă menajeră de origină germană ale cărei meniuri fără surpriză erau constituite esențial din slănină și făinoase.

1725—1735. Merge la școală unde învață echitația și latina. Acolo face cunoștință cu carnea rece și interesul manifestat pentru felițele subțiri de șuncă și rostbif va lua forma unei idei fixe. Cu toate că o lucrare intitulată „Gustarea, analiză și implicații" atrage stima corpului profesoral, colegii săi nu s-au sfiit să o considere bizară.

1736. Conform dorinței părinților săi se înscrie la Cambridge pentru a urma cursurile de retorică și metafizică. Dar aceste discipline îl plictisesc. Într-o continuă revoltă față de tot ce ține de spiritul universitar, el ajunge să fie acuzat de furtul unor felii de pîine pe care le supune unor experiențe nenaturale. Acuzat de erezie, este expulzat.

1738. Renegat de familie, se refugiază în Scandinavia unde își petrece trei ani în studiul aprofundat al brînzeturilor. Se interesează de asemenea de numeroasele varietăți de sardine întîlnite și notează: „Sînt convins că o realitate permanentă, depășind cea atinsă de om pînă acum, se exprimă prin juxtapunerea alimentelor. Să simplificăm! Să simplificăm!"
La întoarcerea lui în Anglia o întîlnește pe Nell Smallbore, fiica unui negustor de legume, și se căsătorește cu ea. De la ea posedă toate cunoștințele asupra salatei verzi.

1741. Trăiește la țară dintr-o mică moștenire și lucrează zi și noapte. Deseori economisește din banii de masă ca să-și poată cumpăra alimente. Prima sa încercare — două felii de pîine suprapuse peste care pune o felie de carne de curcan — eșuează lamentabil. Dezamăgit, amărît, el reîncepe să caute.

1745. După patru ani de muncă frenetică e convins că a ajuns pe pragul reușitei. De data aceasta el prezintă două felii de curcan cu o felie de pîine între ele. Opera este unanim respinsă, cu excepția lui David Hume care, presimțind iminența unei importante realizări, îl încurajează să persevereze. Reconfortat de prietenia filozofului își reia studiul cu o ardoare reînnoită.

1747. Sărăcia îl împiedică să se aplece asupra rostbifului și curcanului și astfel se adresează șuncii, mai ieftină.

1750. În primăvară, el expune rezultatul ultimelor sale cercetări: trei felii de șuncă, suprapuse. Suscită un anumit interes, în special în cercurile intelectuale dar marele public nu reacționează. Un ansamblu de trei felii de pîine se adaugă rezultatelor și reputației sale și deși nu atinsese maturitatea talentului său, Voltaire îl cere (cere să-l cunoască).

1751. Călătorie în Franța, acolo unde filozoful-dramaturg ajunsese la rezultate interesante cu pîine și maioneză. Cei doi bărbați de geniu simpatizează și încep un schimb de corespondență care se va sfîrși însă brusc atunci cînd Voltaire nu va mai avea timbre.

1758. Reputația sa e în creștere pe lîngă persoane influente și aceasta îi atrage o comandă a reginei care vrea „ceva special" cu ocazia unui dejun oferit în onoarea ambasadorului Spaniei. El muncește zi și noapte, construind și distrugînd rînd pe rînd mii de schițe. În sfîrșit, pe 27 aprilie 1758 la ora 4 și 17 minute a.m. el pune la punct o capodoperă: mai multe felii de șuncă între două felii de pîine de secară. Într-un elan de mare inspirație, garnisește totul cu muștar. Senzație imediată. I se încredințează prepararea dejunurilor de sîmbătă pentru tot restul anului.

1760. Merge din succes în succes. El creează noi „sandwiches", numite astfel în onoarea lui, pe bază de pui, rostbif, limbă și alte feluri de carne rece. Nemulțumit să reia vechile sale rețete, el caută altele noi. Astfel, pune la punct sandwich-ul combinat pentru care i se acordă Ordinul Jartierei.

1769. Se instalează pe un domeniu la țară și acolo îi primește pe cei mai mari oameni ai secolului: Haydn, Kant, Rousseau și Franklin, care vin să-l vadă, atrași de minunatele sale producții pe care la savurează la fața locului sau le iau cu ei acasă.

1778. În ciuda vîrstei sale înaintate își continuă cercetările și se poate citi în jurnalul său: „Am muncit pînă tîrziu în nopțile reci și acum utilizez mai mult frigăruile: astfel mă și încălzesc." Ceva mai tîrziu, în cursul aceluiași an, sandwichul lui cu rostbif cald provoacă un scandal prin îndrăzneala nemăsurată.

1783. Pentru a-și serba a 65-a aniversare el inventează hamburger-ul. În cadrul unui turneu în marile capitale ale lumii el va executa această ultimă creație în săli de concert unde se înghesuie mulțimi entuziaste. În Germania, Goethe îi sugerează să încerce o creație și pe baza micilor cornuri. Ideea îl încîntă pe conte care declară: „Acest Goethe este într-adevăr cineva!" Autorul lui Faust este la rîndul său încîntat. În anul următor însă cele două mari spirite se îndepărtează în conflictul asupra preparării biftekului: perpelit, în sînge sau pătruns.

1790. În timpul unei retrospective a operelor sale, la Londra, el este cuprins de dureri de piept și se crede pe moarte. Dar își recapătă sănătatea, cel puțin suficient pentru a superviza edificarea unui sandwich super-uriaș ridicat de admiratorii săi talentați. Inaugurarea, care a avut loc în Italia, a provocat dezordini și opera rămîne neînțeleasă cu excepția cîtorva critici care au scris articole care le-au prilejuit demonstrarea erudiției și spiritului lor.

1792. E lovit de o foarte banală boală care, netratată la timp, îl va face să sucombe în somn. Rămășițele sale pămîntești sînt depuse la Westminster Abbaye și mii de oameni poartă doliu. În timpul funeraliilor marele poet german Hölderlin rezumă opera celui dus, cu un respect nedisimulat: „El a eliberat omenirea de mîncarea caldă. Îi datorăm mult."

---

* Hamburger: carne de vită foarte fragedă fără pielițe sau grăsimi, bine tocată, amestecată cu sare, piper și două lingurițe de apă. Se întinde o foaie ca de plăcintă și se taie cu paharul turtițe care se pun într-o tigaie încinsă bine și unsă ca pentru clătite, se rumenesc pe ambele părți. Separat se taie în două chifle mari și pufoase și se țin puțin la cuptor. Se așează turtița de carne pe jumătate de chiflă pufoasă și caldă unsă cu muștar sau maioneză cu muștar, se pune deasupra o foaie de salată verde, ceapă tocată, o felie de roșie și se acoperă cu jumătatea de chiflă rămasă. Se servesc calzi.

1869 SCĂLDĂTOAREA DE LA COTROCENI

O pictură a lui Carol Pop de Szathmari ne redă aspectul primului „ștrand" din București: scăldătoarea de lîngă podul Cotroceni, în arșița lunii iulie 1869. Pe vremea aceea bucureștenii înfierbîntați de căldură se adunau pe malurile Dîmboviței, își lepădau hainele și se aruncau în apă, laolaltă cu păsările înotătoare și cu cîinii, fără a mai ține seama de oprelistea hotărîtă prin ordonanțele poliției. În anul următor, prefectul poliției Capitalei — C. Manu — a dat o nouă ordonanță: „Pe tot cuprinsul Dîmboviței, de la intrarea și pînă la ieșirea sa din oraș, este interzis scăldatul, atît pentru bărbați, cît și pentru femei". Ei și?! Scăldatul a continuat, mai pe la marginea orașului, unde era atunci și „ștrandul" de la podul Cotroceni, dar a continuat.

1871 GAZUL AERIFORM

Pînă în 1871 iluminatul Capitalei se făcuse numai cu lămpi cu petrol. La 31 octombrie 1871 și-a început activitatea uzina de la Filaret, „bucureștenii avînd fericirea de a asista la începerea luminării orașului cu gaz aeriform, dîndu-se mare splendoare acestei ceremonii, lucrarea fiind considerată o sărbătoare industrială". Introducerea gazului aerian era, într-adevăr, un eveniment revoluționar. Construcția uzinei și a rețelei de conducte fusese realizată de „Societatea generală de iluminare și încălzire prin gaz în România", printre fondatorii căreia se afla și Teodor Mehedințeanu, cel ce introdusese, în 1857, iluminatul cu petrol. În primul an de funcționare a uzinei s-au dat în exploatare 785 de „lampe cu gaz aeriform", care erau răspîndite pe 55 de străzi centrale, în fruntea lor fiind Calea Mogoșoaiei, cu 192 de puncte de iluminat.

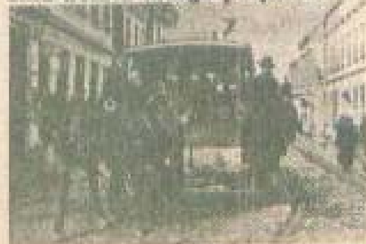

1874 MARELE BALON

Prima navă aeriană care a navigat în văzduhul de deasupra Capitalei s-a numit „Mihai Bravul". Era un balon uriaș, înalt de 25 de metri și cu diametrul de 14 metri. A fost confecționat la Paris, din cele mai bune materiale („numai stofă tare metri 3600") și umplut cu gaz produs de uzina de la Filaret (1200 metri cubi). Primul zbor a fost făcut la 9 iunie 1873, cu decolarea de pe Dealul Mitropoliei. S-au aflat atunci la bordul acestui prim balon românesc cu pasageri, doi cutezători de seamă — ziaristul Grigore Ventura (tatăl artistei de mai tîrziu Maria Ventura) și negustorul M. Villemont, proprietarul unui magazin de pe Calea Victoriei. Aterizarea s-a făcut „cu bine, dar cu mare spaimă și zdruncinătură", la marginea satului Aprozi, din județul Ilfov, la 46 de km de București. Zborul următor a fost realizat de patru ofițeri care au întocmit atunci prima hartă a Capitalei văzută de la... înălțime. Nu ne-a rămas nici o imagine a acestui balon, dar Calendrul „Ghimpelui" a publicat acest desen: „Balonul poate fi de folos și pentru... ridicarea modei".

1872 TRAMVAI CU CAI

În vara anului 1871, primăria Capitalei a încheiat un contract cu Mervée Slade „pentru facerea lucrărilor trebuitoare înființării drumului de fier american, de-i zice tramvai". Contractul cerea ca „trăsurile ce vor circula pe drumul de fier să aibă arcuri, să fie luminate noaptea, să stea închise cu sticlă pe timpul iernii și să fie trase de unul sau doi cai". La 23 decembrie 1872, s-a dat în exploatare prima linie, pe traseul Podul Tîrgului din Afară (Moșilor) — Podul Tîrgoviștei (Griviței), deci de la Sf. Gheorghe la Gara de Nord. Înaintea inaugurării ziarele au publicat: „Pentru că în curînd se pune în mișcare tramvaiul, se face cunoscut tuturor că de pe acum dejugatul boilor pe linii este cu desăvîrșire oprit, că din contră, se pot întîmpla nenorociri; și chiar oamenii să se abată din calea tramvaiului cînd acesta merge pe șine".

1877 — SINTEM INDEPENDENŢI

Adunarea Deputaţilor, întrunită în şedinţă extraordinară la 9/21 mai 1877, votează o moţiune de aprobare a acţiunilor guvernului cu privire la starea de război în care ne aflam cu turcii. Moţiunea declară: „Considerăm Statul Român Independinte şi invităm pe guvern a lucra ca independenţa să fie recunoscută şi garantată de Marile Puteri Europene". Luînd cuvîntul, ministrul de externe, Mihail Kogălniceanu, spunea: „Sîntem independenţi; sîntem naţiune de sine stătătoare (...). Am ajuns la scopul urmărit, nu de azi, ci, pot zice, de secole şi mai cu osebire urmărit de la 1848 încoace (...). În numele guvernului declar că noi ne privim în rezbel cu Poarta, că legăturile noastre cu Poarta sînt rupte, că guvernul va face tot ce va fi cu putinţă ca starea noastră de stat să fie recunoscută de Europa la viitoarea pace (...)".

Pentru apărarea Independenţei astfel instituită, 100 000 de ostaşi români aşteptau, la graniţă, ordinul de intrare în luptă. Curînd, acest ordin va veni, bravii noştri luptători vor da piept cu puhoiul inamic şi vor învinge.

În imagine: basorelief aflat azi pe statuia lui C.A. Rosetti, din Bucureşti, reprezentînd şedinţa Adunării Deputaţilor în care s-a proclamat independenţa ţării.

1878 — A APĂRUT TELEFONUL

În primele zile ale anului 1878, deci la mai puţin de doi ani după ce americanul Graham Bell îşi brevetase invenţia, telefonul a apărut şi la Bucureşti. Revista „Femeia română" ni-l anunţă: „Telefonul se poate vedea şi în Bucureşti, la domnul Engels, primul constructor român de aparate mecanice — lîngă grădina Cişmigiu, intrarea Schlater. Recomandăm cititorilor noştri de a nu pierde din vedere această frumoasă ocaziune de a vedea telefonul". Informaţia aceasta apărea în luna ianuarie 1878, iar în iunie dirigintele oficiului poştal din Giurgiu, C. Floru, publica o lucrare intitulată „Telefonie electrică", în care spunea, între altele, că „a văzut şi a vorbit cu telephonul instalat la fabrica de aparate telegrafice a d-lui Leopold Teirrich, din Bucureşti". Deci în acel an 1878 funcţionau în Capitală două aparate telefonice. Prima menţiune oficială despre telefon o găsim în „Monitorul oficial" din 3 martie 1886, cînd se anunţă instalarea unei centrale cu... 5 posturi.

În fotografie: primul telefon folosit în ţara noastră — aflat astăzi la Muzeul Tehnic din Bucureşti.

1874
MĂREŢUL MONUMENT

Pe-ntinsul ţării astări e splendidă sărbătoare,
Copiii se simt oameni, bătrînii întineresc;
Chiar ţărna din morminte s-anină şi tresare
Şi umbre înarmate prin aer se-ntrunesc.

. . . .

Am citat din poezia publicată de Vasile Alecsandri cu ocazia inaugurării monumentului lui Mihai Viteazul, la 8 noiembrie 1874. Această inaugurare a prilejuit o manifestare patriotică de mari proporţii, după ce, mai întîi, pricinuise o adevărată răsmeriţă în rîndurile tineretului. Statuia fusese adusă din Franţa (operă a sculptorului Carriere Belleuse), ridicată pe soclul ei, în faţa Universităţii şi acoperită cu un „zăblău" mare pe care guvernanţii nu îndrăzneau să-l ridice de teamă ca nu cumva să se supere turcii, inscripţiile de pe soclu pomenindu-le înfringerile suferite în luptele cu oştile lui Mihai. „Răzmeriţa" a constat în încercarea făcută de studenţi de a dezveli, neoficial, monumentul, încercare oprită de poliţie. Ea a avut însă darul să silească autorităţile „să ridice vălul acoperitor şi astfel românii să poată privi cu drag şi cu mîndrie la eroul lor neîntrecut".

CARE ESTE COEFICIENTUL NOSTRU DE CINSTE?

Înainte de a vă indigna de întrebare, reflectați asupra exemplelor concrete, răspundeți la următoarele de mai jos.
Răspundeți la întrebări cît mai sincer posibil, fiind asigurați că nimeni nu vă va cunoaște răspunsul: a fi cinstit numai de frica pedepsei sau pentru aplauze — n-are nici o valoare.

1.

Găsiți un portmoneu cu obligații C.E.C., circa 5 000, fără nici un fel de indiciu al posesorului (sau păgubașului). Îl păstrați?

NU( ) POATE ( ) DA ( )

2.

Plecați tîrziu de la serviciu, după ora de închidere a magazinelor și vă amintiți că ați primit un telefon de la copilul dv. să-i cumpărați o sticlă de cerneală și niște creioane. Le luați de la birou?

NU( ) POATE ( ) DA ( )

3.

Într-un magazin mare ați plătit pentru un obiect (să zicem un maiou de bumbac) și cînd ajungeți acasă constatați că vi s-a ambalat un pulover de lînă. Îl opriți?

NU( ) POATE ( ) DA ( )

4.

Într-un autobuz, noaptea, la ora retragerii, sînteți singurii călători: dumneavoastră, soția și copilul pentru care ar trebui să taxați bilet. Vă faceți că uitați, pentru că oricum nu aveți de mers decît trei stații?

NU( ) POATE ( ) DA ( )

5.

Vreți să vă construiți un coteț de păsări și funcționarul căruia vă adresați pentru aprobare vă spune că este interzis. La o vizită pe teren, același funcționar vă lasă să înțelegeți că pentru 500 de lei ar fi dispus să închidă ochii. Îi dați banii?

NU( ) POATE ( ) DA ( )

6.

Într-un hotel de lux sau pe o linie aeriană vă rămîne, de la micul dejun, o linguriță de care au uitat, chelnerul sau stewardessa. O păstrați, justificînd fie că e „amintire", fie că prețul camerei (sau al zborului) oricum era prea ridicat față de ce vi s-a oferit?

NU( ) POATE ( ) DA ( )

7.

Vreți să vă vindeți mașina. Cineva e de acord cu prețul fixat și vă dă un acont. Ulterior, un alt client vă oferă cu 4000 mai mult și vă incită să-l anunțați pe primul cumpărător că v-ați răzgîndit și să-i înapoiați acontul. Faceți așa?

NU( ) POATE ( ) DA ( )

REZULTATE:

Acordați-vă 2 puncte pentru fiecare NU, 1 punct pentru fiecare POATE și nimic pentru DA. Dacă aveți 14 puncte, sînteți un adevărat model. Între 10 și 12, cinstea dv. este vrednică de laudă. De la 6 la 8 puncte, sînteți slab, influențabil, dispus spre necinste. De la 1 la 6 puncte demonstrează că nu aveți scrupule de nici un fel. Atențiune, deci! (atenție anturajului dumneavoastră!)

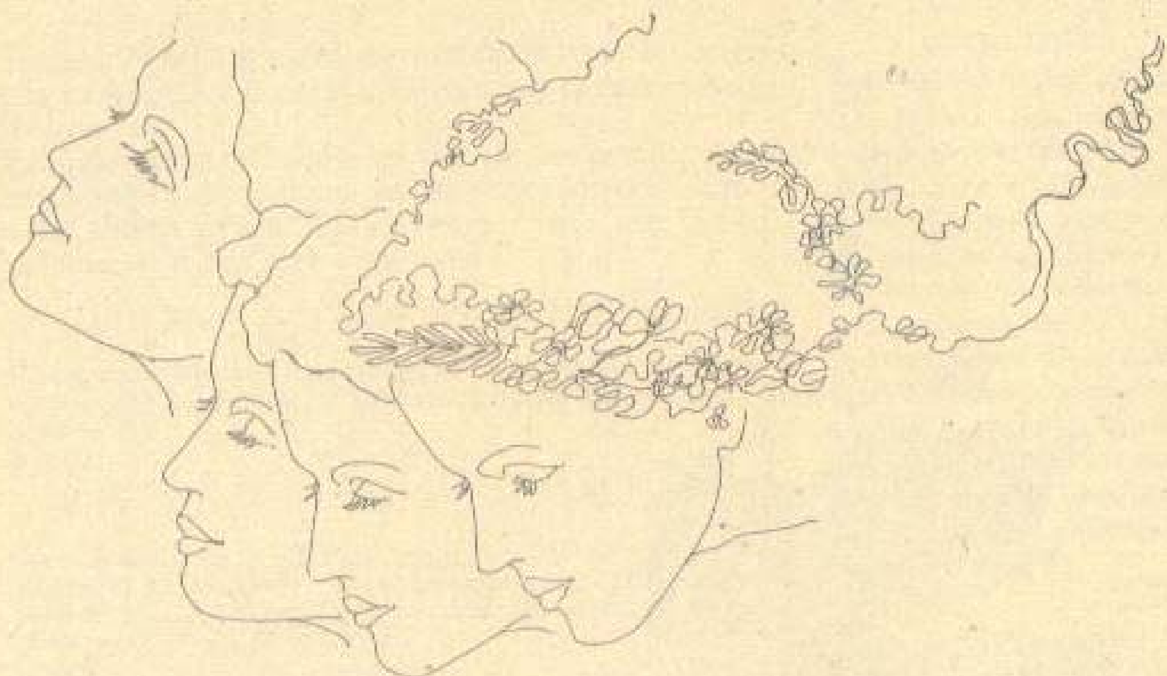
Sigur, NU, sigur că nu furăm prosoape sau tacîmuri din casele prietenilor, nu oferim mită, dar se întîmplă așa, cîte o ocazie în care... în fond, ce mare rău fac?... Găsim întotdeauna rațiuni valabile de a ne disculpa în ochii noștri pentru a înșela sau fura. Scuzăm chiar și pe alții în detrimentul îndepărtatei noțiuni de societate (un contor electric defect care nu înregistrează consumul, cîteva bilete netaxate în autobuz pentru că și așa merg prost...) și nu sărăcește IDEB-ul sau ITB-ul cu o pierdere așa de mică.

Ce ar putea revaloriza cinstea? De la exemplele de genul, pionierul cutare a dus portmoneul la miliție, ziarele ne arată mai mult cum au furat, cum au ascuns ce-au furat și cum au trăit cei ce-au furat sute de mii de lei. Cum să fie făcuți copiii să înțeleagă că noțiunea de cinste e legată strîns de cea de responsabilitate și libertate?

Cinstea nu este ușoară. Cel cu veritabil simț moral nu acționează niciodată cu ușurință, nu la hotărîri pripite.

Forma cea mai înaltă de cinste implică sacrificiu, liber arbitru cu profund simț al responsabilității față de ceilalți și față de sine însuși, față de străini dar și față de familie, față de instituții ca și față de individ. Este totuși un preț mic de plătit față de încrederea de a trăi liber și deschis față în față cu semenii tăi.

DIN
CELE
MAI
FRUMOASE
POEZII
ALE
ANULUI
19 81

Vine vremea

Vine vremea cind bucuriile altora sint ale tale
Cind nu mai ai răbdare pentru tine să fii
Cind singerezi pe-ntuneric și doare
Că-n suferințele altora nu te știi

Cind piinea n-are gust neimpărțită
Și vinul neinchinat este amar
Să ieși pe la răscruci de uliți
Să te străvezi pe-o lacrimă măcar

Cind socotești cea mai umilă casă
Intr-un ungher de nimenea știut
Mai indestulă și mai cuvioasă
Decit mindria celui mai avut

Vine vremea pentru fiecine
Fie din dor fie din suferinți
Că trebuie să pleci și e mai bine
Ne spun mereu părinții din părinți

Nu-i de folos nici o impotrivire
Deși intotdeauna-i prea curind
Să te duci iți pare peste fire
Și să rămii iți pare fără rind.

IOAN ALEXANDRU ■

Carte poștală

Să-mi dai un semn-lumină din cele de azur
cind pilpiie pămintul ca sub ascunse lampe
și căi deschid, lactee — sub cel mai bun
augur
și-ți laud trupul tinăr in imn și ditirambe.

Inghețul orb trecut-a pe urma mea ușor
neimpietrind pămintul cu cirja-i amuțită —
și bat in pragul porții, tomnatec pețitor
cu inima in flăcări și cintec cheltuită.

Mai port stigmatul vesel de-a mă visa poet
intirziind bucolic pe-ogoare paradise,
menit să-mi scriu cu dreapta-n tainic alfabet
pețiții către soartă și albe hărți de vise.

Fă-mi chiar de-aceea, semnul lumină, că
m-aștepți
la Mureșul cu zorii plutind spre mai departe,
să nimeresc cu anii cărunți și înțelepți
surisul tău de treflă ca pe-un sonet in carte...

AL. ANDRIȚOIU ■

Torțe

O lumină roșiatică emană trupul tău,
pilpiie puțin in intuneric și se stinge
asemeni nufărului incandescent sorbit de apa
necruțătoare a mlaștinilor din cimpie.

Abia mai știu pe unde ești acum,
pipăi in jurul meu pereții nopții
in căutarea unui semn și mă izbesc
mereu de cite-o altă amintire.

Adeseori mi se infundă-n mină
pulsațiile aerului și atunci
te string la piept ca pe o diafană
stafie a-nstelării.

Dar totul e iluzie, incă
mai modelează sintul tău in iarbă torțe
intrate conic in pămint
in straturi moi, inaccesibile.

GRIGORE ARBORE ■

Poem în derivă

La nunta unui trist ecou,
ce trist decor,
ce triste voci,
livezi adorm în ochii plînşi
iar fiarele
se bat la uşi ;
în vreme ce le pun cătuşă,
voi duceţi limba la mezat
şi verbele de cureluşă
ori prin pădurea de canoane
îmi faceţi ţeapă
din consoane...
Ce trist decor,
ce triste voci
îmi par că vin la zeciuială ;
în loc să dau cu voi afară
ori să vă pun pe toţi în lanţ,
eu scriu poeme în derivă
prin magazii de carburanţi.

VALERIU ARMEANU

Sporesc omăturile noi

„Ah, voi sănii, sănii !"
(Esenin)

Iubito, ninge pînă hăt !
Şi-am să oftez cu mult mai des,
Fiindcă tumbele-n omăt
De unul singur n-au succes.

Tu nicidecît nu te prelingi
Pe-o indulgenţă : să mă vezi :
Şi-am procurat nişte seringi :
Să-mi faci injecţii cu zăpezi.

Valsează fulgii, coliliu,
Şi-mi cer măcar un zurgălău.
Dar nici-un clinchet nu mai ştiu
De cînd lipseşte rîsul tău.

Pogoară fulgii, berechet,
Ca-ntr-un spectacol iscusit,
Că-mi vine să îi fac pachet :
Par avion să ţi-i trimit.

Îmi ninge-n plin, ca un puhoi,
Candoarea albă-mi creşte-n prag
Sporesc omăturile noi
Şi totuşi nu mă mai atrag.

Vezi, nici zăpada n-are sens
Din zbucium dacă nu mă smulgi,
Oricît de proaspăt şi intens
Lucrează fabrica de fulgi.

GHEORGHE AZAP

Spre cerul fără pămînt

Din inima mea
îşi iau zborul
păsări care dispar.

Ca de pe o stîncă
dincolo de care pămîntul
e numai cer

Orizont albastru
nimic altceva
aer
numai aer şi aer
şi de jur împrejur numai zbor
în care nu mai există nici-o oprire

Inima mea
a mai lansat o pasăre
încă o pasăre
şi încă alta
spre cerul fără sfîrşit
şi fără pămînt.

CEZAR BALTAG

Ce trişti sînt prunii !

Omătul a-nvelit cătunul.
E totul alb. Alb e şi fumul.
Albe-s cărările şi drumul...

Şi părul tău e tot zăpadă :
Amurgul a-nceput să cadă...
Ce trişti sînt prunii din livadă !
Şi cîte ierni or să mai vadă ?...

ION DODU BALAN

să treci...

Să treci prin toamnă,
printre porumburi uscate,
limba trenului la urechea morţii.
Să treci prin toamnă,
linia vieţii neterminată ;
cineva,
oh, cineva închide palma
la capătul lumii !

HORIA BADESCU

Panoramă-n lacrimă de ploaie

Ploaia mă spală, ploaia mă roade
ploaia din ceruri, ploaia din iarbă
ploaia din aur, ploaia din barbă
ploaia din mine naște iscoade.

Ploaia mă spală, ploaia mă doare
ploaia din greieri, ploaia din jale
ploaia din stele, ploaia din cale
ploaia din mine naște răcoare.

Ploaia mă spală, ploaia mă spune
ploaia din vraiști, ploaia din vint
ploaia oglindă, ploaia pămint
ploaia din mine naște taifune.

Ploaia mă spală, ploaia mă arde
ploaia din codri, ploaia din piatră
ploaia din oameni, ploaia din vatră
ploaia din mine naște stindarde.

ION BĂNUȚĂ ■

De ce să mă iubești ?

De ce să mă iubești ? Eu sint ridicul
Așa cum in ocean poate fi picul
Iar dacă mor, tu poate mă vei plinge
Ca-n primăvară streșine nătinge.

Dar nu e plins, ci apă doar de ploaie
Ce poate că pămintul il inmoaie,
Ca rădăcinile să dea iar seva
Ce-aduc aminte pe Adam și Eva.

Dar frunza de alt an de mult e moartă
Și nici un dor pe vint nu o mai poartă
De ce să mă iubești ? Nu sint bogat
Ci lasă-mă așa cum sint, uitat.

MIHAI BENIUC ■

Explozie

In mine se află multă muniție
sunt plin de grenade
nu-s intru totul adevărate
gindurile mele sunt grenade
pentru că-s pline de neastimpăr
și pentru că mereu și mereu
se preschimbă in cuvinte
la ce să nu-mi doresc
ca toate cuvintele mele
cind vorbesc ori cind scriu
să explodeze
asemenea gloanțelor pe care
in anii de după război
le azvirleam
in focul invilvorat
de la marginea pădurii

NIKOLAUS BERWANGER ■

Vesmint

Uneori dimineața
Mă trezesc inghețată
Și pe jumătate adormită incă
Trag somnoroasă și zgribulită pe mine
Trupul meu tinăr
Cald mătăsos
In care mă invelesc
Clănțănind copilărește din dinți
Fericită că incă o zi
O zi intreagă
Voi fi
La adăpost de veșnicie.

ANA BLANDIANA ■

Tașcu

I. El l-a tradus pe Lampedusa. El, Tașcu Gheorghiu. Cel căruia noi ii spuneam Șuli.
II. El l-a tradus pe Rimbaud. El, Tașcu Gheorghiu. Cel cărui noi ii spuneam Șuli.
III. El l-a tradus pe Lautréamont. El, Tașcu Gheorghiu. Cel căruia noi ii spuneam Șuli.
IV. El, cu mina lui, din inchipuirea lui, a desenat fața nevăzută a lui Lautréamont. El, Tașcu Gheorghiu. Cel căruia noi ii spuneam Șuli.
V. El ar fi putut desena, din inchipuirea lui, și fața nevăzută a lunii. Dar s-a gindit ca, mai intii, să se ducă să o vadă.
VI. El a fost, in generația noastră, cel mai discret, și cel mai enigmatic.
VII. Acum el e acolo, la singura masă, pe singurul scaun din partea cealaltă a lunii, și bea cafea neagră, și traduce din limba lui in altă limbă.
VIII. El traduce Craii de Curte-Veche in limba lunii.

GEO BOGZA ■

Otrava soarelui

Otrava soarelui lichid
Mi se strecoară iar in vine.
In suflet pot să mă inchid
Ori in abisele marine ?

Scafandru ? Biet pescuitor
De monștri somnolind in umbră ?
Pot să-i inviu, ori să-i dobor
Cind geana soarelui adumbră...

Răsar in mine ? Au apus ?
Lumina-i plină de himere ?
Oracolul nimic n-a spus
Din tot ce dorul meu ii cere...

Sint din mulțime ? Sint actor ?
Ce tragedie se mai joacă ?
Un scut inalt, amețitor,
Mă-mbracă-n foc și promoroacă.

ION BRAD ■

Singurătate cenusie

Fără noroc ești
dar vina-i a mea — cel puțin in iubire
nu trebuia să plecăm de la greci !
hăituit de busole și relații cosmice
măsor trecutul meu cu trecutul meu
unități de măsură alte unități de măsură
m-au înșelat și vindut
iar dacă și tu lipsești
povești neesențiale capătă valori de document
liniște antică gind neolitic

putere voievodală în cuvînt
cine mai are contur de iubit ? răbojuri
și blazoane uscate
trec pe lîngă mine în liniște antică
gîndiri neolitice
făpturi apropiate
certifică menționarea tuturor viețuitoarelor
în sigilii
eu par intrat în lume prin războiul
care trebuia să ucidă
doar șerpi și corbi, deci parcuri exacte
pentru războaie !
parcuri pentru măsurătorile greșite
ale vremilor !
un grup de bacterii mă face atent : lipsește
lipsește
lipsești și-n golul acesta vești mari se înțeleg:
cosmosul
pustiu e o veste
morții ieftiniți mișelește, vocea vîndută
muzicii reci
municipii unde fumatu-i interzis

CORNEL BRAHAȘ ■

Cîntec naiv

Nu crini ci viperi porți în gură !
Pletele-ți zbirnîie în vînt
A raiuri smulse din scriptură
Și-a iederă ucisă blînd.

Nepotolita mea puștoaică,
Tu ce mă chemi să te sărut,
Nebună ca o balalaică-n
Permisia unui recrut.

Pe sînii îndopați în silă
Cu zahăr. Ca pe poze-n bilci
De ne vom giugiuli, ai milă
De un bătrîn motan cu gilci !

EMIL BRUMARU ■

Duel

Mă apropii cu ochii sub rever
Cu mănușile stîlcite în buzunar, cu miinile
Pînă la cot suflecate, cu lopata subsuoară
Nici la dreapta, nici la stînga, înainte
Lăsîndu-mi umbra în pace și ea lătrîndu-mă,
Prostește dîndu-mi de veste ceea ce știu,
Că orizontul se apropie ca un perete
orbecăind
Fără greș, cu șansa de a se prelinge dincolo
Stîlcită, degerat în fața miinilor mele reci,
Încordind mușchi de tablă în jurul lopeții
Tîrîndu-și-o adînc prin zăpada care
Se închide ca apa cînd mă apropii,
urma devenind
Pată fără răscruce, fără deviere,
ciine concentric
De umbră pe car pe care-l latră prostește
umbra mea.

CONSTANȚA BUZEA ■

Prietena mea

Cînd ți-ai închipuit pentru prima oară
o falangă a degetului tău
așa cum va arăta
după o sută de ani
sub țărîna oricît de ușoară
— te-ai îndrăgostit cu disperare
de propriul tău deget.

Acum, iubirea pentru falangele tale
s-a stins.
Nu-ți mai adori trupul, prietena mea.
Te privești cu liniște putrezind
sub țărîna oricît de grea.

NINA CASSIAN ■

m

Tocmai acum
cînd pusesem ordine în toate lucrurile...
culmea ! tocmai acum se găsi dumneaei
să-mi facă dulce cu ochișorul,
să-și despletească fără jenă fuiorul
și cu tulburea dînsei cosiță
să mă-nsemne de-a lungul, de-a latul.
Tocmai acum veni dumneaei să se-nscrie
în catastife
și să-mi prezinte omagiile și interimatul.
Oho ! Cînd să zic și eu
că e vremea să-mi dau în petec,
cînd să sar și eu, în sfîrșit, peste cal,
dumneaei își depuse tridentul inițialei
drept aicea în palma mea stîngă,
drept aicea-n carnetul de bal.

DANIELA CRASNARU ■

Aide-mémoire

A fost Asiria o țară
aievea
chiar intrucitva ?
A fost și ea
pină-ntr-o seară
o-mpărăție milenară ?
A fost Asiria — ceva ?
Sleiți de slavă și blesteme
să fi visat Salaanassar
Sargon — și alte bărbi supreme —
că se va pomeni prin vreme
de ei
mai rar
sau nici măcar ?

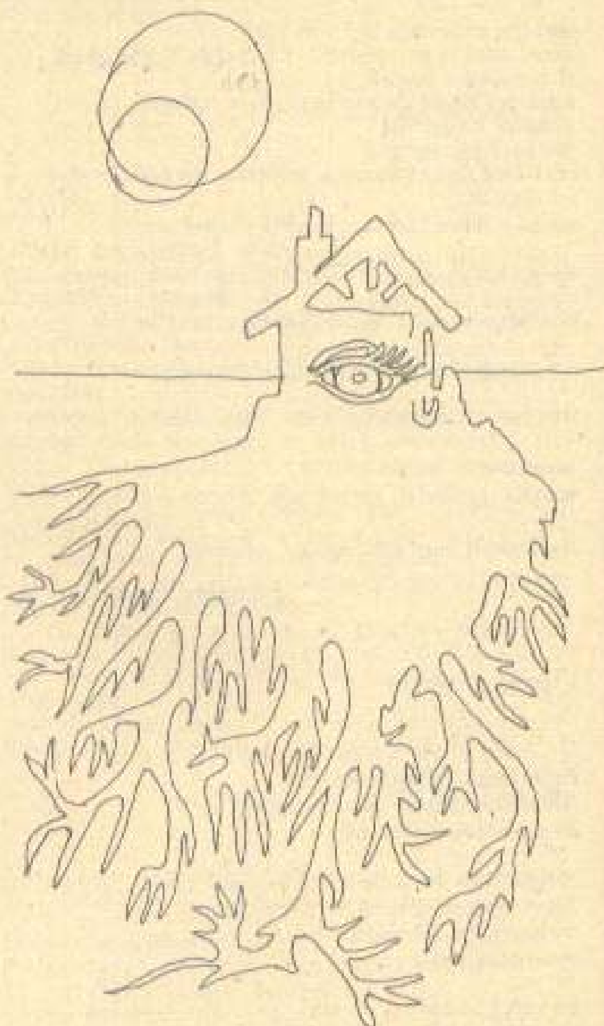
DAN DEȘLIU

Linia moartă

La hotarul unde străjuiesc șepții și opții
E o grădină cu petunii și regina nopții
Aflată in fața unui canton netrecut pe hartă
Căci — ați ințeles bine — se află pe linia moartă.
Am mai amintit și altădată despre el
Ori poate că mă inșel
Și doar am crezut că v-am spus
Cum stăteau pe raftul de sus
Al dulapului bătut de amurg
Din cantonul la care recurg
Pentru a vă include o anume nuanță de mov
Cărțile lui Herbert Read și Țvetan Todorov
Ori, ca să le luăm la Hazard,
Volume de Girard,
de Richard,
de Hazard,

Dar,
(Observați ritmul tentacular
La care vă oblig să meditați !)
Să-i lăsăm pe acești asceți și frați
Cu tot felul de nume
Puse fără rost ori anume
Intru cine știe ce salahorie
Răsărită intre cuvint și stenahorie,
Premiați ori retrași in subordonare,
Turtiți intre scriitură și scriiturare
Și să revenim cu minimă artă
La cantonul nostru de pe linia moartă
Cu, pină hăt, departe, bălării și cucuruzuri
De ambele taluzuri
Dar, oprindu-se ca la un semn,
La palisada de lemn
Vopsită-ntr-un verde ton
Ce inconjoară minusculul canton
Parcă desenat dintr-o melancolie
De un ins celebru de pe la o mie
Cincisute și ceva,

Iertați-mă, dar reprezintă ceva
Și scara lăsată-n abandon
La căpătiiul inutilului canton
Cu clepsidră, clopot și balanță
Atirnind pe pereții de faianță
Dinspre partea cu liliac și curcubeu
A clădirii.
Cantonierul sunt eu,
Cel insemnat cu cifra șapte.

In realitate, cind se face-o noapte
De indigo spălat in acid fenic
Și se-aprinde burgul ecumenic
Incep a săgeta
Chiar peste linia mea,
Croncănind din acele pivotate
Celebrele accelerate
Venind din altă parte,
Dar despre treaba asta o altă carte.
Acum, oricit ați fi de altă opinie,
Mă duc să-mi inspectez bucata de linie.

LEONID DIMOV

Descoperirea operei

Multă vreme am crezut că poezia doarme
sub aripa cocostircului
Sau că va trebui să scurm după ea prin
păduri
Dar ca un profet izgonit din pustiu
de gilgiitul sondelor
Acum sint dispus să fac pact cu realitatea
Și să recunosc c-am greșit :
Sparg cu un tirnăcop zidul și vă las să priviți.

MIRCEA DINESCU

Celui ce cîntă

celui ce cîntă
ursitoarele nu i-au dat
nici umbletul
nici zboru-n azur
nici sufletul
nici spiritul pur
nici soarele
anatomic dosit
care-i consacră obrazul

i s-a ursit
existența-n afară
extazul

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

Un timp eroic

E patria o aripă în zbor
Împodobită-n floare și lumină
Mirifică, proteică grădină
Născută din visare și din dor.

E dimineață-n suflete și-azur
Și cîntec fără seamăn de victorii
Ce urcă pe-ale muncii traiectorii
Sub cerul limpede și pur.

Nestinsă-vrere-i, ce mlădie-n fapte
Durabil, ale vieții semnături
— Pecete omeneștilor suduri —
Cu viitorul singure contracte.

E patria statură vie, demnă,
Înaripatul gînd cutezător,
Coloană din trecut spre viitor
Și-a libertății flamură eternă.

E patria sublimul orizont
În care omu-și află drept, statura,
Cînd se-nveșmîntă-n falduri noi natura
Din plai de Olt și pînă-n vechiul Pont.

În ctitorii de gînd și de metal
Și-n demnitate ne petrecem viața
Ceasul își spune clipa triumfal
Un timp eroic își arată fața,

Mărită Țară, bună dimineața !

NICOLAE DRAGOȘ

Cîntec pentru pace

Vezi, tată, înțelesul unui destin minor
pentru nădejdea păcii înnămolite-n vis,
nu eu, poet nemernic, nu eu îl voi fi scris,
ci l-a pierdut tăcerea în nefirescu-i zbor.

Prieteni, ridic steagul, să mergem deci
la luptă !
În fiecare noapte vă strig adinc și tare,
vă strig adinc și tremur și vă pîndesc
în zare,
și mîna mi-e-nghețată și flamura e ruptă...

Vezi, tată, înțelesul unui destin hilar...
Nădejdea păcii, moartă, i-ascunsă într-o
țeavă,
și glasul tău și mîna, de bună seamă bravă,
degeaba poartă steagul și cheamă în zadar !

Dar sorții pentru viață acestui prunc prea
dalb,
ieșit din basm la luptă pentru-a cădea ucis,
nu eu, poet nemernic, nu eu îl voi fi scris
pe steagul rupt și veșted, odinioară alb...

GEO DUMITRESCU

Miinile mamei

Miinile tale, mamă, intîrziind pe cîmp,
Mîngîietoare, calde, lumina le sărută,
Cînd treci prin grîul galben adîncă și
tăcută
Parcă te-ntorci prin lanul uitat, de peste
timp.

Îți amintește ceva ce nu se poate spune ?
Îți spune ceva grîul din anii ce s-au dus ?
Tu treci așa de blîndă privind către apus,
Îmbrățișînd cu ochii străvechea lui minune.

Ce dor fără cuvinte te-ndeamnă să-ntîrzii
Printre coline, seara, topindu-te-n lumină.
Și cînd te-ntorci ți-e părul o aură divină,
În care scînteiază broboane colilii.
Miroși a grîu și-a lună scăldată pe coline,
În lanurile verii țîșnite din părinți,
Cum mă privești ciudată, cu ochi adînci,
fierbinți,
Parcă-ai venit din șirul străbunilor din
tine...

EUGEN EVU

Marfar

Între da și nu — o armată otrăvită
răvășește sîngele meu
o înțepeneală de lup
înoată în libertate.
Îmi privești trupul
— e ca un oraș —
pedepsit cu străzi
Trecere unu, trecere doi, trecere
Un oraș care sare peste primăvară
dintr-o singurătate în altă singurătate
între da și nu
un marfar de oase, trupul meu,
n-are odihnă.

NICOLAE DAN FRUNTELATĂ

Scufa

Bătrîn ca Falstaff, port, cînd dorm, o scufă
Moțată ca un uger sterp de vacă —
Bonetă frigiană traco-dacă —
Portretizîndu-mi, flasc, grandoarea bufă !

Ca vițelușa de vițică seacă,
Mă vîr cu botu-n țîța ei burdufă
Și morfolind-o-i sug în buze-o mufă,
De sete și de foame-n somn să-mi treacă !

Iar, cînd mă scol, simt falca mea hirsută,
Cimpoiul de bufon, surpat pe-o geană
Şi-mi pare-o mutră foarte cunoscută
De pe columna dacică, traiană !

Şi dacă-i bal — îmi zic — păi, de ce-i bal ?
Nu-s eu — străbunul meu ?! Nu-s Decebal ?!

TUDOR GEORGE

Prin oglinda camionului

Şoferi, şoferi, ţigniţilor din benzina
Ce-o trageţi la piept cu aerul mustind
de vapori,
Şi cu buzele sugînd furtunul ;
Din rezervor în găleata gradată ;
Şoferi, şoferi, în ebrietatea vitezei,
Şi-n stare de frîne imprevizibile,
De subtile viraje, de toate fiţele şi figurile
Vitezei ? Vă-ntreb, ţigniţilor, beţivani
Fără voie ;

Vă întreb cum e lumea contemplată prin
Oglinzile retrovizoare ? Încotro merge ea ?
Înainte pe lîngă voi viteză cosmică,
Sau înapoi, înapoi aruncată, dată la spate ?
Fuga spre roşu a stîlpilor de telefon,
Şi-a columnelor de piatră cu cabluri ;
Fuga spre roşu a bornelor kilometrice
Şi-a tuturor tablelor zugrăvite cu semne ;
Fuga spre roşu a plopilor de pe margini —
Acei arbori în care un zeu a-ngropat
Cîte-un magnet vegetal, de-o umoare
Esenţială, care v-atrage cu maşină cu tot
În sorbul Gării Negre a tuturor lucrurilor
Şi-a tuturor veacurilor din haos în orînduială
Şi iarăşi în haos. Fuga spre roşu
A Turmelor prin ierburile de dincolo
De borne, de semne, de limite şi opinii ;
Şoferi, şoferi, exaltaţi ai mişcării,
Vă-ntreb, cum e lumea contemplată
Prin oglinzile retrovizoare ?
Cum e înapoi, înapoi, în lumea
Cealaltă, dată la spate mereu ?
Ce vi se pare ? În viitor călătoriţi
Sau în trecut ?

ION GHEORGHE

În zilele-nsorite pe îndelete

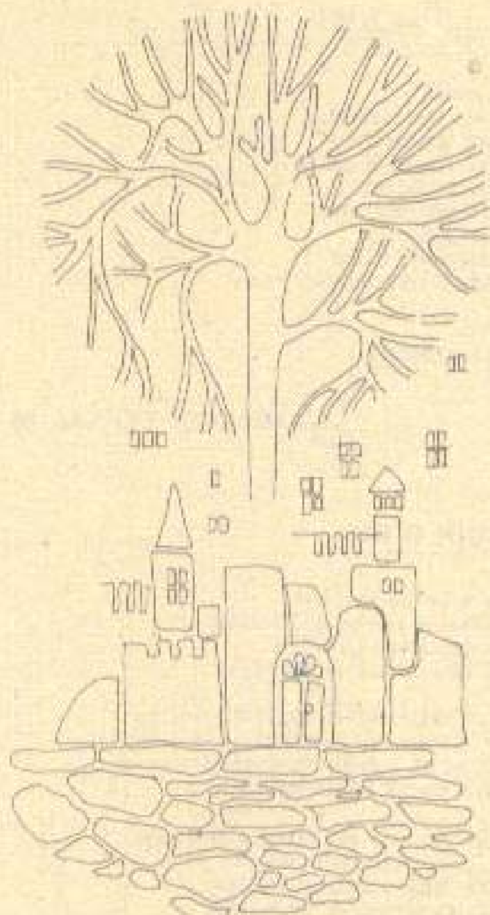
ordine pretutindeni
în vise în cărţi
în nenumăratele
cerului hărţi

toamna cum vine
la fel pentru toţi
totuşi e bine
mai rar să te-arăţi

în zilele-nsorite
să-ţi strîngi
manuscrisele
pe îndelete

în carnea toată
să-ţi aşezi oasele
mai limpezi mai drepte

GRIGORE HAGIU

Oraşul

Oraşul cu Dîmbul pietros
oraşul cu şcoli în cetate
şi tîrgul cu lumea de jos
şi magicul tîrg de bucate

cum bate şi ceasul din turn
mă duce prin timpuri uitate
cu drumul de ţară nocturn
spre magicul tîrg de bucate

la podul de vamă ajung
greoaiele care-ncărcate
în tîrgul cu vuiet prelung
la magicul tîrg de bucate

aşa m-a primit într-o zi
oraşul cu şcoli în cetate
cînd sufletul meu se trezi
în magicul tîrg de bucate

ION HOREA

Slujeşti sau stăpîneşti

Închipuiri ne-ncing în lungi nesaţii,
Voinţa e-ndreptar ca o busolă.
Slujeşti sau stăpîneşti aceste Spaţii
Să-i fii pămîntului aureolă
Sau, cerului, supus, ca scăpătaţii.

HORVATH IMRE

În româneşte de Al. Andriţoiu

Oase de fluturi

Sînt timbre ale morții mici volante
ci ară timpul zilei și-l reduc
vărsind în flori — caliciI delirante —
suspinul mătăsos de eunuc.

Ei trec pedepsitor în rana noastră
îngălbenind în gerul prematur
și ninge-adeseori prin ora vastă
cu oasele lor albe, din azur...

Patrule sînt bătătorind lumină
în depărtarea surdă dintre zei,
mici dezertori prin cerul de rugină
cu lanțurile morții după ei...

Cruci fragede foșnind în zbor timid,
ferestre foșnind în zbor timid
ferestre moi prin amintiri secate,
polenul lor bolborosind în vid
pe-un sîmbure rigid de bunătate

I-am așteptat. Odaia a vuit
de lipsa lor. Dar ceasurile sparte
cu fața s-au întors în infinit
ca niște fluturi bucuroși de moarte.

GHEORGHE ISTRATE ■

Rosarium

! cît încă pot în inima mea duce
icoana ta care m-a luminat,
cît încă pot purta în spate-o cruce,
de greul morții mele sînt salvat !

! dar or să-mi bată miinile-n piroane,
și trupul meu în sine-mi năruit
nu-l vor salva preasfintele icoane,
iubirea mea și tu ai un sfîrșit !

! ferește-mă de țipăt și de groază,
de mine vecinic nu te depărta
căci tu mi-ai fost a Vieții Sfîntă Casă
mi-a fost merindă Frumusețea ta !

CEZAR IVĂNESCU ■

Timpul nu are oprire

și iată că nu are dreptate acela care a spus
că pînă și timpul — care cuprinde
cu privirea lui uriașă,
lumea întreagă — trebuie să aibe oprire, —
nu se oprește
timpul, ori cît ai fi crezut tu, ieșind,
în prag, și privind luminișul și perdelele
nemișcate
ale copacilor din față, din jur, ori cît
îți spuneai
că ai să rămii acum, zile și zile întregi,
așteptind,
și pe urmă, ani — veșnicia — și locul
și vremea
nemaifiind adevărate pentru inima ta.
(nu avea,
de sigur, dreptate — timpul alunecă)
ar fi să spui, cu un alt înțelept — nu timpul,
ci noi, noi lunecăm, și ne ducem,
aici nu știm unde, — în orice caz în ...

de unde nu ne vom mai întoarce vreodată..
aici, în prag, ori cît ai sta, încremenit
în înțelepciunea care este acceptarea luminii
pe față,
în jurul tău se rotește lumea, cu soarele
și cu stelele
acum nevăzute, și cu pădurea bătută
în argint
și cu umbrele lunecătoare mereu —

MIRCEA IVĂNESCU ■

Amintire

Avea un păr de un metal
necunoscut și-o față
ce încă și acum fatal
mă arde și mă-nghează.

Din Nord era, poate din Sud...
Nu știu, dar și-astăzi încă
îi văd Oceanul și-i aud
oftatul ei de stîncă.

EUGEN JEBELEANU ■

Cîntec de copil

un căluț dac-aș avea
cu ovăz l-aș ospăta
la căruță niciodată
zău că nu l-aș înhăma

un curmei i-aș căuta
să-l mîn lin pe unde-aș vrea
și n-ar ști nici de zăbală
nici de pinteni, nici de șa

pe coamă m-aș apleca
și la blîndă șoapta mea
dintr-un salt ușor m-ar duce
printre stele ca pe-o stea

KANYADI SANDOR ■

În românește de Constantin Olariu

Patria

Conștiința zbircită ca o smochină
ei vorbesc de plecare, de fuga lașă
ca înaintarea racului trădător de culoare

nici o medalie nu ne întrece valoarea
rupți de pe araci, struguri striviți, tescuiți
de secoli,
păstrați îndelung, trași în nobile vinuri
pentru oaspeți de seamă — noi

tot ce ne-a rînduit în grădină — destinul,
rostul, datoria de a săpa, de a planta,
de a lega rod
și de a rămîne, acolo unde avem o țară
avînd dreptul la ea ;

dar cît de mărunt
e dorul părăsirii călătoare
pe lîngă nevoia de patrie

ADRIAN LOW ■

În românește de Mihaela Matei

Roiuri

Cum își taie țăranii rădăcinile pe sub ascuns
și roiesc spre orașe stol după stol
de parcă toți zeii au ațipit în singele lor.
Ies țărăncile din ziduri și rămîn cale-n cîrje,
cad salcîmii în genunchi,
luminează a veșnicie griul sus, pe acoperișe
și-i petrece cu privirea pînă se tocesc pe deal
unde soarele izbește cu potcoava ca un cal.
Cum își taie țăranii rădăcinile pe sub ascuns
ies bătrînii din morminte și îi sudule, și-i ceartă
și se zdruncină cîmpia de durere și de plîns.
Au plecat țăranii la oaste ? au plecat dar s-au întors
cămăși albe pentru coasă penelopele au tors.
Roiesc țăranii spre orașe și rămîne-n urma lor
dorul ghemuit pe vatră ca o pîine în cuptor.

MARIN LUPȘANU ■

Chipul cuvintelor

cuvintele
au fugit în toate direcțiile
ca un țipăt barbar de păun
fă-mă păstorul care le-adună
în sunet de caval
magul care le-neremenește
în turma muntelui
cioplitorul care le durează
în fiecare piatră
Chipul

TOMA GEORGE MAIORESCU ■

La Rășinari

La Rășinari alunecă pe jgheaburi
sudoarea iernii-n lacrimi de cristal.
Pădurea-i fum... Molatecі boi de abur
trag după ei, lumina, peste deal.

De nicăieri, prin aerul ca mierea,
strălimpezit de ploi, se-aude lin
un fluier stins, departe. Și tăcerea
mă-nvăluie în vidul ei deplin.

O casă cu pridvor, grădina-n seară
pustietatea ei fără egal...
Aici a scris pe-o piatră grea, de moară,
poetul pătimirii din Ardeal.

Simt duhul său cum îmi sfiește pasul ;
în casă, vechi icoane, spun povești.
Un foișor de lemn i-a fost Parnasul
și el aedul jalei românești.

Trei pruni bătrîni și brazii îl așteaptă
din viforul trecutului amar
mi s-a părut că s-a oprit la poartă
„poetul pătimirii noastre" iar.

A vrut să intre, dar s-a-ntors deodată
și-a mers pierdut spre coama unui deal.
Nu isprăvise de umblat, pesemne,
din marea-i pribegie, prin Ardeal.

MIRCEA MICU ■

Ajutor

Ajutor, ajutor mă înec
iată prietenul de pe nisip
se uită la strigătul meu
nu se mișcă
ajutooor uriu
ca îmi face semne cochete
de pe balustrada podului
bravo ești viteaz dacă
ai merge mai în mijloc
ai fi cel mai grozav
ajutooor ajutooor și
nimeni nu se sperie
de acest cuvînt onomatopeic

MARIN MINCU ■

O iubire

Cele cîteva versuri pe care le-ai citit în seara aceea
sărace, stinghere, niște păsări cu nervi lungi, feminini
uitate la poarta unui azil de bătrîni

cele cîteva versuri pe care le citeai și tu însuți
săracă, stingherită, un mic balcon de os
deasupra abisului

Să ratăm, strigai, să ratăm o temă grandioasă.
Și iubirea noastră prudentă ca un azil de bătrîni.
După un zid scincetul ridicol al vieților noastre

FLORIN MUGUR ■

Scrisoare de departe

Frumosul a căzut în paragină,
frumusețea mai dăinuie doar în virtutea inerției.
Se mai cultivă trandafiri dar nu pentru mireasmă,
nicidecum pentru suflet.
Primăvara spre vară, trandafirii înfloresc ca de obicei,
își expun în vînt floarea mută
cu gestul femeii care își desface părul din copci.
Dar nimeni nu se mai oprește din mers
la vederea trandafirilor înfloriți,
nimeni nu mai gustă cu adevărat
satisfacțiile oferite de trandafir
celor cinci simțuri.
Frumusețea mai există dar e asemeni unui lucru de prisos.
În continuare trandafirii sînt
coafați sau tunși cu pricepere
dar nimeni nu mai realizează
rostul lor inefabil.
Iar acesta e abia un aspect oarecare
al uriașei uitări în care au căzut lucrurile frumoase.

Nu se mai așteaptă nimic din partea
trandafirilor;
dacă mai sint e ca și cum n-ar fi,
asemeni cifrelor prinse intr-o infinită
egalitate,
uniformizați pină la totala nimicire
a acestei specii aflate pe cale de dispariție.

DUMITRU MUREȘAN ■

Vinzare

Domnule arțar, frunzișul acesta
terfelit de toamnă
iți este mai mult decit un frate : e chiar
singele
prin care odinioară călătoreai.

ANA MUREȘANU ■

Să trăiesc frumos

Eu m-am născut pentru a fi cinstită și bună
Amabilă cu oamenii din jur, cu păsările
și animalele albe
Foarte binevoitoare față de gălbenelele din
grădină
Eu am vrut să trăiesc frumos,
Nu eram pregătită pentru tăvăluguri
Pentru menghine de distrus
sufletul.
Nu știu să lupt, de-abia pot să mă apăr
De soldații și tancurile ascunse în gindirea
aceasta,
Care asemeni unui vultur uriaș iși aruncă
umbra nefastă pe pămint.
Nu vroiam decit să trăiesc frumos
Intr-o casă inconjurată de grădină
Să hrănesc animalele blinde cu inima mea.

MARA NICOARĂ ■

Nici mă lași

Nici mă iei nici nu mă lași
să mai fac prin lume pași
nici război nu vrei nici pace
nici să pleci nici vino-ncoace

Vară vino-n faptul verii
dragostea să nu mi-o sperii
clipă-ntoarce-te puțin
și spre anii care vin

de mă vrei de nu mă vrei
ingerii de ochii mei
se zmolesc altcum nu-i chip
să observi că eu nu țip

că te rog și că insist
secole fii optimist
fiindcă eu poet latin
te iubesc și te susțin

ION NICOLESCU ■

Croitorul de nori

Cu foarfece de aer
croitorul de nori
taie margini de ceruri
și răscruci de cocori

Cu foarfece albastre
croitorul de nori
taie munți plutitori
taie munți plutitori

Cu foarfece de aer
croitorul de nori
taie blind asfințitul
și-l preschimbă in zori.

VASILE NICOLESCU ■

Ceva

Ceva arde fără-ncetare
în mijlocul zăpezii cenușii

miroase a gheare de vultur
încleștate-n jăraticul acela
carnea se face serum
osul crapă și sîngele
sfiriie prin aerul întunecat
ci altă mărturisire nu-i
decît ochii ochii ochii
care au văzut inima acelula ceva

arzînd fără-ncetare
în mijlocul zăpezii cenușii

VICTOR NIȚĂ ■

Lumina zîmbetului

Vine o oră, dragul meu necunoscut,

O oră vecină cu spaima, vecină cu tăcerea,
Cînd zîmbetul îți fulgeră obrazul ca o fiară
de aur,
Cînd sfîșie masca de claun ca un bun cuțit
nevăzut...
Baladă murmurată de cei singuri în cușca
lor sură,
Lumina zîmbetului,
Acest miracol ce întrerupe lungul plictis
biologic,
Lumina zîmbetului,
Acest miracol ce întrerupe lungul plictis
biologic,
Lumina zîmbetului care te rupe din lut,
Care înseamnă renașterea ta cînd ți-e frig,
cînd ți-e teamă,
Lumina, cînd te acoperă gerul,
Cînd simți că te cuprinde, vicleană,
moartea polară...
Și mîna, copleșitor de rotundă, ca o pîine
fierbinte,
Mîna pe care ai vrea să o săruți și nu
îndrăznești,
Mîna de-o clipă, o biată planetă nebună,
Mîna pe care, nesăbuit, orgolios, o lovești...

PIA OLARU ■

Înflorești

Pierderea de timp și fila
că mor caii cum vor cîinii
într-o noapte-a săptăminii
l-ar muia și pe Atila

eu trăiesc însă-n ostila
stare a deșertăciunii
cînd sunt albi de somn păunii
iară timpu-și schimbă fila

de ajungem tot mai blînzi
și străini de fericire
duși prin vreme de iubire
și de soartă suferinzi,

Gol din spate de oglinzi —
înflorești ca o uimire.

GHEORGHE PITUȚ ■

Dimineața, pe rîu

Să mergem în susul rîului spre obîrșia
cîntecului,
năluci ale spiritului în tău, calea în unde
printre rădăcini și pietrele raiului.

Să le privim de departe.

Mirosul nostru de pămînt atît de ușor
le sperie,
sîngele lor fără flacără arde, rece și pur,
mistuind o albă, fluidă materie.

Un stol de agere aripi spre-mpărăția de clarurí
se duc...

ADRIAN POPESCU ■

O istorie

Neputincios în fața porții
Rămîn afară nedeseris
De sîngele întemeierii
De cartea fiilor din vis.

O seminție se destramă
În fața porții împărătești
Ora — e ca un ban de-aramă
Pe care n-ai cum să-l cheltuiești.

Și umilința mă îmbracă
În haina de clovn pudrat
Altarul luminos se stinge
În ochiul meu întîrziat.

DUMITRU RADU POPESCU ■

Arătător întrerupt dureros

O mică tăietură spre vîrful degetului
arătător
doare din cînd în cînd
și contrar bunelor maniere
degetul arată spre orizont spre zare
exact în clipa cînd doare
iar zarea dealtfel orizontală
începe să scadă începe să doară

NICOLAE PRELIPCEANU ■

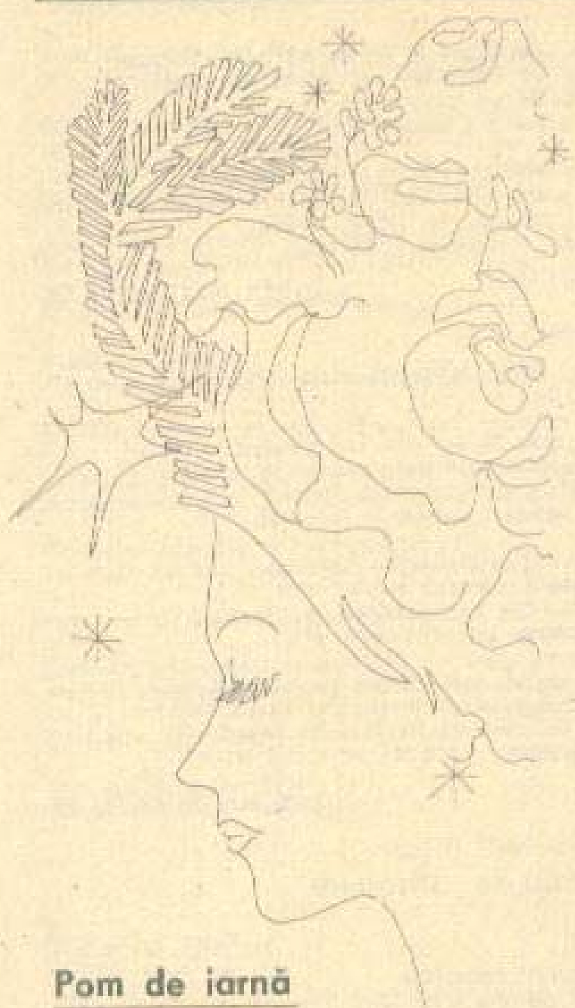
Mai cred

Cu răsuflarea ta
încălzește încheieturile
sîngelui meu,
păienjeniș învolburat de părerea
că iubești în contul anului 2000.

Gurile lupilor flămînzi
ajung pe marginea lunii,
cînd căpestre din grajduri părăsite
înfrînează teroarea
și nechibzuința simțurilor.

Anul 2000,
circulă pe sensuri interzise,
eu mai cred că va veni
o singură noapte.

IOANA PROCA ■

Pom de iarnă

Să-mi vii ca un pom de iarnă.
Colorată cu toate florile și steluțele,
toți clopoțeii și fluturii
și cămilele toate și petardele,
beteala, părul de îngeri
și lampioanele chinezești și emisferele
și să-mi pui miinile pe ochi
mici și fine și reci și parfumate
și să-mi dai chiar și un sărut
dar să fii negreșit iubirea, nu să fii moartea
și să nu văd ridicolul
și să nu te lași așteptată ca alte dăți
Ar fi absolut greșit...

AUREL RĂU

Către Ministrul Poeziei

Încă nu m-am desprins de o idee fixă
Încă mai port pe ochi un bandaj de ziare
încă adorm cu manuscrisul sub cap
și visez poezia care să mă omoare

secrete nu am, Domnule Ministru,
Patria-mi este singura adresă —
chiar dacă port în cap întreagă harta lumii
pe care o cunosc din cărți nu ca o stewardesă
de-un timp sînt obosit, vederea-mi scade
și s-ar putea ca într-o noapte șuie
pe sfînta masă a melancoliei
să mi se bată miinile în cuie

de-aceea vreau să vin la Dumneavoastră
— cît nu e prea tîrziu — și să vă rog :
chiar pensia lui Milton să mi-o dați,
să mă retrag la țară-ntr-un bîrlog

iar dacă nu mă veți chema curînd,
nu-i nici o supărare — rămîne ca în tren
fără prea multe vorbe știu să fac
din gaură de șarpe o poartă spre Eden

mai știu să dau copiilor o buche,
să fiu grăjdar, să cînt, ba chiar să tac
— la o adică, nu aștept răspuns —
ne vom vedea, oricum, în următorul veac

IOANID ROMANESCU

Dorința

Vezi că am niște fire albe în cap,
Smulge-mi-le mai întîi pe acelea,
Fii bun, te rog, călău.

Nu știu cum naiba mi-au ieșit
Că de altfel duc o viață destul de liniștită.
Și chiar aici pe eșafod
E atîta liniște, că nu se aude nici Pis !
Dacă m-aș încorda
Aș simți frunza care se desprinde acum
De pe ram...

Nu mă bănui de cochetărie,
Călăule
Ce rost mai au acum bănuielile ?
E vorba de o impresie bună
Pe care trebuie s-o facem cu toții.
Cînd voi ajunge în cer
N-aș vrea să se creadă
Că aici pe pămînt
Se albește înainte de vreme
Că te pomenești cu capul cărunt
Așa dintr-o dată,
Nitam nisam.

MARIN SORESCU

Calea caprelor negre

În coliba de lemn miroase a pară
pusă în ștergură albă.
Lupii își spală dinții cu mere ionatane
Clopotul caprei sfidează liniștea pietrelor
de rîu.
Iubita mea cu părul ca stibina doarme
la marginea ploii.
În ochii închiși a moarte păstrăvul saltă
spre cer.
Din sinii ei cruzi sfîrtecați de rugi
sorb sîngele ca într-un chef apocaliptic.

Iubita mea pe patul de ferigi așteaptă clipa
cînd stelele vor fi convocate la sesiunea
extraordinară a cinelor de taină.
Îngerii toarnă voioși în potire licoarea dulce
a morții.

Pe drumul de spini sub cozorocul de nori
al munților cortegiul ia
calea caprelor negre.

GEORGE STANCA ■

Fulger de toamnă lungă

Detună-n plin septembrie, ca-n miezul verii,
Sar fulgerele-vipere, din dungă-n dungă,
Pe-alocuri dau în floare-a doua oară merii
Și-un soare-arzînd dă semne tot de toamnă
lungă

O toamnă lungă ne-ar și trebui acuma,
Nu pisăloaga ploaie mocănească,
Mult prea curînd mustăți să ne pună bruma
Și frunza-n vii, cît mai tîrziu, să ruginească.

Și totuși vremea nu-i ades pe vrerea noastră,
Nu ținem baierele cerului în mînă,
Porumbul floare nu-i ca să-l culegi din
glastră,
Nu semeni griul sub zăpadă, în țărînă.

Sămința-n brazde dar, și boabele-n hambare,
Și-o groasă plapumă de arături se cere
S-aștemem pentru țarinile viitoare,
Spre a dospi ca aluatu-n căpistere.

Și cum nu vine după toamnă primăvară,
Intrare-n iarnă-i orice zi-n zadar pierdută ;
E-un front continuu revoluția agrară
Ce se cîștigă-n avanpost și pe redută.

NICULAE STOIAN ■

Dezordine

nu dădeau doi bani UNUL PE ALTUL
își bătuseră joc UNUL DE ALTUL
vorbeau puțin UNUL CU ALTUL
totuși țineau UNUL LA ALTUL
geloși UNUL PE ALTUL
cînd se linișteau iar UNUL CU ALTUL

ca să nu dea doi bani UNUL PE ALTUL
cînd se linișteau iar UNUL PE ALTUL

FRANZ STORCH ■
În românește de Gelu Păteanu

Canopus

Eram singur și eram atacat
de fumuri eram atacat și de sufocare
a stelelor lucioasă ceată
nu-mi lua apărare.

Muream trîntit pe jos, de-aș fi murit
și aș fi fost învins de aș fi de învins
dar nu există vreun cuțit
să taie fulgul care-a nins.

Mă-ndepărtasem chiar de mine însumi
cum se îndepărtează robul de palat
atîta doară, plînsu-mi
în verbe s-a schimbat.

Și-atunci, ce bateți voi în mine
nu sunt nici tobă și nici lacăt eu nu sunt.
Ah, steauă, tu, fie-ți rușine
că dai lumină precînd cînt.

NICHITA STĂNESCU ■

Ce mai lăsăm din sat

Ce mai lăsăm din sat pentru copii,
Statornic, simplu, rodnic și curat,
Pridvorul ? poarta ? dorul ?
Ce arbore român și nesecat.

Și cum împodobim cărarea,
Cîmpul, ogorul peste care ei
Alunecau îngemănați cu marea
Zvonind mirare către zei.

Ce nalbă mai răsare în ogradă,
Lingă butucul lemnelor, lîngă topor ?
Ce fel de zeu în față se așază
Spărgînd obrazul verdelui ușor ?

MIRCEA STÎNCEL ■

Poem de dragoste

da da
și opere complete
cînd nu voi mai fi
în echipajul acestei lumi
cu insecte și glorii și multe alte
semne de întrebare da da
privighetoarea din pădurea patriarhilor
și umbrela cumpărată
la magazinul speranței

PETRE STOICA ■

În fiecare noapte

O mașină vine în fiecare noapte și te privește
Te miroase, stă ore în șir și ascultă respirația ta
Dimineața găsești urmele labelor ei pe covor
Patru labe mecanice, dispărînd după linia zidului.
De unde vine, unde pleacă, luminînd cu încheieturile ei nichelate ?
Cine stă dincolo de auz, de văz, după marea cortină
Despicînd apele somnului ?
O mașină vine în fiecare noapte și te privește...
Trupul tău e o pradă subțire, întunecată
Pîlpîind, desfăcîndu-se ca o plantă ucisă
O mașină vine în fiecare noapte și te privește.

MIRCEA FLORIN ȘANDRU ■

Materia signata

Incă imi amintesc de profesorul dispărut
intr-un cimp de cartofi. Studenţii alergind
speriaţi
de aliceie magice, de osinda neinţeleasă.
De parcă am fi atins in consoane-un venin,
parcă verbele trilitere ar fi năpirci tricefale,
in buzunar, diplome : materia signata.

Poţi duce pe umeri doi saci de cartofi,
dar cine a inghiţit ultimul fruct cules de
profesor ?
(există un avertisment, o semnătură in
lucruri.
Florile palide
ale mandragorei şi belladonei, cu fructele lor
ţepoase,
laptele corosiv al euforbiaceelor, violetul de
doliu
al brindușei : nu-s oare primitive hieroglife ?
Scrierea nu derivă din semnături naturale ?)

Tricicletele galbene răsărind pe artere
ca nişte păpădii prin Marile Depresiuni
Economice,
reactoarele nucleare şi mireasma lor de
plutoniu,
„blinda tehnologia energetică" — toate acestea
sint mai uşor de-nţeles decit avertismentul
cartofului ?
Şi acum, fierbind o grămadă suficientă,
mă-ntreb
cine plăteşte cu viaţa
ghiftuirea mea trecătoare.

GRETE TARTLER ■

Regele cailor

Expropriat, palatul mai păstrase scena
acelui vis al unei nopţi de vară,
şi caii mai jucau in premieră,
conflictul rupt de furia barbară.

O, rege-al cailor adus de vint
alb pelerin cu ieslea la subsol,
deodată ai ţişnit, in spaţiu gol,
ca un izvor termal de sub pămint.

VIRGIL TEODORESCU ■

Constructorul de oameni de zăpadă

Suflătorul de sticlă
suflă ca-ntr-o zăpadă fără noimă
şi scoate din bojoci candelabre cu capete
de balaur şi lacrimi lungi din care
beau unii muieri şi rachiuri.

Scoate şi argintul vălurit al oglinzii
cu care se-mpreună etern-solitarii,
armade desfrunzite, de cioburi perfecte,
flacoane gracile pentru noptierele bolnavilor,
amfore, solniţi, inutile şipuri.

Ultimul cintăreţ de tavernă
ciştigă mai mult decit el, cu gura lui arsă,
el, din respiraţia căruia
se naşte in iesle, cu buclată perucă de cristal
copilul Mozart.

Fii indurător, neinduratule,
cu omul care ne umple vara
cu oameni de zăpadă...

GHEORGHE TOMOZEI ■

*
* *

Nu, nu te mai iubesc ! o viaţă nouă
incepe astăzi pentru amindoi
tu vei păşi prin purpură şi rouă
cu, prin jerbină verde şi noroi
trăit-am viaţă dulce impreună
iubindu-ne cum cerbii lopătari
iar carnea noastră se-ncleşta sub lună
pină ţişneau din ea esenţe tari
eram frumoşi, şi cruzi, şi fără pată
o stea de febră-n ochi ne scinteia
iar ceasul zilei se sfia să bată
şi in acest leşin de miere grea
un flutur straniu răsări deodată.
şi-mi şuieră destinul : fugi de ea !

CORNELIU VADIM TUDOR ■

In Munţii Cugirului

Din Vinerea işi profilau in zare
gigantice, urseasca lor spinare,
şi imi păreau suprema depărtare
pe care mi-o doream cu disperare, —
Ei, Munţii Cugirului.

Odată intr-un car tirit de boi,
copil fiind, vecinul nu ştiu care
pe tata şi pe mine, pe-amindoi,
ne-a dus cu el aşa, ca-ntr-o plimbare
in Munţii Cugirului.

La focul tăietorilor de lemne
intiia dată, ţărăneşte spus,
am inţeles că stelele fac semne,
imperceptibil, semne fac de sus
spre Munţii Cugirului

Cică-ar vesti primejdie sau pace,
furtună, viperă, tiriş de fiară, —
işi leagă firul vieţii, orice-ai face,
de stele inţeleptul de la ţară
şi-n Munţii Cugirului

Acum de-aş vrea acolo a ne-ntoarce
drumul ne-ar fi oprit poate de Parce.
Fraţi vinereni, mi-e dor de voi, de tata,
Cu voi la drum să plec sunt oricind gata
spre Munţii Cugirului.

TIBERIU UTAN ■

Conversaţie

Iţi dai seama,
Tată,
Că dacă ai fierbe hrana,
Porcii
Ar digera-o de două ori
Mai repede ?
Ştiu, fiule
Dar ce importanţă
Are timpul pentru un porc ?

ILIE VALENTIN ■

Satul de rouă

Sat ascuns între coline
Precum stelele în cer
Sufletu-mi la tine vine
Să-ți colind Ierui Ier

De e iarnă, de e vară
Îți visez bătrînul trunchi
Eu în fața ta ca-n fața
Maicii mele îngenunchi

Și-mi las trupul să mi-l spele
Roua cerului tău blînd
E o naștere aceasta
Mult mai dulce pe pămînt

Sat ascuns între coline
Ca-ntre două vechi coperți
Sufletu-mi la tine vine
Să-l purifici și să-l ierți

DAN VERONA ■

Despre o anume corabie

Din pruncie, bătrînul, din pruncie,
Tot ascultă fierăstrăul apei în noapte,
Corabia lui, corabia lui,
Năpădită de ierburi, miroase-a ghinde coapte.

De cînd i-a plecat femeia-ntr-o zi,
Cine mai știe în ce secol a fost ?,
Semințele pădurii rînd pe rînd,
S-au prins de lemnul putred fără rost —

Și, poate chiar bordeiul tăiat în lut
O fi lunecat de-atunci în rîu, sub stele,
Purtînd corabia de-asupră-i
Ca pe-o coroană cu arginturi grele...

Alaiuri vin acum, fetele mari
Pe corabia bătrînului să-și dezvelească
Trupul, și sînii se-aud cum cresc
Fructe pe creanga mărului, domnească !

În roua dimineții cînd lumina trece,
Numai urmele lor cu le mîngîi ușor
Și zboară peste sămînța pădurii, zboară
Fierăstrăul apei cu umbre de cocor !

STERIAN VICOL ■

Liniștea

Un aeroport ca o pasăre — liniștea
Și iepuri la marginea unui aerodrom ;
o eclipsă
De lună pe cer și împușcătura,
Bombardamentului asiduu din somn —
liniștea.

Liniștea și încă o imagine-a ei ; iepuri
Cu urechi galbene, pieziși,
Pîlpîitorul lor sunet cînd rod stîlpi
Telegrafici și transformă totul
Într-un iepurodrom.

A. I. ZĂINESCU ■

Ilustrații de LUCIAN POPA

Avizier

DIALOG

Între Niculescu-Buzău, care spunea: „La teatru ori rîzi ori plîngi", și N. Kanner de multe ori avea loc următorul dialog despre spectacole:

— Mă Nae, cum a fost piesa?

— Am plîns.

— Mă duc și eu.

Sau:

— Mă Nae, cum a fost piesa?

— Am rîs.

— Aoleu... Să mă duc și eu să n-o pierd.

Sau:

— Mă Nae, cum a fost piesa?

— Am ascultat-o.

— Nae, mă duc altădată. Ce vreți, alte gusturi, alte păreri...

MESERII MAI UȘOARE...

La Uniunea Arhitecților avea loc o conferință urmată de un program artistic. Printre actorii solicitați să-și dea concursul era și Tudorel Popa de la Teatrul Mic. Deoarece conferința începuse mai tîrziu și mai era destul timp pînă să înceapă programul artistic, actorii au fost poftiți la o cafea. Un arhitect i se adresează lui Tudorel Popa: „Ce meserie ușoară aveți dumneavoastră, spuneți două, trei poezii și luați două, trei mii pe lună, pe cînd noi...". Tudorel replică: „Dacă mata spui că avem meserie ușoară, să facem următoarea întrecere: matale îmi dai mie o problemă și eu îți dau o poezie. Avem la dispoziție zece minute. Eu să rezolv problema și mata să înveți poezia. De acord?" Acele cronometrului au pornit la măsurarea timpului. N-au trecut decît cinci minute și Tudorel rezolvase problema, pe cînd arhitectul nu reușise să rețină decît... titlul. În aplauzele generale — se adunaseră mai mulți arhitecți — Tudorel spuse: „Acuma dați-mi voie să vă dau, hors-concours, și eu o problemă". Tudorel, care făcuse și Politehnica, le dă o problemă de calcul integral. Trec cinci — zece — cincisprezece minute, Tudorel intră în scenă... se termină programul artistic și arhitecții tot mai calculau... Ce să-i faci, unele meserii sînt mai ușoare, altele... mai puțin ușoare.

SĂ PLĂTEASCĂ ACTORII!

Cu foarte mulți ani în urmă, Nicușor Constantinescu și N. Kanner scriseseră revista „Treaba mea". Aveau textul, aveau distribuția, dar lipsea omul cu banii care să-i subvenționeze. Pînă la urmă, un „tinichigiu", Kahane, puse capitalul. Kahane însă se pricepea la teatru cum se pricepea la ghicitul în stele. Au început repetițiile, care se desfășurau într-un ritm drăcesc. Toate mergeau bine. Veni și ziua premierei, iar revista „Treaba mea" obținu un frumos succes. Seară de seară publicul umplea sala, umplînd și buzunarele lui Kahane — tinichigiul. Trecuse o lună de la premieră și sosi ziua salariului. Kahane stătea în biroul lui luxos, cu un trabuc în colțul gurii și primea angajații pe rînd. „A! Bună ziua, domnule Kanner. Te-am văzut. Poftim banii dumitale. Mulțumesc. Bună ziua". „A! Bună ziua, domnule Giugaru. Te-am văzut. Poftim banii dumitale. Mulțumesc. Bună ziua". Și astfel se perindară toți actorii. Ultimul intră sufleorul. Kahane, uitîndu-se peste ochelari, îl întreabă: „Dumneata cine ești?" „Păi eu sînt sufleorul". „Da, și ce vrei?" „Am venit să-mi dați salariul". „Nu te-am văzut", răspunse sec Kahane. „Cum să vă explic, eu sînt ăla din cușcă care suflă la actori...". Kahane, mușcîndu-și trabucul, răspunse: „Ce-mi sufli mie? Sufli actorilor. Ei să te plătească. Eu nu plătesc decît ce văd".

BIRJARUL... SALVATOR

În 1945 „Madona" se afla în turneu în orașul Turnu Severin. Maestrul Tudor Mușatescu, autorul piesei, însoțea turneul, alergînd, în timpul spectacolului, din sală la cabine și de pe scenă în mijlocul spectatorilor, pentru a le vedea reacția. Spectacolul se terminase, ultimii spectatori părăseau sala. Toată trupa era obosită. Nea Tudorică, Petre Pop și tînărul cirac Paul Nadolski, îndreptîndu-se spre centrul orașului, se gîndeau unde puteau găsi o friptură fragedă, niște mici mustoși și, mai ales, un vin bun. Deodată, nenea Tudorică se luminează la față și, arătîndu-i lui Paul un șir de birje aliniate lîngă trotuarul de vizavi, îi spune: „Măi puștiule, ia uită-te tu cu mare băgare de seamă la birjarii de colo, vezi care are nasul cel mai roș și vino cu el la noi". Nu după mult timp veni Paul cu un „muscal" cu fața brăzdată de vinișoare și cu un nas borcănat și roș. Urcîndu-se toți, spuse birjarului: „Du-ne unde bei dumneata". Astfel ajunseră la marginea orașului, într-o „bombă", unde băură un vin ca-n povești. Ei! Dar ce ne facem noi, în ziua de azi, cu taxiurile?!

Rubrica Avizier a fost realizată de Napoleon Crețu

FILE DIN MAREA EPOPEE A UNITĂŢII NAŢIONALE A ROMÂNILOR

Primirea de excepţie pe care cititorii revistei „Flacăra" au făcut-o **Memoriilor** lui I.G. Duca, ne îndrituieşte să prezentăm în „Almanahul Flacăra 1982" şi alte pagini din amintirile politice ale marcantului membru în ministerul care a guvernat România în perioada 1914—1918.

În cele de mai jos vom da publicităţii capitolul **Sesiunea parlamentară 1915—1916,** ce face parte din intiiul volum — **Neutralitatea** — al Memoriilor lui Duca.

În chip firesc, Corpurile Legiuitoare îşi începeau dezbaterile la 15 noiembrie. Însă de un an şi mai bine mare parte a Europei se află în stare de război. Faţă de acest moment al războiului, interesele noastre naţionale ne dictau soluţia neutralităţii armate, situaţie în care ne-am şi menţinut pînă în august 1916. Dar cu ce preţ şi în ce condiţii... Cele două grupări de state în conflict — Antanta şi Puterile Centrale — au epuizat toate mijloacele, de la persuasiune la şantaj, de la implorări la ameninţări, pentru a adjudeca intrarea României în război de partea uneia sau alteia din taberile beligerante. Instinctul nostru naţional ne mina spre idealul suprem al românilor: Marea Unire, numai că formele de manifestare şi modalităţile de împlinire se deosebeau întrucîtva.

Ei bine, tocmai această viaţă politică românească incandescentă — ce a stat sub semnul lui „intrăm (de partea cui?) ori nu intrăm?" — a caracterizat şi dezbaterile parlamentare din sesiunea 1915/1916. De pe banca ministerială, I.G. Duca a avut prilejul să asiste la una dintre cele mai complexe analize a devenirii poporului român într-un moment crucial din multimilenara sa existenţă. Rînd pe rînd s-au perindat la tribuna parlamentului, deputaţii şi senatorii care s-au considerat îndreptăţiţi să exprime curentele degajate de opinia publică. Au cuvîntat oameni mai puţin veleitari în ale oratoriei, însă mari sufletişti şi ardenţi doritori ai Unirii, precum transilvăneanul Leonte Moldoveanu. Au ţinut, de asemenea, să-şi exprime credinţele — chiar dacă veneau în contradicţie cu o anume linie a instinctului nostru naţional — mari oratori ai vremii; de reţinut, în acest sens, cîntecul de lebădă al lui P.P. Carp, discursul panicat al lui Al. Marghiloman, declaraţia patetică în dramatismul ei, a lui Const. Stere. Matadorii tribunei au fost, de bună seamă, Nicu Filipescu şi Take Ionescu, ale căror impulsuri intravenţioniste trebuiau însă bine temperate de ingeniozitatea primului ministru responsabil — I.I.C. Brătianu.

I.G. DUCA LA MASA DE LUCRU SCRIINDU-ŞI „MEMORIILE"

Fin portretist, memorialistul stăruie asupra figurilor reprezentative ale lumii politice, evocă scene spectaculoase din incinta Camerei; duelul oratoric Carp — Take Ionescu fiind antologic.

I.G. Duca, în calitatea sa de intim al atotputernicului prim-ministru, introducîndu-ne în unele culise din arta guvernării, este în măsură să explice pînă la detaliu „întîmplări" cu ministeriabili; a se vedea, în această privinţă, povestea incidentului provocat de ministrul de interne, V.G. Morţun, cu „sus-puşii" şi cele declanşate în urmă...

Am spus-o şi cu alt prilej, **Memoriile** lui I.G. Duca îmbracă pe alocuri un inerent caracter subiectiv. Ele aparţin unui om politic animat de reale convingeri democratice, însă de la un punct înainte el reprezintă totuşi regimul burghez în general şi pe cel liberal în special. Notaţiile sale pot fi suspectate şi de un oarecare partizanat. Sînt acestea motivele care ne impun datoria de a recomanda cititorilor noştri o filtrare cît mai responsabilă a amintirilor lui Duca, coroborînd, la rigoare, rememorările acestuia cu alte izvoare, chiar şi memorialistice, de care cultura română, din fericire, nu duce lipsă.

STELIAN NEAGOE

Pe cît sesiunea parlamentară 1914—1915 a fost de searbădă, pe atît a fost de interesantă și de însemnată sesiunea 1915—1916. După întorsătura pe care o luase campania **Federației unioniste** (înființată în octombrie 1915 din reprezentanți ai grupării conservatorilor „antantiști", ai partidului conservator-democrat și ai transilvănenilor aflați în Vechiul Regat; președinte a fost ales N. Filipescu, iar vicepreședinți Take Ionescu și S. Mândrescu — n.N.), să obții ca iarna trecută tăcerea opoziției era exclus. Și la urma urmei poate că era mai bine să se limpezească situația în toate privințele. Atacurile lui Nicu Filipescu împotriva Ministerului de Război fuseseră spre binele nostru. De ce să nu lăsăm ca și pe celelalte chestii să se facă lumină. Nu puteam decît să cîștigăm. Întunericul și echivocul favorizau numai uneltirile opoziției. Bineînțeles aceasta nu împiedica pe I.I.C. Brătianu ca în ceea ce privește politica externă propriu zisă, în întrunirile intime ale guvernului să păstreze aceeași rezervă absolută, aceeași enigmatică tăcere ca și pînă acum.

Vom răspunde la toate atacurile interne provocînd chiar explicațiile opoziției, nu vom răspunde la nici o întrebare privitoare la politica externă de natură să vatăme interesele superioare ale statului, sau să ne abată de la neutralitatea în care socoteam indispensabil să mai menținem țara. Aceasta era lozinca cu care ne-am înfățișat la 15 noiembrie 1915 în fața Corpurilor Legiuitoare.

Ședința de deschidere a fost senzațională și simptomatică, Filipescu exasperat de înfrîngerile Federației, căuta cu orice preț scandalul. I se părea că deschiderea Parlamentului e cel mai nimerit prilej. A propus deci amicilor săi să împiedice pe rege de a-și citi mesajul. Propunerea a întîmpinat oarecari împotriviri. Ce folos, se întrebau oamenii cumpătați, va trage Federația de pe urma unor atari violențe? Are interes acțiunea federalistă, se întrebau alții, să aibă din ce în ce aparență tot mai antidinastică? În cele din urmă s-a ajuns la o tranzacție. Nu se va împiedica citirea mesajului, nu se va manifesta contra regelui, dimpotrivă se va striga trăiască regele, dar se va întrerupe cît mai des discursul suveranului, prin strigăte injurioase la adresa Puterilor Centrale și prin „jos guvernul". De fapt manifestația a cam dat greș. Grupul opoziției federaliste nu era prea numeros. Pe lîngă aceasta mulți din membrii ei dezaprobau asemenea procedee extreme și prin urmare veniseră la Cameră hotărîți să nu se supue cuvîntului de ordine dat de fruntașii lor, sau chiar dacă se supun disciplinei de partid, să manifesteze fără hotărîre și fără entuziasm. De la primele zgomote pornite de pe banca opoziției, majoritățile prevenite au început să aplaude și să aclame pe rege cu atîta tărie încît au acoperit cu totul apostrofele opoziției. Eram pe estradă lîngă rege. Dacă n-aș fi văzut fețele crispate ale deputaților din Federație ce gesticulau cu furie în fața noastră, nici n-aș fi știut că opoziția se dedă la un scandal atît de regretabil. Abia pe urmă am aflat ce strigau. Cuvintele lor n-au parvenit pînă la urechile noastre. Regele a tratat incidentul cu disprețul cuvenit. Numai cîțiva din amicii noștri l-au luat în serios și după ce regele a ieșit din sala de ședințe, au tăbărît pe cei mai zgomotoși dintre reprezentanții Federației. C. Mille a fost bătut. Nicu Filipescu a fost văzut sărind pe pupitre, o fierbere îngrozitoare care s-a terminat prin cîteva dueluri și prin nesfîrșite înjurături și insulte.

Dar această ședință a fost și simptomatică. Ea dezvăluia intențiile opoziției. Într-adevăr opoziția voia să dea un caracter de violentă și de scandal întregii lupte parlamentare din anul 1915—1916. Guvernul trebuia atacat pe toate chestiunile interne și externe, fără nici o rezervă și fără nici o cruțare. Din primele zile reprezentanții federației unioniste au anunțat o serie de interpelări. Totuși, mai prudenți, takiștii și-au rezervat să interpeleze pe chestiunile externe unde știau că Brătianu nu va răspunde, lăsînd filipescanilor sarcina să atace guvernul pe chestiunile interne, îndeosebi pe cele de furnituri. Pe cînd Take Ionescu interpela pe Brătianu asupra motivelor pentru care guvernul n-a intervenit cînd Bulgaria a intrat în acțiune și însuși N. Titulescu ieșit din rezerva lui, formula o interpelare astfel concepută: „Am onoarea a interpela pe dl. prim-ministru asupra situațiunii create României de războiul general, și în special de ultimele evenimente din Balcani, precum și asupra mijloacelor prin care a dat satisfacție pînă acum aspirațiilor tradiționale ale neamului, intereselor statului român și onoarei lui internaționale" — Filipescu la Senat cerea lui Brătianu socoteală asupra afacerii Blaugazului și B. Șt. Delavrancea la Cameră asupra corupției germane.

Toate aceste interpelări au fost discutate înainte de vacanța Crăciunului. S-a putut observa că între dezvoltarea și enunțarea lor era o disproporție mare. Pe cît era enunțarea de violentă și de amenințătoare, pe atît era dezvoltarea de blajină și de lipsită de răsunet. A fost destul ca Brătianu să spună că nu va răspunde nici lui Take Ionescu, nici lui Titulescu pentru ca amîndoi să renunțe definitiv a mai dezvolta interpelările lor. De asemenea a fost lesne lui Brătianu să spulbere pe chestia Blaugazului acuzațiile pătimașe ale lui Filipescu. De fapt, specialiști de la Ministerul de Război insistaseră ca statul să cumpere această uzină de care aveau neapărată nevoie pentru fabricarea explozibilelor. Brătianu se opusese multă vreme fiindcă în

această fabrică avea interese bănești cumnatul său Niculescu Dorobanțu și prevedea că oricît de folositoare va fi tranzacția pentru stat, opoziția tot îl va învinui că cumpărînd Blaugazul a urmărit favorizarea uneia din rudele lui. Noi, colegii săi, am trebuit să insistăm ca să se hotărască. Dealtminteri, vădit prețul era avantajos pentru stat și Niculescu Dorobanțu ca să înlesnească situația lui Brătianu, oferise Crucii Roșii toată partea lui de beneficii. În asemenea condiții, trebuia firește peste măsură de multă patimă ca să mai aduci o acuzare lui Brătianu. Cît despre interpelarea lui Delavrancea, singurul ei rezultat a fost să dezvăluiască amestecul propagandei germane în răspîndirea „Moldovei", să provoace pe această chestie o violentă altercațiune între P. P. Carp și Take Ionescu și în sfîrșit să scoată definitiv din luptă pe vechiul tribun și demagog Nicolae Fleva. S-a dovedit că el luase bani de la germani și că astfel se explică tăcerea lui de un an aproape la tribună și la întruniri. A încercat să se apere, se-ncurca în vorbele lui de-ți era aproape milă de bătrînețele lui. Nu cred să fi existat în viața publică a Vechiului Regat un sfîrșit mai lamentabil decît al acestui om care 40 de ani atacase rînd pe rînd pe toți oamenii de seamă ai țării și prin spiritul său negativ stătuse întruna în calea tuturor sforțărilor constructive. Această execuție definitivă era pedeapsa unei îndelungate cariere de ură, de invidie și de necinste. Sfîrșitul ei e meritat și încoronarea ei logică. Pentru cei cărora nu le displace ironia lucrurilor omenești, era oarecare farmec să vezi pe Fleva asasinat politicește de oamenii lui Nicu Filipescu, vechiul lui tovarăș și complice de încurcături politice, sub ochii lui Ionel Brătianu, în incinta însăși în care cu cîțiva ani mai înainte se trudise să-i păteze cinstea. Brătianu nu era răzbunător și știu că sfîrșitul lui Fleva nu i-a inspirat decît un sentiment nepăsător de dezgust. Dar dacă ar fi fost cît de puțin vindicativ, împrejurările i-ar fi dat prilejul să aibă voluptatea unei scene de o neîntrecută rafinare de răzbunare. Îmi aduc aminte că ne uitam cum la tribună Fleva, palid, descompus, tremurînd, se zbătea în ghearele agoniei sale politice. Aveam impresia că văd un om căzînd sub povara infamiei și a păcatelor lui. Am întors capul cu un amestec de scîrbă și de compătimire.

Toate aceste interpelări erau însă numai niște mici lupte de patrule, bătălia cea mare opoziția era hotărîtă s-o dea cu prilejul discuției la mesaj și, într-adevăr, discuția la mesaj (din noiembrie-decembrie 1915) va rămînea una din cele mai însemnate și din cele mai strălucite discuții din analele parlamentarismului român. În aceste discuții generațiunile viitoare vor găsi consemnate părerile partidelor politice din Vechiul Regat asupra marii întrebări pe care războiul mondial silea România s-o dezlege. În aceste discuții sînt de-a pururea expuse de cei mai de seamă oratori și oameni politici cele două teze ce despărțeau opinia publică și frămîntau conștiința națională. Spre cinstea cugetării și a oratoriei române, trebuie să spunem că cuvîntările au fost la înălțimea problemei care se dezbătea. Un parlament care ne poate da spectacolul unor asemenea discuțiuni nu poate fi decît expresia unui neam înzestrat cu însușiri deosebite și menit să aibă în dezvoltarea culturală și politică a omenirii un viitor strălucit.

Focul a fost deschis la Senat. Filipescu fiind acolo, opoziția preferă să înceapă atacul cu el. Nouă ne era indiferent. Discuția de la Senat a fost totuși cu mult inferioară celei de la Cameră. Deși erau acolo Al. Marghiloman și Filipescu și duelul dintre ei ar fi putut să fie interesant, spre surprinderea generală el a fost cît se poate de lipsit de interes. Filipescu a ținut cel mai slab discurs din toată cariera lui parlamentară. Tema însăși era copilărească. Susținea că vrem Transilvania dar că o vrem fără transilvăneni, de aceea stăm nemișcați pe cînd frații noștri de peste Carpați sînt nimiciți pe front de comandamentele militare care conștient îi aruncă în foc acolo unde primejdia e mai mare, în interior prin persecuția sistematică și prin urgia maghiarismului înspăimîntat. „Un paradox nici măcar inteligent. Dar mai șters decît cuvîntarea a fost tonul cu care a fost spusă. Filipescu nu era Filipescu cel obișnuit care clocotea ca un vulcan în permanentă ebulițiune, Filipescu cu mușcături de leu și cu gesturi de panteră, ci era un Filipescu trist, abătut, cu ochiul stins și cu privirea pierdută. Moartea rotea împrejurul lui.

Marghiloman era jenat, parcă i-ar fi fost rușine în acest mediu aproape în întregime favorabil Antantei, să-și mărturisească germanofilismul. De fapt îi era frică de violențele cu care de luni de zile Filipescu îl amenința și prefera să le evite. Îl văd încă urcîndu-se la tribună, strîns într-o redingotă admirabil croită, pășind cu capul sus, dar cam congestionat și vrînd să-și ascundă emoția pe care totuși nu o putea stăpîni. Ticluise un discurs de o minunată dibăcie. După un omagiu de nețărmurit devotament către rege și dinastie, un răspuns la campania antidinastică a conservatorilor de sub șefia lui Filipescu și a lui Take Ionescu, el a pledat pentru necesitatea neutralității românești și a arătat că dacă în Ungaria sînt persecuții, să nu uităm că și peste [illegible] frați de-ai noștri îndură mari suferințe. Totul era spus cu atîta grijă, cu atîta măsură, fără un cuvînt prea mult, fără un termen prea violent, încît și întreruperile deveneau imposibile. Vădit aceasta o urmărea Marghiloman și într-adevăr de unde toți ne așteptam ca să fie hărțuit la fiecare frază, el și-a debitat toată cuvîntarea în cea mai deplină liniște și aș putea spune, într-un fel de admirativă

atențiune. De pe banca ministerială îl urmăream de aproape; cu cît se afunda mai mult în perorațiile sale, vocea îi devenea mai sigură, dar ochii rămîneau îngrijorați și se plimbau peste adunare în așteptarea atacurilor prevestitoare de furtună. Cînd a terminat a părăsit repede tribuna, iar pe figura lui se citea un sentiment de ușurare și licăriri de bucurie, bucuria păcălelii reușite.

Ceilalți oratori nici nu merită să fie reamintiți. Episodul cel mai de seamă al întregii discuțiuni rămîne cu toate acestea discursul lui Toma Stelian, nu atît prin cuvîntarea în sine care a fost bună, dar fără strălucire, ca toate discursurile lui Stelian, însă prin incidentul la care a dat loc. În fond cuvîntarea fusese un atac violent împotriva lui Brătianu, care îl urmărea nemișcat uitîndu-se drept în ochii lui cu un surîs cam ironic. Bineînțeles toate învinuirile lui Stelian erau subliniate de aplauzele prelungite ale opoziției, care era în culmea fericirii văzîndu-l pe Brătianu atacat de unul din fruntașii partidului său, iar Senatul avea atmosfera aceea specifică a ședințelor mari.

V. G. Morțun, îndeobște foarte nervos pe vremea aceea, se întoarce către mine care stam pe banca ministerială, și îmi spune: „Auzi îndrăzneală". Stelian, fără a desluși vorbele lui Morțun, simțise însă că întreruperea nu a trebuit să-i fie prietenoasă și răstit îi spune: „Nu ai să-mi dai d-ta mie lecție de liberalism!" Trebuie să adaug că Stelian avea o veche ură împotriva foștilor socialiști și că nu scăpa o ocazie ca să le azvîrle cîte o săgeată. Pe lîngă aceasta, raporturile lui cu Morțun nu erau tocmai bune și cînd au fost împreună în guvern se ciocniseră în nenumărate rînduri. Între mentalitățile, ca și între temperamentele lor era cea mai absolută incompatibilitate. Pînă să poată răspunde ceva Morțun, sare Brătianu: „În orice caz de cînd este în partid a fost credincios, pe cînd d-ta, care azi mă combați, doar acum cîteva zile, într-o convorbire la mine acasă, mi-ai declarat că în politica externă ești de acord cu mine!" Cuvintele acestea spuse răspicat, pe un ton de dispreț, împins pînă la dezgust au provocat în tot Senatul un moment de mirare și de indignare. Opoziția care clădise deja planurile pe efectul discursului lui Stelian, părea zăpăcită, se uitau unii la alții, pe cînd majoritatea sublinia cu adevărate ovații întreruperea lui Brătianu. Sub această zdrobitoare lovitură, Stelian albi, se clătină o clipă, îngînă cîteva cuvinte pe care nimeni nu le-a mai ascultat, afară de stenografi, și coborî de la tribună pe atît de plouat, pe cît de semeț și de provocator se urcase. Tot efectul discursului său era pierdut și în afară de aceasta, autoritatea morală primise o lovitură gravă. El apărea în ochii tuturor ca om fără convingeri hotărîte, minat în manifestările sale politice de nemulțumiri personale, sau de ambiții amăgite. Pentru cei ce îl cunoșteau bine era doar o confirmare publică, pentru cei mai mulți însă, care îl socoteau un om superior, a fost o adevărată revelațiune și o adîncă deziluzie. Se poate spune că de atunci nimeni nu a mai luat în serios campania naționalistă a lui Stelian, toată lumea o considera ca fiind paraponul unui nemulțumit, afară de cîțiva intimi ce își legaseră prea de aproape soarta de a lui, pentru a-l mai putea părăsi, și afară de cîțiva ziariști care îl lingușeau ca să-l exploateze și încă, cei mai inteligenți dintre aceștia îi încasau banii și își băteau joc de dînsul unde și de cîte ori puteau.

La Cameră discuția a avut un caracter de adevărată măreție. Nu e vorbă, au participat la ea și deputații care nu aveau ce căuta într-un atare duel oratoric, ca Gr. Vericeanu, Em. Dan, Ghika Comănești și Becescu Silvan. Dar strălucirea celorlalte cuvîntări a fost așa de mare, încît au întunecat pînă într-atîta discursurile lor, de parcă nu ar fi fost rostite niciodată. Mintea noastră păstrează vie numai amintirea marilor luptători ce au încrucișat spada în această neîntrecută luptă parlamentară, precum ochiul nostru pe o zi senină uită să vază micile fîșii de nouri ce pe ici pe colo plutesc pe albastrul minunat al cerului.

Leonte Moldovanu a vorbit cel dintîi, și a vorbit o zi întreagă. E singurul pe care nu l-am auzit fiindcă am fost nevoit în ziua aceea să întovărășesc pe Brătianu la Senat, unde se războia pe chestia Blaugazului cu Nicu Filipescu. Dar știu de la prietenii mei că a reușit să miște adînc adunarea. Leonte Moldovan nu era un mare orator, debitul lui era greoi, forma lipsită de eleganța literară, multă banalitate de gîndire, dar atunci a vorbit ca ardelean, ca ardelean care destăinuiește fraților liberi suferințele fraților subjugați, și în cuvintele lui era atîta convingere adîncă, atîta zbucium sufletesc, atîta emoțiune, încît a zguduit Camera mai puternic decît ar fi putut vreodată să o facă elocința meșteșugită, ticluită a oratoriei consfințite. O nouă dovadă că adevărata oratorie nu e atît arta, cît credința comunicativă, sinceritatea, emoțiunea care mișcă și pe alții. De aceea singure evenimentele mari stîrnesc oratorului accente superioare, de aceea epocile mari scot din întuneric talente nebănuite, care după o licărire strălucită dispar pentru vecie în umbră și în uitare.

Dumitrescu-Brăila și G. Diamandy au vorbit bine, îndeosebi cel dintîi, care netăgăduit are un talent frumos, o limbă aleasă și darul formulelor. De aceea nu-i pot pune alături de Vericeanu, de Dan, de Ghika Comănești și de Becescu Silvan, dar nu e mai puțin adevărat că nu în jurul cuvîntărilor lor s-a dat adevărata bătălie, ea nu s-a dat nici măcar în jurul discursului lui Iorga, care nu a izbutit nici să iasă din cadrul obișnuit, sau să rezume cu adevărat un curent al opiniei

publice. Dealtminteri, aceasta nu a fost una din manifestațiunile sale frumoase, ci una din manifestațiunile mediocre ale acestui talent pururea inegal.

În miezul discuției am intrat abia cu apariția la tribună a lui Petre Carp, care avea atunci peste 78 de ani. De cîtiva ani nu mai rostise discursuri mari, ultimele lui manifestări oratorice îi arătaseră îmbătrînit, un talent care se istovea. La 14 decembrie 1915, după primele fraze adunarea și-a dat seama că are înaintea ei pe un om în deplinătatea puterii și a talentului său, era Carp în epoca lui de splendoare. Carp mai cristalin, mai lapidar, mai sarcastic decît oricînd. El a dezvoltat din nou pentru țară întreaga teză pe care ne-o dezvoltase nouă într-un cerc restrîns, cu un an jumătate înainte, la Consiliul de coroană din Sinaia. Cauzele profunde ale războiului mondial, lupta dintre germanism și slavism, pericolul pentru România ca slavismul să biruiască, necesitatea deci pentru noi de a ajuta izbînda germanilor. Toate frazele lui erau tăioase ca o lovitură de spadă, nu a omis nici unul din argumentele prin care teza germanofilă se putea susține. Le-a concentrat pe toate în formule sintetice, și ascultîndu-l aveai impresia că ți se prezintă un triplu extract de gîndire omenească. Nici un cuvînt de prisos, nici o slăbiciune în legătura argumentelor, decurgeau toate unele din altele ca într-un aparat de precizie. O minune de construcție logică, un model de raționament omenesc, totul era spus cu mîndria siguranței și emoția patimei. Nu îngăduia moșneagul să se fi putut înșela o viață întreagă și acuma, la pragul mormîntului, convins de infailibilitatea sa, depunea pe altarul patriei roadele jumătății de veac de gîndire și de credință. Ca să-și atingă scopul, Carp nu se sfiise să recurgă la toate mijloacele de natură a impresiona auditoriul. Așa spre pildă, el a afirmat că rușii ne cer Galații, că i-a spus-o regele Carol. I s-a dat îndată cuvenita desmințire, dar și-a continuat nepăsător argumentarea.

Acesta era, dealtminterea, un vechi artificiu oratoric al lui. Într-o zi mă plimbam prin coridorul circular al Camerei, cînd mă întîlnesc cu Carp. „Ce faci Duca ?" „Ce să fac, coane Petrache, am ieșit că nu mai pot asculta pe..." (mi se pare că la tribună vorbea Iancu Lahovary). „De aceea am ieșit și eu" și atrăgîndu-mă spre fereastră îmi zice cu tonul autoritar al magistrului ce se adresează elevului său : „Cea mai mare parte din oameni nu pricep psihologia discursului parlamentar. Ei cred că la Cameră trebuie să convingi ca la barou, și de aceea îi vezi că discută, raționează, analizează. Politica e luptă. La Parlament trebuie să afirmi. Să dai adversarului o lovitură de pumn drept în față și pe urmă să treci înainte". Dacă examinăm factura discursurilor lui Carp, vom vedea că toate purced de la aceste principii. Și de fapt avea dreptate, oratoria parlamentară trebuie să fie afirmativă — nu demonstrativă, sintetică — nu analitică. Așa se și explică de ce la noi ca și aiurea arareori avocații mari au fost mari oratori parlamentari. De ce un Mișu Kornea a putut fi cel mai strălucit reprezentant al baroului nostru și un foarte mediocru parlamentar, de ce un Vasile Missir nu a putut impresiona niciodată Corpurile Legiuitoare, pe cînd a delectat o generație întreagă de magistrați prin arta pledoariilor sale. Firește Camera nu împărtășea vederile lui Carp, dar discursul său a fost ascultat de toată lumea cu respect, cu un întreit respect, cu respectul datorat vîrstei, cu respectul datorit talentului, cu respectul datorit unor convingeri atotputernice. Se auzise cea mai bună și cea mai frumos expusă susținere a punctului de vedere care insista asupra nevoii alipirii noastre de Puterile Centrale în marele război care însîngera lumea civilă.

După el a venit rîndul lui Const. Stere. Opoziția răspîndise în culoare știrea că respectase bătrînețile lui Carp, dar că va întrerupe cu violență discursul lui Stere. Din această cauză, dînsul care a fost întotdeauna foarte impresionabil, era foarte emoționat și foarte agitat înainte de-a lua cuvîntul. Și-a făcut deci apariția la tribună palid, cu vocea tremurîndă, dar a fost dibaci, de la început s-a înfățișat ca reprezentantul Basarabiei și, precum Leonte Moldovanu izbuti să miște adunarea vorbind de suferințele Ardealului, tot astfel era cu neputință ca Stere să nu cîștige marea bunăvoință a deputaților, descriindu-le suferințele fraților noștri basarabeni.

Vociferările opoziției și ale dușmanilor săi personali au încetat deci repede și el a putut să-și continue cuvîntarea ascultat cu interes, curiozitate și pot spune, pe la sfîrșit aproape cu respect. O convingere adîncă și o convingere cinstită impune întotdeauna. Ce anume a spus Stere ? Pentru majoritatea celor ce-l ascultau, desigur lucruri noi, pentru noi care îi cunoșteam vederile, nimic mai mult decît ceea ce ne spusese de atîtea ori în conversațiuni particulare. Dar trebuie să mărturisesc că dînsul nu și-a expus niciodată teza mai bine ca în acest discurs. Pentru cine va voi în viitor să știe pe ce argumente se sprijineau credințele celor ce în preajma războiului pentru unitatea noastră națională cereau ca România să nu se despartă de Puterile Centrale și, mai ales, să nu se unească cu Rusia, precum și pentru toți cei ce vor auzi glasul durerilor basarabene, strigătul de deznădejde al românismului de peste [illegible] cuvîntarea lui Stere va rămîne fără îndoială expresiunea cea mai completă, cea mai luminoasă și cea mai mișcătoare

Netăgăduit că discursul pe care el l-a rostit atunci, în cele două ședințe din 15 și 16 decembrie 1915, va rămîne în analele parlamentarismului român un mare discurs, pot spune mai mult, un splendid discurs. De fapt Stere nu era orator, aveai marea impresie că nu vorbește limba lui și, într-adevăr, se exprima greoi, căuta cuvintele, accentul lui era străin, gîndea mai mult în rusește, ridica și cobora vocea cu o monotonie plicticoasă, cînd ridica vocea striga prea tare, cînd o scobora nu mai puteai distinge deloc cuvintele. Adesea era patetic fără rost, sau voia să fie spiritual și ironic, dar spiritele-i erau lipsite de finețe, iar ironiile sale chinuite nu străpungeau ca săgeata, ci loveau ca varga. S-a zis despre el că este un urs care vrea să valseze, expresia e justă. Pe lîngă aceasta, de cele mai dese ori era prolix și confuz, raționamentul lui era înecat într-un noian de cuvinte și de calificative inutile, iar ideile lui se pierdeau în digresiuni nesfîrșite. Ascultîndu-l suspinai după claritatea latină și totuși avea un cap care cugeta, era un om de idei, niciodată nu lua cuvîntul ca să nu spună nimic, pentru el era o datorie de conștiință să se înfățișeze înaintea parlamentului numai cu rodul unor serioase și lungi meditațiuni.

Contrastul dintre valoarea reală a ceea ce voia să spună și greutatea lui de-a da gîndirii expresiunea cea mai nimerită, a făcut ca și cariera oratorică a lui Stere să treacă prin mari crize. După un debut senzațional la 1902 care dintr-o dată l-a clasat printre vorbitorii de frunte ai generației sale, Stere a mai rostit cîteva discursuri mai puțin valoroase, dar totuși bune în legislatura 1901—1904. La 1907 a făcut pe la începutul legislaturii un discurs foarte slab și de aci înainte pînă la 1915, manifestațiunile sale oratorice, atît cele parlamentare, cît și cele extraparlamentare, au fost tot mai rele, tot mai nereușite, încît pe de-o parte își compromisese cu desăvîrșire reputația oratorică, iar pe de altă parte, conștient de repetatele sale insuccese, ajunsese și el să se urce la tribună cu o adevărată spaimă.

La 15—16 decembrie 1915 parcă vorbea un alt Stere, parcă reînviase cu înzecite puteri oratorul plin de făgăduințe de la debutul parlamentar din 1902. Cu siguranță acesta a fost cel mai bun discurs al lui Stere, care deși a vorbit în două ședințe consecutive mai multe ore de-a rîndul, a menținut neîncetat încordată atențiunea Camerei. Argumentarea lui era atît de interesantă, era prezentată cu atîta logică, cu atîta bogăție de cunoștințe, cu atîta convingere, era spusă cu o emoțiune atît de adîncă, atît de sinceră,încît toată adunarea a fost impresionată și multe suflete au fost sincer mișcate. Cel mai mulți dintre aceia care îl văzuseră cu ciudă urcînd treptele tribunei, l-au văzut apoi cu regret scoborîndu-le. Dacă ar mai fi vorbit cîteva ceasuri, adversarii și amicii l-ar fi urmărit cu același încordat interes, cu aceeași neascunsă plăcere. Cînd și-a încheiat apoi perorația au fost multe aplauze și știu pozitiv că în culoare a primit numeroase felicitări de la oameni nepărtinitori cu adevărat emoționați.

După dînsul toată lumea aștepta cu înfrigurare discursul lui Take Ionescu, teza opusă. Ca de obicei tribunele erau pline de admiratorii și de admiratoarele talentului său. Prietenii, ca și ziarele care-i erau favorabile, deja anunțaseră de cîteva zile că șeful conservatorilor democrați va rosti cel mai de seamă discurs din toată lunga lui viață politică.

Spre surprinderea și spre neplăcerea generală am auzit însă pe Ferechide cu vocea lui gravă și răgușită, spunînd : „D. Niculae Ghika-Comănești are cuvîntul". Ce căuta Ghika-Comănești în această discuție, era întrebarea ce toți și-o puneau. Nu ceruse niciodată cuvîntul într-o dezbatere mai însemnată și toată lumea îl știa cu desăvîrșire lipsit de darul vorbirii. Nici situația lui politică nu era destul de precumpănitoare ca să intereseze pe cineva ce crede multimilionarul reprezentant conservator al județului Bacău. Dealtminteri partidul său prin voci mai autorizate, prin voci mai talentate, își spusese părerea. După Carp, ce lumini mai putea revărsa Nicu Ghika asupra tezei germanofile, cel mult o mai putea compromite. Și aceasta s-a și întîmplat, dînsul a citit — și nici bine nu a citit — de la tribună un discurs în care fără originalitate de gîndire, fără talent de expunere, a repetat micșorîndu-le încă valoarea, toate motivele prin care cafenelele sprijineau nevoia pentru România de-a lupta în războiul mondial alături de Puterile Centrale.

Bineînțeles o asemenea lipsă de bun simț nu putea rămîne nepedepsită. După primele fraze deputații au început să ia drumul bufetului și Nicu Ghika a fost lăsat să-și termine citirea în fața unor bănci goale și a unor tribune ce căscau de plictiseală. Mărturisesc că nici eu nu am avut răbdarea să îndur această nechemată intervenție într-o astfel de dezbatere și, cu impresia că nerozii se amestecă în luptele zeilor, am luat drumul sălii pașilor pierduți, unde un grup de prieteni făcea filozofica constatare că soarta e mai dreaptă decît se crede, dă unora talentul, inteligența, iar altora numele și milioanele, dar unde un ironic observă, nu fără temei, că aceasta nu este cuvînt pentru ca și unii și alții să nu își cunoască lungul nasului.

Singurul merit al lui Ghika-Comănești este că nu a fost prea lung și că mai curînd decît o prooroceau pesimiștii și enervații, Take Ionescu a putut să-și înceapă cuvîntarea.

Dacă acest discurs nu e cel mai splendid, fără îndoială că este cel mai strălucit pe care dînsul l-a rostit de zece ani cel puțin. Intr-adevăr, de pe la 1904—1905, talentul lui Take Ionescu era în scădere. De ce? Oboseala, cine ar fi putut să reziste la infinit intensității de viață a lui Take Ionescu. Istovire? Nu este exclus. In România talentele sînt precoce, puține sînt acelea ce după o timpurie strălucire nu se opresc în mersul lor ascendent, care nu se sting între 30—40 de ani. Nepregătire? Aș crede-o mai curînd, căci cine își închipuie că într-o adunare deliberativă asupra unei hotărîtoare chestiuni se pot improviza discursuri care să rămînă, sau se înșeală amarnic, sau nu a știut niciodată ce este un mare discurs.

Ori, după cum am spus, nenorocirea lui Take Ionescu este că la vîrtejul în care trăia îi era cu neputință să se mai gîndească serios la ceea ce voia să spună în Parlament. Așa încît de ani de zile cuvîntările lui se resimțeau de această lipsă de pregătire intelectuală, ascultîndu-l aveai impresia vie că prin mijloacele unui talent natural netăgăduit de mare, căuta să suplinească lipsurile unei aproximative studieri a chestiunii. Oricît de bine ai fi înzestrat, nu poți produce o operă perfectă cu crîmpeie de cugetări ce ți-au fulgerat mintea în birjă, între palatul de justiție și dealul Mitropoliei, sau culese în treacăt între intrarea și ieșirea nesfîrșitelor solicitări ce umpleau anticamerele sale, una din curiozitățile și totodată unul din tablourile reprezentative ale României vechi. Pe de altă parte, firește că și forma nu rezistă nepregătirii și permanentei improvizații, ea se relaxează, se banalizează, pierde din conciziunea, din frumusețea, din valoarea ei artistică. In ultimii ani înșiși admiratorii cei mai înfocați ai lui Take Ionescu recunoșteau cît de groaznic se vulgarizase forma lui, căci se observa o continuă pornire spre trivialitate. Hotărît nu mai găseai în discursurile sale stilistica frumoasă care te făcea să recitești puru-rea, cu o adevărată voluptate estetică, pagini ca acelea din discursul funebru al lui Alexandru Lahovary.

Vorbeam odată la un bal cu d-na Bessie Take Ionescu — care fie zis în treacăt era o femeie de o reală inteligență și cu mult tact — vorbeam despre deosebiții noștri oratori politici. Venind rîndul lui C. Disescu, ea i-a caracterizat minunat talentul. Spunea că este un foarte bun orator, dar „he speaks without preparation...". Ei bine, în acei 10—12 ani ce au precedat discursul din 16 decembrie, de cîte ori auzeam pe Take Ionescu și înregistram imperfecțiunile sale care totuși cu puțină vreme și osteneală ar fi putut să mai fie acelea de odinioară, fără voia mea îmi revenea în minte formula primei sale soții și spuneam ce păcat pentru acest discurs, din nou „he speaks without preparation...".

Soarta a vrut ca în aceste dezbateri fiecare orator să dea întreaga măsură a talentului său și astfel în acest discurs nu s-a mai observat nici unul din defectele ce în ultimii ani micșoraseră renumele oratoric al lui Take Ionescu. Se vedea că discursul său era sinteza unei lungi judecăți asupra războiului mondial și asupra datoriilor pe care acesta le impunea conducătorilor Vechiului Regat. Forma era îngrijită, plină de formule fericite și imagini frumoase, nici o umbră de trivialitate, de la un capăt la celălalt avînt și strălucire. Dacă nu ar fi fost două pasagii, cel prin care Take Ionescu urmînd pilda lui Iorga contesta existența chiar a Ucrainei, și cel prin care nega partea contributivă a poporului german în dezvoltarea civilizațiunii universale, două afirmări izvorîte, cea dintîi, dintr-o regretabilă necunoștință a problemelor rusești, cea de-a doua, dintr-o patimă împinsă pînă la orbire, și amîndouă nedemne de o minte superioară, discursul lui Take Ionescu zic, ar fi constituit o operă desăvîrșită ce ar merita să figureze în întregime în antologiile române. Chiar așa, cuvîntarea sa este expunerea cea mai completă și cea mai frumoasă a tezei intervenționiste. Cînd generațiunile viitoare vor dori să scrie punctul de vedere al oamenilor politici care de la 1914—1916 au hotărît asupra destinelor neamului românesc, ei vor trebui să citească discursul lui Carp ca să cunoască argumentația partizanilor politicii germanofile, și discursul lui Take Ionescu, ca să recunoască motivele pe care își întemeiau convingerile acei ce cereau alipirea României de Antanta și intrarea noastră în războiul unității naționale. Prin urmare, ceea ce pot eu să fac azi, este numai să redau impresia făcută de acest discurs asupra celor ce l-au auzit. Orice comentarii sînt de prisos, el merită să fie citit.

Ca și lui Stere, lui Take Ionescu i-au trebuit două ședințe ca să-și poată termina vorbirea. Ședeam pe banca ministerială alături de Alecu Constantinescu, care mereu se întorcea către mine ca să-mi împărtășească admirațiunea sa entuziasmată. Prietenia îl făcea pe Constantinescu să accentueze prin exclamații admirative manifestațiunile oratorice ale lui Take Ionescu; de data asta trebuia să accept că entuziasmul său era justificat și că cuvîntarea era menită să lase și mai luminos în evidență, fiindcă, fatalitatea a voit ca, după el, la sfîrșitul ședinței din 17 decembrie, să ia cuvîntul Berescu Silvan. Talentul lui Take Ionescu nu putea apare altfel decît și mai titanic.

Totuși cea mai frumoasă ședință trebuia să fie în ultima zi a acestei istorice discuții. De cînd urmez dezbaterile Parlamentului român, nu mi-a fost dat să asist la o mai splendidă ședință decît aceea de la 18 decembrie 1915.

Contrariu unui vechi obicei care interzicea aceluiași orator dreptul a lua de două ori cuvîntul la discuția adresei tronului, prin îngăduința lui Ferechide și cu complicitatea tacită a majorității, bătrînul Carp a mai ridicat odată treptele tribunei. Oficial cerea să completeze argumentarea și să răspundă unora din obiecțiunile adversarilor săi. În realitate, scopul său era să se răfuiască cu Take Ionescu, i-o făgăduise cu cîteva zile înainte și răfuiala a fost completă. Nu cred să fi reușit vreodată Carp să fie mai ironic și crud, decît a fost atunci. Nemulțumit politicește de efectul produs de discursul lui Take Ionescu, a vrut cu tot dinadinsul să sfărîme valoarea acestei cuvîntări, prezentîndu-l opiniei publice pe acesta ca un om fără convingeri, al cărui cuvînt nu poate avea nici o greutate, fiindcă o viață întreagă a apărat rînd pe rînd credințele cele mai contradictorii. Netăgăduit că era mult adevăr în spusele lui Carp, altminteri ele nici nu ar fi putut produce impresia pe care au produs-o, dar netăgăduit, de asemenea că, dacă conul Petrache nu ar fi găsit pentru exprimarea disprețului său formulele lapidare de o neîntrecută frumusețe și putere oratorică pe care el le-a găsit, impresia lăsată de cuvîntarea sa nu ar fi fost nici pe jumătate atît de adîncă, de mare și de neuitată.

„Talentul nu justifică toate incarnațiunile, precum nici frumusețea nu justifică toate prostituțiunile", sînt formule turnate în bronz nepieritor, cu care oratoria românească se va putea pururea făli. Cine a spus că ultima sentință e sinteza lapidară a carierei lui Take Ionescu și că ea va rămîne epitaful său, nu s-a înșelat cu totul.

Restul discursului nu mai prezenta nici un interes după această magistrală execuție. Take Ionescu părea ca un cadavru politic azvîrlit pe țărm de valurile Parlamentului. Părea a fi primit o lovitură pe cap, sta pe banca lui roșu, congestionat, enervat și descompus sub privirile răuvoitoare și ironice ale unor adversari întotdeauna fericiți să vadă la pămînt un mare antagonist. Ar fi vrut să răspundă imediat, rigorile regulamentului dădeau însă întîietatea lui G. Mârzescu și lui Costică Arion, înscriși înaintea lui. El a trebuit, deci, să aștepte ca acești doi oratori să-și isprăvească discursurile. Deși pentru motive deosebite amîndoi aveau situații ingrate, ei au izbutit să ocolească greutățile situației lor și să rostească discursuri la înălțimea acelora care îi precedaseră la tribună.

Mârzescu vorbea în calitate de raportor și în numele majorității, care voia intrarea în acțiune a României alături de Antanta și realizarea idealului nostru național de peste Carpați, dar această majoritate sprijinea guvernul național liberal prezidat de Ion I. C. Brătianu, care proclamase neutralitatea țării față de conflictul mondial și care avea oficial datoria să păstreze în fața lumii întregi această atitudine de strictă și leală neutralitate. Mârzescu trebuia, deci, să vorbească fără a spune ceea ce era în fundul sufletului său și al acelora în numele cărora vorbea. Îi era ușor lui Take Ionescu să găsească accente sublime și să stîrnească aplauze entuziaste, căci putea spune tot gîndul lui, dar a face un bun discurs fiind silit să-ți ascunzi gîndul, să înfrînezi pornirile cele mai nobile ale sufletului tău, aceasta era cu mult mai greu. Cu toate acestea, Mârzescu a reușit să construiască un discurs care, fără a fi la înălțimea aceluia pe care l-a rostit la 1908 împotriva lui Fleva, nu a fost însă mai prejos de nivelul atît de ridicat al acelor dezbateri. Majoritatea nu și-a simțit autoritatea morală scăzută în fața țării prin declarațiile lui Mârzescu și, conștientă de greutatea sarcinii sale, l-a aplaudat călduros precum o și merita.

C.C. Arion și el, avea o situație din cele mai ingrate, toată lumea îl știa germanofil, dar firea lui iubitoare de compromisuri îl împiedica mai cu seamă într-o adunare vădit potrivnică politicii Puterilor Centrale, să-și afirme credințele cu hotărîrea unui Stere, sau cu disprețuitoarea trufie a lui Cap. Expresia vulgară „s-o scalzi", era obiectivul urmărit de Costică Arion și întotdeauna e ingrat s-o scalzi într-o mare discuție parlamentară. Ei bine, trebuie să mărturisesc că la 18 decembrie Arion a izbutit s-o scalde ; nu am fost niciodată un admirator al talentului său, frazeologia lui răsuflată, oratoria lui unsuroasă, subliniată prin intonații, prin surîsuri, prin gesturi de curtezană îmbătrînită, mi-au fost întotdeauna profund antipatice. Aș fi însă nedrept dacă aș tăgădui că în acea memorabilă ședință, Costică Arion a rostit o frumoasă cuvîntare. Nu voi zice, desigur, că împărtășesc entuziasmul pe care prea vizibil din loja diplomatică îl manifesta soția sa veșnic martoră a exhibițiunilor sale oratorice, dar pot afirma fără teama de a fi desmințit că C.C. Arion a rostit și el atunci, poate, cel mai bun discurs din viața lui. Desigur cuvîntarea sa nu va prezenta, mai cu seamă pentru generațiunile ce vor să vie, valoarea documentară pe care o prezintă cuvîntările lui Carp, Take Ionescu și chiar a lui Stere, totuși ea va rămîne o încercare dibace de a concilia cele două teze în prezență și de-a desprinde din gravitatea alternativelor datoria României de-a urmări desfășurarea evenimentelor cu mare băgare de seamă și de-a căuta soluția enigmei ce era de rezolvat într-un prudent și filozofic oportunism. Se va spune : concepție fără măreție, atitudine fără bărbăție și fără demnitate. Firește, dar ce se putea cere lui Costică Arion, oare caracter și eroism ? Destul că nu a pătat o ședință veșnic neuitată în istoria parlamentarismului nostru printr-un discurs găunos și searbăd.

Atenția încordată a adunării a devenit și mai vie cînd, după C.C. Arion, președintele a dat cuvîntul lui Take Ionescu. Ce va răspunde el lui Carp ? Va izbuti să fie în măsură să găsească o replică demnă de lovitura primită ? Take Ionescu a fost însă slab, a căutat să se justifice și a făcut-o fără succes, a căutat să atace, și contrastul dintre atacurile lui și atacurile lui Carp, între forma lapidară, definitivă a unuia și forma prolixă, dibuitoare a celuilalt, nu era spre lauda sa. Părea un om care nu se dezmeticise încă de lovitura primită. Discursul confirma încă o dată că sînt în arta oratorică fraze cărora nu li se pot răspunde, oricît de discutabilă ar fi valoarea lor intrinsecă, și oricît de mare talentul. Tema lui Take Ionescu era că ura neputinței vorbise la Carp. O viață șeful junimismului se ciocnise în calea lui de Take Ionescu, dacă politica sa nu reușise, dacă activitatea lui apunea în neizbîndă și în deziluzie, el arunca în bună parte vina — șefului conser-

I.I.C. BRĂTIANU

NICOLAE FILIPESCU

TAKE IONESCU

vatorilor democrați. Tot necazul, tot veninul acumulat în anii unor bătrîneți deznădăjduite, Carp venise să le reverse asupra adversarului său. Psihologicește Take Ionescu avea dreptate, dar nu aceasta era problema care pasiona adunarea, care asistase la o luptă minunată între doi gladiatori parlamentari de mîna întîia ; văzuse pe unul doborît la pămînt de o lovitură dată de adversarul său cu o măiestrie neîntrecută, era curioasă să vază acum dacă cel lovit va reuși, ridicîndu-se, să-l arunce el la pămînt pe puternicul său potrivnic ; dar adunarea a constatat că Take Ionescu se zbătuse, se chinuise, lovise, spumegase, se opintise, dar că P.P. Carp era tot în picioare. Tot efectul discursului era deci pierdut. Un singur lucru ar fi putut scăpa pe Take Ionescu, o formulă mai magistrală, mai caracteristică, mai corozivă decît sentințele lui Carp. Take Ionescu însă nu a avut fericirea să găsească o asemenea formulă, se pierduse în labirintul argumentelor, uitase recomandația pe care Carp mi-o făcuse și mie — „La Parlament nu se explică, se afirmă" — să dea un pumn drept în obrazul adversarului și să treacă înainte.

În duelul oratoric ce se desfășurase sub ochii noștri, Carp ieșise învingător, pe fruntea lui fără îndoială rămăsese cununa de lauri a biruinței. Cu acest episod trebuia — ceea ce în ziua aceea nu o bănuia nici unul, nici altul — să se sfîrșească lunga luptă parlamentară dintre Petre Carp și Take Ionescu. În seara de 18 decembrie și pe o violentă chestie personală, acești doi șefi ai conservatorismului român au încrucișat pentru ultima oară spada. Nu vreau să analizez acum nici trecutul lor, nici de partea cui în tot acest răstimp a fost adevărul și dreptatea, țin numai să constat că ultima luptă dintre ei a fost, prin înălțimile oratorice pe care le-a atins, demnă de numele lor și demnă de cele mai glorioase tradițiuni ale tribunei române.

Cu replica lui Take Ionescu discuția la mesaj era încheiată dar nu și completă. Ca să fi fost completă, s-ar fi cuvenit desigur ca pe lîngă Carp, care fusese expresia cea mai desăvîrșită a politicii germanofile, pe lîngă Take Ionescu care fusese expresia cea mai desăvîrșită a politicii intervenționiste, să se audă și glasul lui Brătianu care reprezenta punctul de vedere al guvernului și al partidului național liberal. Fără discursul lui această discuție, cea mai însemnată și cea mai înălțătoare din discuțiile ce au răsunat vreodată sub bolțile unui parlament român, rămîne totuși ciuntită. Din nefericire pentru istorie, care ar fi putut astfel cunoaște din spusa celor mai autorizați reprezentanți ai curentelor politice din Regat, frămîntările sufletești ce au stăpînit România Mică, atunci cînd războiul a aflat-o la cea mai groaznică răscruce a dezvoltării ei naționale și cînd conducătorii ei au trebuit, dezlegînd o problemă din cele mai tragice, să hotărască soarta unui neam întreg.

De fapt Brătianu a vorbit după Take Ionescu, dar vorbirea sa nu a fost o vorbire, a luat cuvîntul numai pentru ca pe scurt de tot să declare că situația sa îl împiedică să vorbească, ca să constate nivelul ridicat al dezbaterilor ce se încheiau și ca să se întrebe dacă atîta talent oratoric a adus țării mai multe foloase, sau mai multe neajunsuri, în împrejurările prin care treceam. Brătianu era aplecat să crează atunci că discuția adresei din 1915 fusese mai mult dăunătoare situației externe a României.

Mi-am pus și eu adesea această întrebare: avut-a minunata luptă oratorică din toamna ultimului an al neutralității noastre vreun folos pentru noi, da sau nu? Concluzia la care am ajuns este și da și nu.

Da, fiindcă era neapărată trebuință ca înainte de a se fi rostit oficial România, să se fi expus în mod public de către oamenii ei de stat cei mai de seamă, diferitele puncte de vedere ce despărțeau opinia publică, iar istoria unității noastre naționale nu ar fi fost întreagă, dacă nu ne-ar rămîne ca veșnice mărturii ceea ce ne zbuciuma pe atunci sufletul, și anume discursurile acestor înălțătoare dezbateri. Nu știu, dar mi se pare că ar fi fost un fel de pîngărire a marilor hotăriri pe care eram chemați să le luăm, dacă am fi admis că generațiunile viitoare vor urma să culeagă purificarea lor numai din proza unei prese de cele mai multe ori venale. Respectul cauzei cerea ca în arhivele credințelor naționale să fie consemnate de documente mai

P.P. CARP

AL. MARGHILOMAN

CONST. STERE

serioase și pergamente mai nepătate. Teama că aceste discursuri ar fi putut să dezvăluie străinătății cine știe ce taine ale diplomației române era neîntemeiată. Întrucît guvernul care reprezenta acțiunea de stat a țării păstrase tăcerea, nici discursul lui Carp, nici al lui Take Ionescu nu puteau destăinui nimănui nimic. De peste un an se cunoștea în capitalele Antantei tot atît de bine ca și la Berlin și la Viena, ce vrea Petre Carp și nu era nevoie ca cineva să citească ultimul discurs al lui Take Ionescu, ca să știe ce politică reprezenta șeful conservatorilor democrați. Discursul său era cel mult mai moderat și mai estetic, decît proza violentă pînă la trivialitate și adesea pătimașă pînă la absurd, cu care zilnic exhiba, macula prima coloană a oficiosului său „La Roumanie".

Nu fiindcă situația militară a Germaniei, intrarea în acțiune a Bulgariei, zdrobirea sîrbilor, reînviase curentul germanofil mai mult decît se cuvenea și, prin argumentele lui Stere sau, mai ales ale lui Carp din dezbaterile adresei, opinia publică ar fi ieșit și mai nedumerită și mai pornită ca să încline spre Puterile Centrale. Dar dacă ni se impunea răbdare și prudență, era neapărată nevoie să nu se slăbească în popor credința în îndeplinirea idealului nostru național alături de puterile Triplei Înțelegeri și, așa cum s-au desfășurat dezbaterile adresei la mesaj, au oprit desigur unele aventuri și au clătinat multe credinți.

Restul sesiunii nu a prezentat nici o însemnătate și nici un interes. Tot astfel și sesiunea parlamentară 1915—1916 a fost sortită parcă să existe numai pentru strălucirea discuției la adresă. După dînsa, întuneric și banalități. Redeschise la sfîrșitul lui ianuarie, Corpurile Legiuitoare s-au întrunit la 3 aprilie și în tot acest răstimp abia dacă ne putem reaminti o searbădă discuție asupra rolului Băncii Naționale cu prilejul ratificării împrumuturilor pe care ministrul de finanțe le făcuse la acea bancă, sau o și mai searbădă discuție în jurul unui buget fără interes, fiindcă afară de pregătirea războiului nesocotea toate celelalte nevoi ale statului. Votarea cîtorva legi și mai cu seamă completarea cîtorva legi deja votate în legătură cu viitoarea noastră mobilizare, o scandaloasă pledoarie a lui Take Ionescu în favoarea tripourilor lui de Marçay de la Constanța și de la Sinaia și în sfîrșit, o serie de interpelări ale lui A.C. Cuza asupra celor mai diverse subiecte, dar care în realitate urmăreau toate un singur scop, să lovească în Em. Costinescu. La Cuza era o adevărată manie, trebuia întotdeauna să se agațe de cineva, întîi a fost Stere, pe urmă Iorga la Iași, într-un rînd umila mea persoană, pe urmă iar Iorga, și așa mai departe.

În iarna 1915—1916 victimă era Costinescu, îl urmărea cu o diabolică perseverență, cu o sofistică iudaică — căci acest antisemit feroce are un spirit iudic demn de cel mai încîlcit cuvîntător talmudic — în toate actele și în tot trecutul lui. În aceste atacuri era multă nedreptate și mai presus de toate era o jignitoare lipsă de generozitate. Costinescu foarte îmbătrînit, veșnic bolnav, abia mai putea urmări dezbaterile parlamentare și cînd venea, vădit nu mai era Costinescu cel de altă dată. În asemenea condițiuni era inestetic, ca să nu spun imoral, să taberi tocmai atunci pe un moșneag aproape redus la neputință, un om cu puțină eleganță morală nu s-ar fi scoborît la o astfel de luptă inegală, ar fi resimțit o firească repulsiune de a se război cu un absent, osîndit să se apere prin fiul său, un simplu deputat. Aceste

scrupule nu îl tulburau însă pe Cuza, el își înfipsese ghiarele în sărmanul Costinescu și le înfigea tot mai adînc, fără nici o considerațiune de umanitate, fără nici o preocupare etică sau estetică. Să fi avut în fața sa tot poporul lui Israel și A.C. Cuza nu ar fi fost mai implacabil. De atunci disprețuiesc sufletul acestui om.

Totuși înainte de-a încheia acest capitol, sînt dator să reamintesc un incident care prin urmările lui politice imediate era să ne pricinuiască cele mai mari greutăți și care, în orice caz, prin urmările lui îndepărtate, a făcut partidului nostru nesfîrșite și foarte serioase neajunsuri ani de-a rîndul. Vreau să vorbesc de faimoasa declarație a lui Morțun cu „sus-pușii". Fără îndoială în România neutră trăiam într-o atmosferă viciată, contrabandele, specula, tot parazitismul economic care apare ca o urmare inevitabilă a războaielor, ca și a tuturor marilor zguduiri sociale, înfloreau în toată infecția lor. Vinovat, sau nevinovat, cum întotdeauna se întîmpla în asemenea cazuri, răspunderea o purta guvernul. Take Ionescu credea că poate găsi în această chestie și mai ales în nemulțumirile ce le stîrnise, un mijloc de a compromite, dacă nu chiar de a răsturna guvernul. La 25 martie, pe neașteptate, se scoală deci și cere constituirea unei anchete parlamentare care să cerceteze contrabandele scandaloase de care toată lumea vorbea și să se stabilească răspunderile. Brătianu lipsea, era dus la Florica, pe banca ministerială întîmplător eram destul de numeroși, însuși Costinescu era de față și înainte de a putea schimba cîteva cuvinte între noi, Vasile Morțun enervat se scoală și în loc să declare fie că primește propunerea lui Take Ionescu – ceea ce era mai logic — fie că respinge ceruta anchetă parlamentară, întrucît a luat măsuri pentru stîrpirea contrabandelor și e hotărît de aci înainte văzînd lățimea răului să-l combată cu și mai multă strășnicie pedepsind fără cruțare pe toți vinovații, Morțun, ce să spun, nici mai mult nici mai puțin mărturisește că într-adevăr ceea ce se petrece cu contrabandele e o rușine și o nenorocire, că chestia e însă foarte grea, într-însa fiind implicați „sus-pușii din toate partidele politice".

Precum era de așteptat, efectul produs de aceste senzaționale declarațiuni în Cameră a fost extraordinar. Dacă este așa, de ce nu luați măsuri, sînt oare implicați oameni pe care nu îndrăzniți, sau aveți interese să nu-i urmăriți, care să fie oare cauza unor atari vinovate complicații ? Acestea erau întrebările ce firește veneau oricăruia în minte. Opoziția jubila, guvernul căzuse în cușca întinsă de Take Ionescu mai presus de toate închipuirile lui. Morțun le dăduse prin două cuvinte nesocotite o splendidă și neașteptată platformă de atac. După cîteva minute nu se mai auzea decît un strigăt în toată Camera : „Numele, să ni se spună imediat cine sînt acești sus-puși, de ce îi lăsați nepedepsiți ? Vrem să cunoaștem tot adevărul". O cereau cu aceeași energie și majoritatea și minoritatea. Prin „sus-pușii din toate partidele politice", Morțun aruncase suspiciuni peste toată lumea, toți cereau să se facă lumină, să nu rămînă sub povara bănuielilor și a celei mai infamante dintre învinuiri.

Noi eram înmărmuriți, ne uitam unul la altul ca cuprinși de un vis rău. Era oare cu putință ca din senin și pe nedrept să dai guvernului o lovitură de pumnal în inimă ? Îl știam pe Morțun prea leal, prea legat de cauza cea mare pe care o reprezenta, prea prieten cu Brătianu, pentru a putea o clipă măcar bănui că lovitura dată a fost voită sau premeditată. Ne întrebam însă cu o legitimă îngrijorare prin ce patologic concurs de împrejurări, Morțun fusese adus la acest act de adevărată aberațiune, și de fapt dînsul îți făcea acuma impresia unui om trezit dintr-o criză de somnambulism. Era uluit, pricepea mai puțin încă decît noi toți ceea ce făcuse și, ca de obicei în asemenea ocazii, Ferechide a scăpat situația cu acea dexteritate care făcea dintr-însul un președinte fără de pereche : el îneacă cererea de anchetă în adîncurile misterioase ale regulamentului, reușind astfel cu o surprinzătoare repeziciune să subtilizeze o dificultate pentru guvern și să potolească totodată o crescîndă furtună parlamentară.

Am răsuflat în mijlocul unui murmur de admirațiune, dar nu ne-am făcut nici un fel de iluzii, declarațiile lui Morțun erau prea grave ca lucrurile să se oprească aci. Într-adevăr, a doua zi Take Ionescu transformă propunerea lui de anchetă într-o interpelare formală, cerînd guvernului să explice mărturisirile ministerului de interne, să spue fără înconjur numele tuturor celor — din orice partid ar fi ei — implicați în afacerile de contrabandă și să arate țării motivele pentru care a acoperit fărădelegile lor.

Marghiloman pe de-o parte, Argetoianu și amicii lui Take Ionescu pe de alta, ne adresară la Senat interpelări identice, toată presa tuna și fulgera, nu se mai ocupa decît de „sus-pușii" lui Morțun și, să o mărturisim cu drept cuvînt, opinia publică era emoționată și, din toate punctele de vedere, chestiunea era gravă și plicticoasă.

A doua zi, duminică 27, am mers toți miniștrii la Curtea de Argeș pentru parastasul reginei Elisabeta. La Pitești, Brătianu se urcă în tren și imediat în vagonul ministerial am ținut un consiliu de miniștri. Văzînd îngrijorarea lui Brătianu, bietul conu Vasilică își oferi demisia. Gestul era firesc și cavaleresc, el nu rezolva însă nimic. Dacă Morțun ar fi plecat, sau s-ar fi zis că pleacă fiindcă a vrut să pedepsească pe „sus-pușii" și noi ne-am opus, sau s-ar fi zis că noi l-am îndepărtat fiindcă ne-am convins în sfîrșit, că e incapabil să înfrîneze abuzurile și contrabandele. Nici una

Și fiind-că D-lor am constatat cu o satisfacție vie că între noi toți este o înțelegere deplină în ceea ce privește patriotismul guvernului și mai ales al D-lui Președinte al Consiliului să-mi îngăduiți să închei adresându-mi D-lui Președinte al Consiliului.
D-l Brătianu este la apogeul puterii politice.

Morțun. Nu încă.

Stelian. Cât timp este alături de D-ta, D-le Ministru de interne, este la apogeu... »

Brătianu. Știu că este cu mine.

Stelian. Am dreptul de a pretinde la mai multă credință liberală decât D-ta, D-le Ministru de Interne, D-ta nu ai avut nevoie să-ți faci probele. Aștept ca mulți mâine să le facă și atunci mă închin.

Morțun. Nu vorbe. Vei vedea.

Brătianu. Sunt zece zile de când mi-ai spus că ești cu totul de acord cu mine în ceea ce privește politica externă. (Aplause)

Iar D-lor odată ce această discuțiune aci a fost acceptată nu pot tăcea, n'am dreptul să tac. Nu n'am dreptul să tac chiar de aș fi după ele șapte milioane și jumătate de români din Regat singur de partea mea. Dar cât de puțin autorizat e glasul meu, el singur astăzi care poate parveni până la această incintă din tot cimitirul de [illegible] milioane de suflete românești. [illegible] Căci dacă prin trădarea Ardealului ar fi să punem pecetea pe un mormânt încă neînchis, atunci D-tră nu puteți să nu ascultați acest glas și măcar ca să fiți siguri că trădarea Ardealului s'a fost luat din patimă și după o dreaptă, judecată, cântărind totul, luminând totul; [illegible] s'a vrut [illegible]. Pentru acei în care chiar după trădarea Ardealului încă nu se va stinge ultima nădejde, pentru acei în care se va stinge și sub piatra de mormânt [illegible] de viață, pentru aceia nu puteți să nu mă ascultați cu [illegible] priviri.

[illegible]

Facsimile de pe pagini ale manuscrisului MEMORIILOR lui I. G. Duca

File din marea epopee a unită

nici alta nu ne putea conveni. Ne-am oprit deci la o altă soluție. Guvernul va grăbi dezvoltarea interpelărilor anunțate. Morțun se va căzni să dea o interpretare admisibilă cuvintelor ce-i scăpaseră, iar Brătianu intervenind în dezbateri va declara că refuză o anchetă parlamentară întrucît vede într-însa un act de suspiciune contra acțiunii guvernamentale, dar va orîndui o mare anchetă administrativă și judecătorească și va făgădui, în numele întregului minister, pedepsirea fără milă a tuturor vinovaților. În sfîrșit, ne-am înțeles ca Brătianu să ceară pe această chestie majorităților și un vot formal de încredere. Era la sfîrșitul sesiunii, se putea ca pînă la toamnă România să și intre în război, situația trebuia lămurită pe deplin, nu puteam rămîne într-un echivoc. Prestigiul guvernului cerea ca să fie limpede stabilit dacă putem sau nu să ne bizuim încă în viitor pe încrederea necondiționată a Corpurilor Legiuitoare.

La 30 martie la Cameră și la 31 la Senat, opoziția își dezvoltă prin urmare interpelările în chestia „sus-pușilor". Morțun se descurcă cu mai multă dibăcie decît aș fi crezut din încurcătura pe care singur o provocase, dar întotdeauna ingrată meserie să dregi ceea ce ai stricat. Brătianu însă a fost foarte bine, a expus punctul de vedere stabilit în Consiliul de Miniștri din tren cu atîta sinceritate și totodată cu atîta finețe încît își asigură aprobarea unanimă a majorităților și dezarmă și opoziția.

Mai mulți prieteni ai noștri care de cîtva timp erau în „flirt" cu opoziția din cauza chestiunii externe, ca Leonte Moldovanu, Iulian Vrăbiescu, Tilică Ioanid, C. și D. Iarca, iscăliseră propunerea lui Take Ionescu. După declarațiunile lui Brătianu ei se crezuseră datori să retragă în mod public iscăliturile lor și astfel să dea lumii impresia, foarte îmbucurătoare pentru noi, că sesiunea parlamentară se încheie nu numai prin deplina înțelegere dintre guvern și Camere, dar încă și printr-un fel de reconciliere între minister și liberalii răzleți din majoritate.

Din punctul de vedere strict parlamentar, incidentul cu „sus-pușii" se sfîrșea deci pentru guvern printr-o mare izbîndă, dar de fapt această izbîndă era numai aparentă. Țara a rămas cu impresia că noi am tolerat în timpul neutralității contrabandele și că am acoperit pe sus-pușii ce se făcuseră vinovați de ele.

Întrucît privește pe adversarii noștri, Morțun pretindea că în aceste contrabande erau implicați mai mulți amici personali ai lui Take Ionescu și că la dînșii făcuse el aluzii. Oameni bogați și cu situații înalte, nu vreau să citez nume, nevrînd să aduc fără dovezi hotărîtoare învinuiri atît de grave.

Intrucît ne privește pe noi, faimoșii „sus-puși" se reduc la cîțiva prefecți, pot să afirm că nimeni altul din partidul nostru nu a fost amestecat în aceste contrabande.

Sîntem însă în această chestiune vinovați că față de prefecții desemnați de zvonul public n-am luat imediat cele mai drastice măsuri și vina e numai a lui Morțun. De mult raporturile personale dintre Morțun și Costinescu erau foarte încordate. Nu se puteau suferi unul pe altul. Spre nenorocirea noastră chestia contrabandelor cădea în atribuțiunile și ale unuia și ale celuilalt. Ale lui Morțun ca șef suprem al administrației și al aparatului polițienesc, ale lui Costinescu ca șef al grănicerilor și al funcționarilor vamali. Din prima zi am putut astfel observa tendința de a arunca răspunderea chestiunii unul asupra celuilalt. Morțun pretindea că dacă se fac contrabande e fiindcă vameșii lui Costinescu nu-și îndeplinesc datoria, fiindcă grănicerii se învoiesc cu contrabandiștii și cu traficanții. Costinescu în schimb afirma că sînt nevinovați, dar că nu pot împiedeca răul neavînd nici un concurs din partea administrației lui Morțun care, începînd cu prefecții și sfîrșind cu notarii satului, și bucurîndu-se de sprijinul unei poliții venale patronează contrabandele. La un moment dat conflictul dintre ei ajunsese atît de violent încît era cît pe aci să izbucnească o criză ministerială; au schimbat între ei adrese injurioase trecute prin registraturile ministerelor lor respective. Cu mare greutate a potolit Brătianu lucrurile și în orice caz luni de zile Morțun nici n-a mai dat pe la Consiliile de Miniștri care din cauza sănătății precare a lui Costinescu se țineau la el acasă. Rezultatul luptei între cele două departamente a fost că nici unul, nici altul nu și-au mai făcut pe deplin datoria. Cu forțe unite și tot ar fi fost greu să distrugi, în vremuri tulburi, o așa de mănoasă îndeletnicire. Costinescu tot își mai ținea personalul în frîu și la cea dintîi abatere lovea fără cruțare. Morțun însă pe motiv că nu i se dau depline puteri, că se dă lui Costinescu mai multă crezare decît lui, lăsa lucrurile să meargă în voia lor. Nu odată l-am atras băgarea de seamă să nu lase răul să se lățească, să destituie anume prefecți în jurul cărora se creiase o atmosferă înăbușitoare. Necontenit pretindea că întîmpină împotriviri. Era cu desăvîrșire inexact, nimeni nu-l împiedeca să aplice sancțiunile cele mai severe, dimpotrivă, toți îi imputam apatia lui. În genere, cît timp a fost la Ministerul de Interne, aceasta era sistemul lui Morțun. De o iritabilitate bolnăvicioasă, și de o susceptibilitate și mai exagerată, Morțun la cea dintîi greutate ce-și închipuia că întîmpină, se supăra, se închidea printre tablourile lui minunate, făcea pe Mecena artelor române și cu o nepermisă nepăsare se dezinteresa de cele mai însemnate probleme ale departamentului său. Prin viața pe care o dusese, Morțun era istovit; entuziasmul cel puternic care în tinerețele lui îl îndemnase să îmbrățișeze cele mai generoase idei se stinsese cu totul, moartea care trebuia trei ani pe urmă să-l secere întinsese parcă peste el aripile ei.

Dar noi, partidul, am plătit scump aceste greșeli. De aci s-a născut în mare parte legenda că toleram necinstea, că în rîndurile noastre s-au făcut sub neutralitate cu știința vinovată a conducătorilor partidului afaceri veroase și înavuțiri scandaloase. De aci a pornit atmosfera de imoralitate cu care adversarii partidului liberal și calomniatorii lui de profesie ne-au înconjurat, împiedecîndu-ne în ceasul izbîndei celei mari să ne bucurăm în România întregită de toată autoritatea morală ce pe bună dreptate ni se cuvenea.

Într-adevăr, nimic nu era mai nemeritat decît aceste acuzații de necinste. Nu numai că n-a fost din partea noastră o concepție de guvernămînt sau o tactică electorală să admitem incorectitudinea, nu numai că amicii de ai noștri „sus-puși" n-au fost implicați în operațiuni suspecte și că ne-am crezut politicește datori să-i acoperim sau să-i scăpăm, dar sistematic, cinstit și sincer am urmărit descoperirea vinovaților și am stăruit pentru neînduplecata lor pedepsire. O singură învinuire se poate aduce lui Brătianu, că n-a supravegheat mai de aproape pe ministrul său de interne, că l-a lăsat în prada crizelor de descurajare și de apatie. Dar atîtea covîrșitoare griji apăsau pe umerii lui Brătianu, încît el merită cel puțin circumstanțe ușurătoare dacă n-a veghiat mai de aproape ca Morțun să-și conducă departamentul cu toată energia cerută de greutatea vremurilor de pe atunci. În orice caz, dacă vină a fost, n-a fost proporție între această vină și pedeapsa pe care partidul național-liberal a suferit-o de pe urma ei.

Nu e vorbă, după incidentul cu „sus-pușii", sub presiunea imperativă a lui Brătianu, Morțun și-a ieșit din letargie. Anchetele orînduite și-au urmărit cu grabă lucrările, prefecți și alți funcționari publici au fost destituiți și dați în judecată. Dacă războiul s-ar fi declarat mai tîrziu și cei mai sceptici s-ar fi convins că întreprinsesem o operă de dezinfectare radicală. Era însă prea tîrziu. Efectul moral dorit de vrăjmașii noștri fusese produs. Urmările calomniei pururea tenace persistau întregi. Trebuia să purtăm necruțați de nimic și de nimeni toată povara unei osînde nemeritate.

Morala acestui episod s-ar putea rezuma în vechea zicătoare „ferește-mă Doamne de prieteni, că de dușmani mă feresc singur".